

Серія «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

Д. М. Гриджук, В. О. Олійник

**Забезпечення
кредитних зобов'язань
у діяльності банків**

Видавництво
Істина
Київ-2001

Д. М. ГРИДЖУК, В. О. ОЛІЙНИК

**Забезпечення
кредитних зобов'язань
у діяльності банків**

Київ
Видавництво
І с т и н а
2001

ББК 65.262.1

О-54

Кл. Сл. кредитно-банківська діяльність
Дейт-тв банків
система
Порука і застава
гарантія

О-54

Гриджук Д. М., Олійник В. О.

Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків.

— К.: Істина, 2001. — 256 с.

Рецензент: **Сенніков В. А.**, заступник директора юридичного департаменту — начальник управління Національного банку України.

Строговозаконне
договір

ISBN 966-7613-11-9

Гриджук Д. М., Олійник В. О.
Фінансове право
Порука і застава

На основі найновішого законодавства та практики його застосування в книзі висвітлено найважливіші способи забезпечення кредитних зобов'язань в діяльності банків, такі як неустойка, порука, застава та інші. Крім цих загальновідомих, розглядаються нетрадиційні способи забезпечення кредитних зобов'язань, які виникли в ринкових умовах господарювання. Наводяться примірні зразки форм договорів, які забезпечують виконання кредитних зобов'язань.

Розрахована на керівників, працівників юридичних та фінансових служб банків. Може бути використана студентами, які вивчають банківську справу та банківське, цивільне і фінансове право, а також усіма, хто цікавиться питаннями правового регулювання банківської діяльності.

ББК 65.262.1

Українська юридична академія

Інв. № 100404

ISBN 966-7613-11-9

© Гриджук Д. М., Олійник В. О., 2001 р.
© Видавництво "Істина", 2001 р.

ПЕРЕДМОВА

Політичні та соціально-економічні процеси, що проходять в Україні, зумовили радикальні структурні та функціональні зміни кредитно-фінансової системи. З початку її реформування, що припадає на 1987 р., кредитно-фінансова система, яка займалась головним чином централізованим розподілом кредитних ресурсів з одного позикового фонду країни, перетворилась на конгломерат банківських і небанківських фінансових установ, що працюють на ринкових засадах. Функцію планового розподілу кредитів замінено наданням позик на комерційно-торговельних засадах. Такий підхід змінив природу діяльності кредитно-фінансових установ.

Оскільки кредитні ресурси стали предметом купівлі-продажу, то, з одного боку, їх розміщення на ринку кредитів стало одним із видів підприємництва та джерелом отримання прибутку, з іншого боку — кредитна діяльність стала інструментом регулювання й перерозподілу вільних фінансових ресурсів у різні сектори та галузі економіки.

За останні роки банківська ланка кредитно-фінансової системи поповнилась широкою мережею спеціалізованих та універсальних комерційних банків.

Такі масштабні зміни в одній із найважливіших систем економіки, які до того ж здійснювались у багатьох випадках без комплексного правового забезпечення, не могли не вплинути на кредитно-фінансову систему, а відтак — і на економіку в цілому.

На сьогодні в Україні не існує єдиного правового акта, який би регулював усі аспекти кредитних відносин. Коло цих складних відносин регулюється нормами різних галузей права: фінансового, цивільного, кримінального.

Джерелами правових норм, що регулюють відносини, які виникають із діяльності установ кредитної системи, є Конституція України, укази Президента, Цивільний кодекс УРСР, Закон України "Про банки і банківську діяльність", постанови Кабінету Міністрів України, статuti кредитних установ. Важливим правовим джерелом для цього виду діяльності є Закон "Про Національний банк України". Відповідно до ст. 56 цього Закону Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади й органів міс-

цевого самоврядування, банків, підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб. Нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку.

Вказані нормативні документи визначають в основному загальні механізми банківської діяльності.

Спроба Національного банку врегулювати важливі позиції кредитування, а також прогалини в його законодавчому забезпеченні листами, телеграмами та іншими подібними директивними документами вносить чимало невідповідностей та суперечностей у створення організаційно-правових передумов щодо формування ефективної національної банківської системи.

Потребує певного вдосконалення і теоретична база.

Досі складний комплекс кредитних відносин в Україні належним чином не досліджено. Спірними є питання правової природи кредитного договору та деяких його ознак. Дослідження, які містяться у юридичній і економічній літературі, ґрунтуються на застарілих уявленнях про кредитну діяльність і в своїй більшості не враховують тих значних змін, що відбулися останнім часом в економіці країни.

Як практична, так і теоретична база найперше необхідні персоналу банків та інших фінансово-кредитних установ для поліпшення професійного виконання своїх функціональних обов'язків, оскільки вони мають справу з незнайомими видами банківських та інших фінансово-кредитних операцій і правовідносинами, які виникають у зв'язку з цим.

Ситуація погіршується ще і тим, що нововведення в банківській системі почасти ґрунтувалися не на науково-діалектичному підході до трансформаційних процесів, а на поспішних рішеннях кон'юнктурно-політичного характеру, що призвело до руйнування правової системи й розбалансування роботи правоохоронних інститутів держави. Це у свою чергу зумовило криміналізацію суспільно-економічних відносин, дестабілізувало фінансово-господарську діяльність, викликало кризові явища в економіці. Кількісне розростання банківської системи і тимчасові успіхи у накопиченні капіталів за рахунок суто короткострокових кредитів, що обслуговують в основному посередницький сектор економіки, не є показником її послідовного та стабільного розвитку.

Таким чином, перед економічною та юридичною науками постало завдання розробити питання кредитної політики в державі на макроекономічному рівні, нормативно закріпити їх із опрацюванням відповідного правового механізму.

Стрижем цієї розробки повинні стати стимулювання довгострокового кредитування виробничого сектора економіки й стабілізація фінансово-господарської діяльності як необхідної умови виходу країни з економічної кризи. У рамках існуючої кредитної політики, в умовах правового вакууму з цих питань можна очікувати тільки подальшого скорочення виробництва та деградації продуктивних сил суспільства. Без розробки комплексу стимулюючих заходів банки будуть продовжувати працювати у режимі видачі короткострокових кредитів, спрямовувати фінансові потоки на обслуговування посередницького сектора економіки, обмежуючи розвиток не тільки підприємництва, а і самої банківської системи.

Сучасна система кредитування ґрунтується як на традиційних, так і на специфічних принципах, серед яких особливе значення має такий принцип як забезпеченість кредиту.

“На відміну від особистого кредиту, який ґрунтується на довірі до чесності, майнового і соціального статусу, діловитості боржника, реальний кредит базується на переконанні кредитора, що існує цінність, яка завжди спроможна задовольнити його вимоги у разі невиконання боржником свого зобов’язання”, — писав класик світової цивілістики Г.Ф. Шершеневич*.

Центром цієї словесної конструкції відомий цивіліст вважав інтереси кредитора і ступінь їх захищеності. Не потребує доведення, що і сьогодні це положення є вірним, оскільки воно відповідає принципу забезпеченості кредиту.

Існування цього принципу зумовлене тим, що наявність кредитного договору ще не забезпечує кредитору повного виконання зобов’язань боржником. Тому банки вимушені застосовувати особливі способи впливу на позичальників, щоб спонукати їх виконувати взяті зобов’язання.

У цій книзі досліджуються способи забезпечення кредитних зобов’язань у банківській діяльності.

Актуальність розгляду означених проблем, обумовлена перш за все, неабияким значенням ефективності регулювання забезпечувальних відносин у банківській сфері та потребою розробки сучасного правового механізму їх реалізації шляхом вдосконалення нормативного регулювання, поглибленого теоретичного опрацювання та локальної нормотворчості на рівні комерційних банків.

Основними нормативними актами, що регулюють забезпечувальні відносини в банківській сфері, є Цивільний ко-

* Шершеневич Г.Ф. Учебник гражданского права (по изданию 1907 г.) — М., 1995. — С. 250.

декс УРСР (глава 16), закони України від 2 жовтня 1992 р. "Про заставу", від 7 березня 1996 р. "Про страхування", від 22 листопада 1996 р. "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань", постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 1993 р. "Про Книгу запису застав", Положення Національного банку України від 28 вересня 1995 р. "Про кредитування". Крім цього, існує ряд нормативних актів, що регулюють порядок надання певних видів кредитів (залежно від мети кредитування та суб'єктів, які кредитуються). До них, зокрема, належать Положення про порядок надання пільгового довготермінового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) житла, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 1999 р., Положення про державне кредитування будов і об'єктів виробничого призначення, затверджене наказом Міністерства фінансів і Міністерства економіки від 15 листопада 1995 р., Положення про порядок здійснення консорціумного кредитування, затверджене постановою Правління Національного банку України від 21 лютого 1996 р., та ін.

Значна частка нормативних актів з питань забезпеченості кредитних зобов'язань у банківській сфері належить Національному банку України. Основний його нормативний акт, який регулює кредитні й забезпечувальні відносини — це Положення Національного банку України "Про кредитування". Крім того, НБУ дає роз'яснення комерційним банкам з приводу практичного застосування в банківській діяльності різноманітних нормативних актів. Так, Національним банком України розроблені Методичні рекомендації щодо застосування комерційними банками Закону України "Про заставу" від 8 жовтня 1993 р., а численні листи НБУ вказують на шляхи подолання багатьох колізійних питань, що виникають в процесі діяльності комерційних банків. І хоча рекомендації та листи НБУ мають суто інформативний характер і не є нормативними актами, вони позитивно впливають на розвиток банківських правовідносин.

Також не є джерелами права роз'яснення Президії Вищого арбітражного Суду України, але незважаючи на це, всі вони використовуються судами при розгляді господарських спорів, а отже, мають враховуватися у процесі здійснення господарської діяльності.

Безпосереднє значення для сфери регулювання забезпечувальних відносин у банківській діяльності мають такі роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України: "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з

укладанням та виконанням кредитних договорів" (від 6 жовтня 1994 р.); "Про укладання договорів відокремленими підрозділами юридичних осіб" (від 30 березня 1995 р.); "Про деякі питання уступки вимоги і переводу боргу" (від 14 грудня 1993 р.); "Про деякі питання практики застосування майнової відповідальності за невиконання чи неналежне виконання грошових зобов'язань" (від 29 квітня 1994 р.); "Про деякі питання практики застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів" (від 16 квітня 1993 р.); "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про заставу" (від 24 грудня 1999 р.) та ін.

Незважаючи на велику кількість нормативних актів, які регулюють способи забезпечення кредитних зобов'язань, можна зробити висновок, що загалом нормативне регулювання цього питання потребує подальшого вдосконалення та уніфікації.

Багато аспектів проблематики, що досліджується, в цілому законодавчо врегульовано, проте потрібні норми містяться в численних нормативних актах. На наш погляд, доцільно було б розробити спеціальний акт, який би врегулював забезпечувальні зобов'язання.

Крім поліпшення нормативного регулювання, необхідно постійно вдосконалювати теоретичне опрацювання способів забезпечення кредитних зобов'язань з огляду на практику їх застосування.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки фактично відсутні нові розробки з цієї проблематики. Останнім часом під впливом змін, пов'язаних із переходом до ринкової економіки, виникла необхідність перегляду застарілих теоретичних поглядів з урахуванням сучасної банківської практики. Позитивним прикладом для українських нормотворців можуть бути російські колеги, які зробили значний внесок у розвиток забезпечувальних відносин шляхом опрацювання наявних і розробки нових юридичних конструкцій способів забезпечення, що знайшло відповідне відображення в Цивільному кодексі Російської Федерації.

Крім того, слід постійно вдосконалювати розробку на практиці правовідносин, що досліджуються. Великого значення набуває локальна нормотворчість комерційних банків. Так, у банках розробляються різноманітні положення та інструкції, що конкретизують порядок застосування чинних нормативних актів та вказують на шляхи вирішення колізійних питань, що виникають у процесі банківської діяльності.

В умовах ринкових відносин, коли комерційні банки можуть розраховувати лише на власні ресурси, а не на допомогу вищої інстанції, як це було раніше, з'явилась необхідність у докорінній зміні політики банків стосовно стратегії вибору та застосування способів забезпечення кредитних зобов'язань.

Принцип забезпеченості кредиту означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника.

Надійність забезпечення безпосередньо впливає на ефективність кредитної політики банку та прибутковість банківської установи.

Однією з основних причин виникнення проблемних кредитів (тобто кредитів, з якими виникають труднощі у поверненні та сплаті відсотків) є помилки в оцінці забезпеченості позики. Тому при укладенні кредитних договорів слід ретельно ставитись до вивчення запропонованого забезпечення кредиту, шукати компромісний варіант, але погоджуватися виключно на застосування такого способу забезпечення, який у конкретній ситуації є найбільш надійним.

Потрібно також передбачати у кредитних договорах право банку на здійснення контролю не лише фінансово-господарського становища позичальника, але й забезпечення кредиту. Адже якщо кредит надається під забезпечення, банк зацікавлений у його дійсності й наявності.

Виникнення безнадійної заборгованості в багатьох випадках безпосередньо пов'язане з помилками при використанні способів забезпечення кредитів. Це є ще однією з причин, що обгрунтовує доцільність поглибленого теоретичного й практичного опрацювання всіх аспектів цієї проблематики.

Недосконалість правового регулювання забезпечувальних відносин у банківській сфері спонукає банки до самостійного вирішення законодавчо нерегульованих питань. Це є позитивним з огляду на появу в результаті локальної нормотворчості найбільш ефективних способів забезпечення кредитних зобов'язань, проте не виключає необхідності вдосконалення їхнього законодавчого регулювання.

Усе вищевикладене дає підстави стверджувати, що подальший розвиток кредитних відносин пов'язаний і залежить від розвитку способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань, ефективність застосування яких, у свою чергу, безпосередньо впливає на рентабельність банківської установи.

Забезпечення повернення кредиту дає банку можливість зміцнити свою незалежність і тим самим зменшити кредитний ризик.

Загальна характеристика способів забезпечення кредитних зобов'язань

Проблема невиконання чи неналежного виконання передбачених договором зобов'язань сама по собі не нова, але в нинішніх умовах, коли ринок нагально вимагає пошуку нових партнерів, постачальників, споживачів, коли розірвані старі перевірені господарські зв'язки, коли немає впевненості навіть у тих партнерах по бізнесу, з якими працював не один рік, ризик при укладенні договорів значно зростає. Для того, щоб цей ризик звести до мінімуму, цивільне законодавство України передбачає спеціальні правові інститути, які отримали назву **способів забезпечення виконання зобов'язань**. Способи забезпечення — це передбачені законодавством чи договором спеціальні заходи майнового характеру, які стимулюють належне виконання боржником зобов'язань шляхом встановлення додаткових гарантій, задоволення вимог кредиторів.

Закон передбачає, що сторони зобов'язання для отримання гарантій їх виконання можуть укладати додаткові угоди про забезпечення основного зобов'язання. Відповідно до п. 22 Положення Національного банку України “Про кредитування” від 28 вересня 1995 р. у сфері надання кредитів такими угодами можуть бути обумовлені спеціальні засоби майнового характеру, якими є неустойка (штраф, пеня), застава, поручительство, гарантія, страхування. В окремих випадках вони встановлюються законодавством і, відповідно, є обов'язковими до застосування.

Стаття 178 Цивільного кодексу УРСР закріплює перелік способів забезпечення виконання зобов'язань (неустойка, застава, поручительство, гарантія, завдаток).

Враховуючи загальний принцип свободи договору, передбачений цивільним законодавством України, вважаємо, що логічним було б запровадження відкритого переліку способів забезпечення з наданням сторонам можливості застосовування, крім передбачених законом, будь-яких інших, розроблених ними, юридичних конструкцій, які мали б на меті забезпечити виконання зобов'язання.

На жаль, поки що перелік способів забезпечення згідно з чинним законодавством України не є відкритим, відповідних змін до Цивільного кодексу УРСР не внесено.

Позитивним прикладом може бути російське законодавство, де в ст. 329 Цивільного кодексу закріплено відкритість переліку способів забезпечення. Маємо надію, що й українські законодавці зроблять те ж саме, адже науковці в розробленому ними проекті нового Цивільного кодексу України передбачили, що виконання

зобов'язань може забезпечуватися способами, встановленими Цивільним кодексом, іншими законами або договором (ст. 570 проекту Цивільного кодексу України).

Враховуючи вищевикладене, а також те, що в усіх розвинених країнах та у переважній більшості країн, що розвиваються, перелік способів забезпечення виконання зобов'язань є відкритим, у цій роботі мова йде не тільки про способи забезпечення, передбачені Цивільним кодексом УРСР та Положенням Національного банку України "Про кредитування", але й про інші способи, які застосовуються в міжнародній практиці і, можливо, будуть з часом адаптовані до наших відносин.

У зв'язку із цим пропонуємо всі способи забезпечення кредитних зобов'язань розподілити на дві групи:

- традиційні способи;
- нетрадиційні способи.

До групи традиційних належать способи, закріплені Цивільним кодексом УРСР та Положенням "Про кредитування": неустойка, поручительство, гарантія, застава, завдаток і страхування.

За нинішніх умов саме ці способи є найбільш поширеними і законодавчо врегульованими.

Неустойкою (штрафом, пенею) визнається визначена законом або договором грошова сума, яку боржник мусить сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання кредитного зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання.

Поручительство (гарантія) — зобов'язання поручителя (гаранта) відповідати перед кредитором певної особи за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або частково.

Застава — спосіб забезпечення, в силу якого кредитор (заставодержатель) має переважне перед іншими кредиторами право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати відшкодування з вартості заставленого майна.

Страхування кредитного ризику — страхування ризику неповернення кредиту та відсотків за користування ним.

У практиці роботи установ банків "Україна", "Хрещатик" основними способами забезпечення кредитних зобов'язань є застава, гарантія, поручительство, страхування, неустойка. За період з 1996 до 2000 рр. 92% наданих кредитів було оформлено належним забезпеченням. 8% кредитів видавались без будь-якого забезпечення (в 1994—1996 рр. — 30%), 6% незабезпечених кредитів своєчасно не повернуто.

Із числа забезпечених кредитів заставою оформлено 80% кредитних договорів, поручительством — 8%, гарантією — 7%, страхуванням — 5%. Неустойка (штраф, пеня) самостійно практично не використовується. Вона, як правило, поєднується з іншими видами забезпечення.

За період з 1996 до 1999 рр. від реалізації заставленого майна установами банку одержано близько 17 млн грн., від гарантів і поручителів — понад 700 тис. грн., від страхових компаній — близько 500 тис. грн.

В умовах спаду рівня виробництва, повсякденних неплатежів за виконані роботи або надані послуги, застава є найбільш ефективним способом забезпечення. У багатьох випадках неплатоспроможність гарантів, поручителів, необов'язковість страхових компаній зводить практично нанівець такі види забезпечення, як страхування, гарантія, поручительство. Хоча в окремих випадках таке забезпечення також виконує свою функцію щодо повернення кредиту.

Перелічені вище способи забезпечення кредитних зобов'язань у банківській сфері тісно пов'язані з основним зобов'язанням, яке вони обслуговують.

Усі забезпечувальні зобов'язання завжди є додатковими щодо основного — кредитного. При цьому забезпечувальні зобов'язання не можуть ніяким чином впливати на зміст чи дійсність кредитного договору. Тобто недійсність додаткової угоди про забезпечення зобов'язання не зумовлює недійсності кредитного договору, але в разі недійсності кредитного договору забезпечувальне зобов'язання також має визнаватися недійсним.

Відповідно до ст. 195 Цивільного кодексу УРСР завдатком визнається грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні на підтвердження укладення договору і на забезпечення його виконання.

Завдаток у банківській практиці практично не застосовується (в Положенні Національного банку України "Про кредитування" у переліку способів забезпечення кредиту завдаток відсутній).

Завдаток необхідно відрізнити від авансу, який ніколи не виконував забезпечувальну функцію, за такими підставами:

- в разі невиконання договору аванс необхідно повернути, незважаючи на причини невиконання і сторону, яка відповідальна за невиконання. Якщо за невиконання договору, забезпеченого завдатком, відповідальна сторона, яка дала завдаток, він залишається у другій стороні; якщо за невиконання договору відповідальна сторона, яка одержала завдаток, вона має сплатити другій стороні подвійну суму завдатку (ч. 2 ст. 195 Цивільного кодексу УРСР). Крім того, сторона, відповідальна за невиконання договору, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки із зарахуванням суми завдатку, якщо в договорі не передбачено інше (ч. 3 ст. 195 Цивільного кодексу УРСР). Тобто збитки стягуються лише в частині, в якій вони перевищують суму завдатку, якщо договором не передбачено інше;

- авансові платежі оформляються окремим пунктом у договорі; завдаток практично завжди оформляється окремим договором (хо-

ча не виключається можливість його оформлення окремим пунктом господарського договору);

● завдаток — це сума, яка сплачена в рахунок належних сторони за договором платежів; якщо цього не буде встановлено, то ця сума вважається авансом.

На наш погляд, завдаток не знайде широкого застосування в сфері кредитування. Це зумовлено наявністю інших, більш доцільних щодо характеру банківських відносин способів забезпечення кредитних зобов'язань. Але, безумовно, завдаток є ефективним способом забезпечення різноманітних цивільно-правових зобов'язань, що виникають у господарському обігу між суб'єктами підприємницької діяльності різних форм власності.

До групи нетрадиційних способів захисту інтересів кредиторів, на наш погляд, належать:

● уступка вимоги;
● перевід боргу;
● способи передачі майна боржника у власність кредитору до моменту повернення кредиту і виплати відсотків за користування ним:

а) договір купівлі-продажу майна із зобов'язанням зворотного викупу;

б) договір “зворотного” продажу майна з відкладальною умовою;

в) довірча передача позичальником права власності на своє майно кредитору.

● утримання майна боржника.

Ми називаємо ці способи забезпечення кредитних зобов'язань нетрадиційними тому, що вони згідно з чинним законодавством України відсутні в переліку способів забезпечення зобов'язань.

Уступка вимоги і перевід боргу відповідно до глави 17 Цивільного кодексу УРСР є випадками заміни сторін у зобов'язанні. Цивільний кодекс УРСР не відносить їх до способів забезпечення виконання зобов'язань. І з цим можна погодитись. Адже укладаються ці угоди, як правило, на стадії виконання основного зобов'язання, але, враховуючи те, що всі способи забезпечення виконання зобов'язань мають на меті захистити інтереси кредитора, можна зробити висновок, що уступка вимоги (перевід боргу) також є своєрідними засобами забезпечення виконання, які застосовуються з метою реального задоволення вимог кредитора за рахунок третьої особи (нового кредитора чи нового боржника).

Так, відповідно до матеріалів роботи банків “Україна”, “Хрещатик” основними способами забезпечення і повернення кредитів є поряд з традиційними — уступка вимоги і перевід боргу. В результаті застосування цих способів установами банку за період з 1996 до 2000 рр. одержано більш як 3 млн грн.

Отже, уступка вимоги і перевід боргу часто використовуються в українській банківській практиці як способи погашення простроченої чи безнадійної заборгованості. Тому їх розгляд у цій роботі є доцільним і актуальним.

До нетрадиційних способів, на нашу думку, належать також договір купівлі-продажу із зобов'язанням зворотного викупу, договір "зворотного" продажу майна з відкладальною умовою та довірча передача позичальником права власності на своє майно кредиту. Ці способи забезпечення виконання кредитних зобов'язань застосовуються в міжнародній практиці, хоча й вони не позбавлені певних недоліків. Усі вони полягають в передачі визначеного майна боржника (чи третьої особи) кредиту до моменту повернення кредиту і виплати відсотків за користування ним та можуть бути об'єднані в одну групу із заставою та утриманням майна боржника, оскільки, як і в останніх, забезпечувальну функцію в них виконує конкретне відокремлене майно боржника чи третьої особи.

Вищенаведені способи передачі майна боржника у власність кредитора також не є способами забезпечення зобов'язань відповідно до чинного законодавства України, тому комерційні банки нашої країни їх рідко використовують. Це пов'язується з низкою проблем юридичного характеру, що можуть виникнути, враховуючи закритість переліку забезпечувальних зобов'язань, а також виходячи з ряду інших норм законодавства України.

У групі нетрадиційних розглядається такий спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань, як утримання майна боржника. Цей інститут є спорідненим з інститутом застави. Чинним законодавством України він не передбачений, але застосовується в ряді країн, у тому числі в Російській Федерації. Крім того, ст.ст. 615—618 проекту Цивільного кодексу України його вводять як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.

Крім вищенаведеної класифікації, всі способи забезпечення можуть бути поділені на:

- речово-правові;
- зобов'язально-правові.

До зобов'язально-правових способів належать: неустойка, поручительство, гарантія, страхування. До речово-правових належать: застава, утримання майна та інші способи, де забезпечувальну функцію виконує конкретне відокремлене майно боржника чи третьої особи. Ця класифікація способів забезпечення передбачена зокрема ст. 570 проекту Цивільного кодексу України.

Взагалі способи забезпечення кредитних зобов'язань можна класифікувати за різноманітними підставами.

Крім вище перелічених класифікацій, пропонуємо такі:

1. Залежно від особи, яка надає забезпечення, всі способи забезпечення можуть бути поділені на:

● способи, де забезпечувальне зобов'язання надається і в разі необхідності виконується боржником;

● способи, де забезпечувальне зобов'язання надається і виконується третьою особою.

При застосуванні поручительства, гарантії і страхування виконання зобов'язання завжди забезпечує третя особа (гарант, поручитель, страхова компанія). Крім того, участь третьої особи в забезпеченні кредитного зобов'язання можлива, коли заставодавцем є майновий поручитель.

2. Залежно від кількості учасників зобов'язальних відносин, вони поділяються на:

● двосторонні (банк — позичальник);

● тристоронні (банк — третя особа (поручитель, гарант, страхова компанія) — позичальник).

3. Залежно від особливостей оформлення забезпечувальних відносин в банківській практиці всі способи забезпечення поділяються на такі, що:

● оформляються окремим двостороннім договором (наприклад, при застосуванні таких способів забезпечення, як застава, гарантія, поручительство, страхування);

● оформляються шляхом включення в кредитний договір окремого пункту відповідного змісту (наприклад, при застосуванні такого способу забезпечення, як неустойка);

● оформляються тристороннім договором (банк — поручитель (гарант, страхова компанія) — кредитор);

● оформляються за допомогою кількох договорів (при застосуванні таких способів забезпечення, як купівля-продаж майна із зобов'язанням зворотного викупу, “зворотний” продаж майна з відкладальною умовою)*;

● закріплюються лише усною “джентльменською” угодою (довірча передача позичальником права власності на своє майно кредиту)*.

4. Залежно від форми встановлення забезпечувальних відносин всі способи забезпечення кредитних зобов'язань у банківській діяльності поділяються на такі, що оформлюються:

● простою письмовою угодою (неустойка, поручительство, гарантія, страхування, застава, крім застави нерухомого майна, транспортних засобів та космічних об'єктів);

● нотаріально посвідченою письмовою угодою (застава нерухомого майна, транспортних засобів та космічних об'єктів, а також за бажанням сторін при застосуванні інших способів забезпечення повернення кредиту);

● усною угодою (довірча передача права вимоги позичальником на своє майно кредиту)*.

* Застосовується лише в зарубіжній банківській практиці.

5. За часом оформлення забезпечувальних відносин їх можна розподілити на такі, що оформляються:

- на стадії укладання кредитного договору;
- на стадії виконання кредитного договору;
- на стадії пролонгації кредитного договору;
- перед укладанням кредитного договору.

За матеріалами роботи банків “Україна”, “Хрещатик” можна зробити висновок, що забезпечення оформляється, як правило, на стадії укладання кредитних договорів. Також чимало випадків, коли забезпечення оформляється на стадії виконання кредитного договору чи його пролонгації. Так, уступка вимоги і перевід боргу мають місце, як правило, на стадії виконання кредитної угоди.

На практиці поширеними є зобов'язання за майбутніми вимогами кредитора, тобто до укладення кредитного договору.

Підстав для визнання таких забезпечувальних зобов'язань недійсними немає. Договір у цьому випадку укладається під відкладальною умовою згідно з ч. 1 ст. 61 Цивільного кодексу УРСР.

6. Залежно від способу встановлення всі забезпечувальні зобов'язання поділяються на:

- законні;
- договірні.

Законні — це способи забезпечення, які встановлюються законом та застосовуються незалежно від волевиявлення сторін, навіть коли боржник не знав про їх існування. Так, розмір неустойки в ряді випадків визначається законом чи підзаконним нормативним актом, який регулює конкретні правовідносини.

Договірні способи забезпечення — це всі способи забезпечення, передбачені чинним законодавством, що встановлюються за угодою сторін і застосовуються за бажанням кредитора.

Тобто задоволення вимог кредитора за рахунок наданого на підставі договору позичальником чи третьою особою забезпечення — не обов'язок кредитора, а його право.

7. Залежно від моменту набрання чинності зобов'язання поділяються на зобов'язання, які набувають чинності:

● з моменту підписання письмової угоди про їх застосування чи з моменту набрання чинності кредитної угоди, якщо умову про забезпечення кредиту включено до кредитного договору;

● з моменту нотаріального посвідчення забезпечувальної угоди, якщо така форма договору є обов'язковою для такого виду забезпечення чи бажаною для сторін зобов'язання;

● з моменту передачі предмета застави, якщо останній відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, а якщо таку передачу було здійснено до укладання договору, — то з моменту його укладання.

До характерних рис способів забезпечення кредитних зобов'язань відноситься їх безпосередній зв'язок з основним зобов'язанням — кредитною угодою.

За загальним правилом кредитний договір впливає на забезпечувальну угоду у кілька способів:

- по-перше, при припиненні дії кредитного договору припиняється дія забезпечувального зобов'язання, наприклад, застави чи поручительства;

- по-друге, при виконанні позичальником частини своїх зобов'язань за кредитним договором відповідно зменшуються кількісні характеристики забезпечувального зобов'язання;

- по-третє, визнання недійсним кредитного договору неминуче зумовлює недійсність зобов'язання, що його забезпечує (при цьому підстави визнання кредитного договору недійсним значення не мають).

Винятком із загального правила впливу кредитного договору на забезпечувальну угоду є банківська гарантія, що, як спосіб забезпечення повернення кредиту, передбачена тільки в проекті Цивільного кодексу України, але вже зараз широко застосовується в банківській практиці.

Банківська гарантія є самостійним забезпечувальним зобов'язанням, що існує незалежно від кредитного договору.

Оскільки всі способи забезпечення повернення кредиту мають в кінцевому підсумку одну мету — примусити позичальника погасити кредит, незважаючи на різні механізми їх реалізації і спрямованість, часто використовується (що, власне, не заборонено) поєднання кількох способів забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, наприклад, неустойки і застави чи неустойки і гарантії. Можливі також інші варіанти.

Підсумовуючи все вище викладене, слід зазначити, що сучасна система кредитування склалась у період переходу від централізованих до децентралізованих методів управління і розвивається в напрямку відповідності ринковим відносинам.

Перехід до ринку зумовлює необхідність теоретичного і практичного опрацювання та вдосконалення способів забезпечення кредитних зобов'язань.

По-перше, необхідно законодавчо закріпити відкритість переліку способів забезпечення, що було б найкращим доказом існування в Україні свободи договору і підприємницької діяльності. Крім того, це мало б позитивний вплив на розвиток вже наявних і виникнення нових забезпечувальних юридичних конструкцій. Практика спонукала б законодавців до подальшого регулювання найбільш ефективних способів забезпечення цивільно-правових зобов'язань, зокрема кредитних.

По-друге, необхідно поширити перелік способів забезпечення шляхом введення в обіг нових для України та законодавчо врегульованих у розвинених країнах світу забезпечувальних правових конструкцій. На наш погляд, запозичення позитивного досвіду не може завадити розвитку нашої економіки. Тому слід впроваджувати в життя такі способи забезпечення, як утримання майна боржника, банківська гарантія, передача права власності на майно боржника кредиторю до моменту повернення кредиту та інші. Але запозичуючи досвід інших країн, необхідно враховувати особливості національної правової та економічної системи і взагалі менталітет нашої нації.

По-третє, потрібно вдосконалювати теоретичне дослідження, практичне застосування і законодавче регулювання традиційних для нашої країни способів забезпечення зобов'язань (про недоліки правового регулювання і проблеми практичного застосування того чи іншого виду забезпечення мова піде при розгляді конкретних способів забезпечення кредитних зобов'язань у банківській діяльності).

Отже, ми розглянули загальні риси способів забезпечення повернення кредиту, а також загальні пропозиції щодо покращання правового регулювання забезпечувальних відносин в банківській сфері. Тож переходимо до розгляду особливостей кожного зі способів забезпечення кредитних зобов'язань.

Забезпечення кредитних зобов'язань неустойкою

2.1. Поняття неустойки, її форми та види

Цивільно-правовий зміст неустойки полягає в її призначенні: регулювати цивільні зобов'язальні правовідносини — і посідає особливе місце серед інших способів забезпечення їх виконання.

Неустойка є одним із цивільно-правових засобів забезпечення виконання зобов'язань, в тому числі кредитних.

Неустойкою (штрафом, пенею) визнається визначена законом або договором грошова сума, яку боржник має сплатити кредиторіві в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання (ч. 1 ст. 179 Цивільного кодексу УРСР).

Неустойка застосовується лише у випадку порушення боржником узятото на себе зобов'язання. Тобто за своєю природою вона є санкцією, що виконує правозахисну функцію — карає за невиконання або неналежне виконання зобов'язання. За своїм призначенням неустойка виконує також профілактичну функцію, яка дисциплінує суб'єктів кредитних правовідносин, вимагаючи належного виконання покладених на них зобов'язань.

Особливість неустойки полягає в тому, що її стягнення не звільняє боржника від виконання в натурі забезпеченого нею зобов'язання.

Таким чином, застосування неустойки у кредитних правовідносинах обумовлене ризиком невиконання або неналежного виконання сторонами покладених на них зобов'язань. Поза цим неустойка застосовуватися не може.

Відповідно до ст. 6 Цивільного кодексу УРСР неустойка, насамперед, є одним із шляхів захисту законних цивільних прав.

Згідно з ч. 2 ст. 179 Цивільного кодексу УРСР неустойкою може забезпечуватися лише дійсна вимога, тому її застосування є можливим лише при пред'явленні такої вимоги.

Цивільним кодексом УРСР передбачено дві форми неустойки: пеня й штраф. Поняття “неустойка” є узагальнюючим щодо них.

Стягнення неустойки здійснюється у грошовій формі (ч. 1 ст. 179 Цивільного кодексу УРСР). Іншої форми (натуральної чи морально-етичної) чинним законодавством не передбачено. Як зазначається в інформаційному листі Вишого арбітражного суду України від 7 березня 1996 р. № 01-8/106, встановлення договором забезпечення виконання зобов'язань шляхом нарахування неустойки виключно в натурі, без визначення грошової суми, суперечить чинному законодавству.

Розмір неустойки може обчислюватися у процентному відношенні або у твердій формі.

Штраф встановлюється як у твердій формі, так і у процентному відношенні до суми зобов'язання і є разовим стягненням. Пеня — це тривала санкція, що застосовується за певний період прострочення (за день, тиждень, місяць тощо).

Види неустойки визначені законом залежно від їхнього співвідношення зі збитками кредитора:

- якщо збитки відшкодовуються в частині, не покритій неустойкою, мова йде про **залікову неустойку** (ч. 1 ст. 204 Цивільного кодексу УРСР). Цей вид неустойки застосовується в усіх випадках, якщо законом або договором не передбачено інших видів неустойки;

- якщо законом чи договором передбачено стягнення тільки неустойки — йдеться про **виключну неустойку**. Виключну неустойку можна віднести до категорії “наперед визначених збитків”, коли сторони наперед домовляються про розмір відшкодування за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань. У цьому випадку кредитор повинен довести тільки факт порушення зобов'язання боржником. Немає потреби доводити факт настання збитків та їх розмір;

- якщо законом чи договором передбачено стягнення збитків у повній сумі понад неустойку — це **штрафна неустойка**;

- якщо кредитор відповідно до закону чи договору на власний розсуд обирає, що стягнути з боржника: збитки чи неустойку, — йдеться про **альтернативну неустойку** (ч. 1 ст. 204 Цивільного кодексу УРСР).

Неустойка може бути визначена законом або договором. Отже, залежно від способу встановлення її поділяють на законну й договірну. Відмінність полягає в тому, що законна неустойка встановлюється нормативним актом, існує незалежно від волевиявлення сторін і застосовується, коли боржник навіть не знав про її існування. Договірна неустойка визначається угодою сторін і є результатом їх волевиявлення.

Однак установлення неустойки законом не виключає можливості визначення її у договорі. Хоча в законодавстві відсутнє право сторін збільшувати чи зменшувати розмір законної неустойки, судова практика допускає можливість збільшення її розміру. Так, ст. 3 Угоди держав — учасниць СНД від 15 травня 1992 р. “Про заходи забезпечення покращання розрахунків між господарськими організаціями держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав” за несвоєчасне здійснення розрахунків за поставлені товари та надані послуги встановлено пеню в розмірі не менше 0,2% за кожний день прострочки платежу. Якщо в договорі сторони не узгодили більш високий відсоток пені, то стягненню належить пеня

в розмірі, встановленому цією Угодою. Одночасно суму неустойки може зменшити суд, якщо вона надмірно велика порівняно зі збитками кредитора, враховуючи ряд обставин: ступінь виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні, а також майнові та інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Суд може тільки зменшити неустойку, але не відмовити в її стягненні. Розмір, до якого може бути зменшена неустойка, законом не регламентований. Суди практикують зниження абсолютної величини неустойки, яка підлягає стягненню або вказують відсоток зниження. Обидва способи є однаково правомірними.

Як впливає з вимог ст. 205 Цивільного кодексу УРСР, арбітражний суд вправі зменшити неустойку незалежно від того чи заявлялося таке клопотання відповідачем.

У практиці роботи арбітражних судів часто виникає питання, хто має надавати докази при розгляді судом клопотання про зменшення розміру неустойки.

На наш погляд, при цьому слід виходити з такого. Для того, щоб застосувати вказану статтю, суд мусить встановити явне перебільшення розміру неустойки у порівнянні з наслідками порушення зобов'язання.

Згідно зі ст. 33 Арбітражного процесуального кодексу України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

Якщо клопотання про застосування ст. 209 Цивільного кодексу УРСР заявляється позивачем, то він і повинен надавати такі докази. У тому випадку, коли вказана стаття застосовується за ініціативою суду, питання про зменшення неустойки вирішується на підставі наявних матеріалів.

Збільшення за угодою сторін розміру законної неустойки само по собі не може бути підставою для зменшення неустойки, що стягується. Питання про застосування вказаної норми може бути вирішено в будь-який час судового розгляду.

Це положення є цілком прийнятним в умовах ринкової економіки. Адже як свідчить практика, в багатьох випадках сума неустойки дійсно набагато перебільшує суму збитків, що їх зазнав кредитор, і боржник просто не в змозі сплатити її. Тому суд з огляду на істотні обставини справи може зменшити суму неустойки.

Відповідно до вимог ст. 180 Цивільного кодексу УРСР угода про неустойку (штраф, пеню) повинна бути укладена в письмовій формі, недодержання якої тягне її недійсність. При встановленні як законної, так і договірної неустойки мають бути визначені підстави і порядок її стягнення, розмір і вид. Саме ці вимоги при вирішенні судами господарських спорів розцінюються як істотні умови неустойки.

У кредитних правовідносинах неустойка є одним із видів забезпечення кредитних зобов'язань*, за допомогою якого забезпечуються практично всі кредити. Але в переважній більшості випадків неустойка (штраф, пеня) самостійно не використовується. Вона, як правило, поєднується з іншими видами забезпечення.

Неустойка є мірою майнової відповідальності позичальника, яка реалізується без доказування тих чи інших завданих збитків, тобто сприймається як факт порушення зобов'язання із своєчасного повернення кредиту та сплати відсотків. Застосування неустойки може бути передбачено шляхом включення в кредитний договір пункту такого змісту:

“У разі несвоечасного відповідно до умов чинного договору та/або неповного погашення кредиту та/або відсотків за користування ним Позичальник сплачує Банку пеню в розмірі ___% (_____ відсотків) від суми несвоечасно та/або не повністю погашеного кредиту та/або несплачених відсотків за користування кредитом”.

2.2. Відповідальність за несвоечасне виконання грошових зобов'язань

Аналізуючи правове регулювання неустойки як виду забезпечення виконання кредитних зобов'язань, слід відзначити, що, крім Цивільного кодексу УРСР, існує ряд нормативних актів, які регулюють як конкретні розміри неустойки по окремих видах зобов'язань, так і граничні межі договірної неустойки. Одним з таких нормативних актів є Закон України від 22 листопада 1996 р. “Про відповідальність за несвоечасне виконання грошових зобов'язань”.

Власне поняття “грошове зобов'язання” розкрито в ст. 1 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” в редакції Закону № 784-XIV від 30 червня 1999 р., за яким грошове зобов'язання — це зобов'язання боржника заплатити кредиторі певну грошову суму відповідно до цивільно-правового договору та на інших підставах, передбачених цивільним законодавством України.

Гроші при цьому повинні виступати як засіб платежу, засіб погашення грошового боргу. Наприклад, грошового боргу немає і гроші не є засобом платежу при перевезенні грошових знаків, коли перевізник зобов'язаний доставити гроші і передати їх отримувачу, або в зобов'язаннях передати гроші за угодою про обмін валюти. Гроші виконують тільки роль товару.

Відповідно до Закону України “Про відповідальність за несвоечасне виконання грошових зобов'язань” платники грошових коштів сплачують на користь одержувачів цих коштів за прострочку

* Див.: П. 22 Положення “Про кредитування”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р. № 246.

платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін. При цьому розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу і не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Отже, цим Законом встановлено верхню межу договірної неустойки, яка значно зменшує відповідальність платників-порушників у порівнянні з відповідальністю, що була передбачена постановою Верховної Ради України від 24 грудня 1993 р. "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань". Відповідно до цієї постанови пеня нараховувалася в розмірі 0,5% від суми простроченого платежу за кожний день прострочки або 180% річних. Подвійний розмір облікової ставки Національного банку України приблизно дорівнює 0,2% щоденно. Таке пом'якшення відповідальності було обумовлене тим, що спостерігалось зниження рівня поточної інфляції, в зв'язку з чим розмір пені розміром 180% річних не відповідав фактичній вартості грошей в обігу.

Відповідальність сторони, яка порушила договірне зобов'язання, в тому числі і в сфері кредитування, має встановлюватись виключно Законами України. Відповідно до Конституції України виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами (п. 22 ст. 92). Тому факти встановлення відповідальності указами Президента, постановами Верховної Ради України, нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, Державної податкової адміністрації, Національного банку України, на наш погляд, є серйозною правовою проблемою і недоліком нашого законодавства. Але подібні колізії в наш час — звична справа. Їх не уникнути, поки існує протистояння законодавчої та виконавчої влади, чітко не визначено коло питань, які входять до компетенції кожної гілки влади.

Законом України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" суб'єктами відповідальності визначено платників. Тлумачення поняття "платники" впливає з положень про поставки продукції і товарів* та поширюється на тих суб'єктів правовідносин, які є боржниками з оплати одержаної продукції, наданих послуг чи виконаних робіт. Тому, на наш погляд, фактично не є платниками суб'єкти підприємницької діяльності, які повинні повернути попередню оплату за продукцію, ро-

* Див.: Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, Положення про поставки товарів народного споживання, затверджені постановою Ради Міністрів СРСР 25 липня 1988 р. № 888, які діють на території України відповідно до постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР".

боти чи послуги, що не були надані, а отже, обмеження розміру пені, передбачені Законом “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань”, на них не поширюються.

Деякі практичні працівники вважають, що зобов’язання повернути суму попередньої оплати взагалі не можна вважати фінансовим (грошовим) зобов’язанням, а отже, відсутні правові підстави для застосування фінансових санкцій. На наш погляд, погодитись із цією позицією не можна. Неустойка може забезпечувати будь-яке зобов’язання, що не суперечить закону та виникає з договору. Розмір неустойки може бути встановлений за згодою сторін. Тобто якщо в договорі передбачена відповідальність у вигляді неустойки (штрафу, пені) за несвоєчасне повернення або неповернення попередньої оплати в разі невиконання зобов’язання, в рахунок якого вона була перерахована, немає ніяких перешкод до її застосування. Більше того, вважаємо, що оскільки в цьому випадку Закон України “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань” не застосовується, не може бути й обмежень щодо розміру пені.

Про можливість застосування санкцій до особи, яка одержала попередню оплату, але не виконала свого зобов’язання, свідчить арбітражна практика вирішення господарських спорів.

Вищий арбітражний суд України у своєму інформаційному листі від 6 червня 1994 р. № 01-8/368 “Про деякі питання практики вирішення господарських спорів” зазначив: “Якщо відповідно до договору покупець здійснив попередню оплату продукції, що підлягає поставці, а постачальник не виконав зобов’язання, тобто не відвантажив продукцію в належний строк, то згідно зі ст. 208 Цивільного кодексу УРСР він, крім сплати неустойки, зобов’язаний відшкодувати кредиторів завдані цим збитки. Сплачені кредитором банку відсотки за користування кредитом є його збитками, для стягнення яких з постачальника позивач має довести, що ці збитки завдані йому невиконанням боржником зобов’язання за договором. Якщо позивач подасть такі докази, а також докази про одержання від банку кредиту під відсотки для перерахування постачальнику попередньої оплати за належну до поставки продукцію, а постачальник не виконав зобов’язання і не повернув ці кошти, з останнього слід стягнути сплачені банку відсотки як завдані кредиторів збитки”.

2.3. Порядок і особливості стягнення неустойки

Кредитор на власний розсуд вирішує, стягувати неустойку чи ні. Але не слід забувати, що право на стягнення неустойки також належить суду.

Так, арбітражні суди України при прийнятті рішення з господарського спору мають право звертати в доход державного бюджету передбачені законодавством санкції, якщо позивач не подав вимогу про їхню сплату або припустився порушень законодавства, що

не зменшують відповідальності відповідача (ч. 2.ст. 83 Арбітражного процесуального кодексу України).

Для застосування неустойки вирішальне значення має факт наявності цивільно-правового зобов'язання. При цьому законна неустойка підлягає стягненню в усіх випадках наявності зобов'язання, незалежно від підстав його виникнення (договірних чи позадоговірних), при додержанні усіх інших умов обґрунтованості стягнення.

Якщо підставою виникнення зобов'язання є договір, то в разі неналежного виконання або невиконання його умов кредитор відповідно до умов договору може застосувати законну чи договірну неустойку. Якщо ж має місце позадоговірне зобов'язання, його виконання може забезпечуватися лише законною неустойкою.

Стягнення неустойки пов'язане з визначенням часу виконання зобов'язання.

Якщо в кредитному договорі не визначений строк, протягом якого має бути виконане грошове зобов'язання, необхідно виходити з вимог ст. 165 Цивільного кодексу УРСР, згідно з якою кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час. При цьому боржник повинен виконати таке зобов'язання в семиденний строк з дня пред'явлення вимоги кредитором. Таким днем слід вважати дату одержання боржником вимоги. Враховуючи те, що вищезгаданою статтею не визначена форма пред'явлення вимоги кредитором, останній може здійснити своє право як шляхом направлення платіжної вимоги-доручення, так і шляхом надіслання боржнику листа, телеграми тощо.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином (ст. 216 Цивільного кодексу УРСР). Отже, пеня повинна сплачуватись за весь період часу, протягом якого кредитне зобов'язання не було виконане з урахуванням шестимісячного строку позовної давності, встановленого ст. 72 Цивільного кодексу УРСР. При цьому визнання боржником претензії кредитора без перерахування заборгованості не може бути підставою для припинення нарахування пені за прострочку платежу.

У разі покладення виконання зобов'язання на третю особу відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання несе сторона за договором, з якого воно виникло, якщо законодавством не передбачено, що відповідальність несе безпосередній виконавець. Винятки із цього загального правила встановлені, наприклад, п. 66 Положення про поставки продукції та п. 57 Положення про поставки товарів*, і тому відповідальність за несвоєчасну оплату продукції (товарів) несе як покупець за договором, так і плат-

* Див.: Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, Положення про поставки товарів народного споживання, затверджені постановою Ради Міністрів СРСР 25 липня 1988 р. № 888, які діють на території України відповідно до постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР".

ник. Але для стягнення пені за прострочку платежу з платника необхідна наявність договірних відносин як між постачальником та покупцем, так і між покупцем і платником.

Якщо невиконання або неналежне виконання кредитного зобов'язання обумовлено умислом або необережністю кредитора (ст. 210 Цивільного кодексу УРСР), останній не вправі вимагати сплати неустойки (штрафу, пені), оскільки в цьому випадку позичальник не несе відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання.

При вирішенні питання щодо відповідальності поручителя (гаранта) у вигляді сплати банку пені за прострочку платежу позичальником, необхідно виходити з такого. Згідно з ч. 2 ст. 192 Цивільного кодексу УРСР поручитель відповідає в тому ж обсязі, що і боржник, в тому числі і за сплату неустойки, якщо інше не передбачено договором поруки. Ця норма законодавства не поширюється на гарантію. У зв'язку із цим, якщо в договорі між банком та гарантом відсутні умови про відповідальність гаранта у вигляді сплати пені, у арбітражного суду немає правових підстав для покладення цієї відповідальності на гаранта.

Пеню, як один із видів неустойки, що стягується за кожний день прострочки в межах шестимісячного строку позовної давності, необхідно відрізнити від відсотків за користування чужими коштами, які є платою саме за користування чужими коштами, а не санкцією за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання. Крім кредитних договорів, стягнення цих відсотків передбачено, зокрема, п. 67 Положення про поставки продукції та п. 58 Положення про поставки товарів, згаданими вище.

Іноді в кредитних договорах зустрічаються умови, відповідно до яких за порушення строків повернення одержаного кредиту позичальник зобов'язаний сплатити банку підвищені відсотки, які нараховуються банком на суму заборгованості після закінчення строку повернення наданого кредиту. На наш погляд, підвищені відсотки слід розглядати як складне правове утворення, яке складається із звичайних відсотків і неустойки.

Разом із тим судова практика визнала підвищені відсотки платою за користування кредитом*.

Такий висновок відповідає правовій природі кредитного договору. У випадку неповернення у строк кредиту позичальник продовжує користуватися коштами, що свідчить про фактичне продовження кредитування. Безперечно, за цей період часу він має платити винагороду. Крім того, він порушує зобов'язання своєчасно

* Див.: П. 7 роз'яснення Президії Вишого арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 р. № 02-5/706 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів" з наступними змінами й доповненнями.

повернути кошти банку, за що повинен заплатити банку неустойку. І тому невідповідно в багатьох кредитних договорах сторони вказують, що при порушенні строків повернення кредиту позичальник зобов'язаний сплатити банку не підвищені відсотки, а пеню за прострочку платежу. При цьому відсотки за користування кредитом нараховуються й виплачуються у звичайному порядку. Робиться це завдяки включенню у кредитний договір, крім умови про стягнення пені, умови такого змісту: "Відсотки за користування кредитом нараховуються з дати виникнення заборгованості позичальника на дату її погашення".

Підвищені відсотки в частині, що перевищує звичайні відсотки, повинні нараховуватися за кожний день прострочки повернення кредиту. І тому можна зробити висновок, що стягнення відсотків за користування банківським кредитом (як звичайних, так і підвищених) має здійснюватися на день фактичного повернення кредиту.

Це означає, що коли арбітражний суд прийняв рішення про стягнення непогашеного в строк кредиту і процентів за ним (як звичайних, так і підвищених) на дату пред'явлення позову, банк як позивач не позбавлений можливості пред'явити новий позов про стягнення процентів за користування кредитом, нарахованих з дати прийняття першого рішення арбітражного суду на дату фактичного повернення кредиту.

Така позиція аргументується тим, що від моменту прийняття рішення до моменту його фактичного виконання проходить певний період часу, протягом якого клієнт фактично продовжує користуватися коштами банку. Тому банк і може подати позов про стягнення відсотків за період часу, який минув після прийняття першого рішення.

Опоненти можуть послатися на ст. 80 Арбітражного процесуального кодексу України, за якою не допускається повторне пред'явлення позову, якщо такий же позов, між тими ж сторонами і з тим же предметом уже був розглянутий арбітражним судом. Але це правило не охоплює наявну ситуацію. Банк як позивач має право вимагати стягнення відсотків за користування кредитом за період часу, який не був врахований арбітражним судом під час прийняття першого рішення. У цьому випадку предмет позову відрізняється від попереднього, незважаючи на те, що підстави двох позовів будуть збігатись.

Аналіз практики діяльності банків у цьому питанні показує, що ряд банків припиняє нарахування відсотків (як звичайних, так і підвищених) із моменту винесення рішення про стягнення несвоєчасно повернутого кредиту й відсотків, а не фактичного виконання рішення суду. Це їх право. Разом з тим правових норм, які б зобов'язували їх до цього, чинне законодавство не передбачає.

Комітет Верховної Ради України з питань фінансів та банківської діяльності в листі за № 06-10/865 від 22 листопада 1999 р. вказує, що по закінченні строку користування грошовими коштами, визначени-

ми в кредитному договорі, банк не має права нараховувати додаткові відсотки, крім неустойки (штрафу, пені), передбачених договором чи законодавством України. Підставою для призупинення нарахування відсотків є закінчення строку, на який за умовами кредитного договору грошові кошти були надані позичальнику в користування.

Така позиція з вищенаведених доводів є безпідставною.

Крім того, на практиці непоодинокими є випадки, коли виконання судових рішень на користь банку арбітражні суди, керуючись ст. 121 Арбітражного процесуального кодексу України, переносять на тривалий час (робиться відстрочка його виконання), що знову ж ускладнює фінансове становище банку, відволікає його ресурси. Практично “продовжується” кредит на визначений (інколи і на невизначений) строк. І тому висновок такий: банк має всі правові підстави для нарахування відсотків і за наявності судового рішення про стягнення несвоечасно повернутого кредиту. Така позиція ґрунтується на вимогах ст. 216 Цивільного кодексу, за якою зобов’язання припиняється виконанням, проведеним належним чином. А належним чином проведено виконання по кредитних правовідносинах — це своєчасне і повне повернення банку позичених у нього ресурсів.

Якщо договором про кредитування передбачена сплата штрафу за ухилення від повернення кредиту, пеня підлягає стягненню незалежно від сплати штрафу.

При вирішенні питання стосовно безакцептного списання заборгованості за кредитним договором та неустойки в разі його невиконання чи неналежного виконання, слід враховувати таке: згідно зі ст. 381 Цивільного кодексу УРСР та ст. 59 Закону України “Про банки і банківську діяльність” стягнення грошових коштів, що знаходяться в банках, може бути здійснено тільки за виконавчими листами, виданими судами, наказами арбітражного суду та іншими виконавчими документами.

Відповідно до п. 1 Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172, заборгованість за кредитними договорами може стягуватися комерційними банками на підставі виконавчих написів нотаріусів*. Це впливає також зі змісту ст. 54 Закону України “Про нотаріат”, відповідно до вимог якої за бажанням сторін нотаріусом посвідчуються будь-які угоди, для яких законодавством не встановлено обов’язкової нотаріальної форми.

Неустойка може стягуватися в безакцептному порядку в разі перевищення обслуговуючим банком відправника коштів нормативного строку здійснення платежу у вигляді пені за кожний день затримки відповідно до постанови Верховної Ради України від 25 чер-

* Див.: Лист Вищого арбітражного суду України від 3 листопада 1999 р. № 01-8/520.

вня 1993 р. “Про норматив обігу платіжних документів в Україні”*. Стаття 8 Арбітражного процесуального кодексу України надає кредитору право на безспірне списання неустойки в разі її визнання боржником у відповіді на претензію.

Пеня, що має бути стягнена з боржника за несвоєчасне виконання кредитних зобов'язань, вказується позивачем в позовній заяві в твердій сумі на день пред'явлення позову. Позов оплачується державним митом. Оскільки збільшення ціни позову потребує додаткового обґрунтування, ціна позову повинна відповідати сумі претензії**.

Якщо після задоволення позову зобов'язання не буде виконане, позивач має право знову звернутися до арбітражного суду з позовом про стягнення санкції (неустойки) за наступні шість місяців***.

Не слід також забувати, що сплата неустойки, встановленої на випадок прострочення або іншого неналежного виконання зобов'язання, і відшкодування збитків, завданих неналежним виконанням, не звільняють боржника від виконання зобов'язання в натурі.

Неустойка, на наш погляд, є одним із найбільш врегульованих на законодавчому рівні способів забезпечення кредитних зобов'язань. Можливо це зумовлено тим, що неустойка є різновидом так званої оперативної відповідальності позичальника за неналежне виконання покладених на нього кредитним договором обов'язків. Неустойка виконує правозахисну функцію і спонукає дотримуватися умов кредитної угоди.

Наявність різних видів неустойки також позитивно впливає на розвиток ринкових відносин. Враховуючи принцип свободи договору, сторони можуть самостійно обирати застосування конкретного виду неустойки.

У банківській практиці неустойка як самостійний вид забезпечення майже не застосовується. Вона, як правило, поєднується з іншими видами забезпечення. Так, практично всі кредитні договори містять положення, що передбачають застосування такого засобу впливу, як неустойка, в разі неналежного виконання позичальником умов кредитної угоди щодо строків повернення кредиту і відсотків за користування ним.

Взагалі неустойка відіграє значну роль в регулюванні кредитних правовідносин і сприяє підвищенню відповідальності позичальника за неналежне виконання покладених на нього обов'язків****.

* Див.: П. 164 Інструкції № 7 про безготівкові розрахунки в господарському обороті України.

** Див.: Інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 7 березня 1996 р. № 01-8/106 “Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства при вирішенні спорів”.

*** Див.: П. 11 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 16 квітня 1993 р. № 01-6/438 “Про деякі питання застосування позовної давності при вирішенні господарських спорів”.

**** Більш детально див.: *Лилак Д.* Забезпечення виконання господарських зобов'язань неустойкою // *Право України.* — 1996. — № 12. — С. 64—67.

Поручительство і гарантія: законодавче регулювання та практика застосування банками України

3.1. Поняття поручительства

Цільне місце серед видів забезпечення виконання кредитних зобов'язань посідає поручительство. Ефективність його використання залежить перш за все від кредитоспроможності поручителя та від правильності юридичного оформлення цих відносин.

Поручительство так само, як неустойка й застава, гарантія, характеризується майновим змістом і має додатковий (акцесорний) характер щодо забезпеченого нею зобов'язання. Відмінність цього способу забезпечення від інших полягає в тому, що поручительство не має на меті спонукати боржника (позичальника) до повернення боргу, воно лише встановлює додаткове джерело задоволення вимог банка-кредитора.

Поручительство — це завжди тристоронні відносини. Виникає воно тоді, коли до основного зобов'язання — кредитного договору, де сторонами є банк-кредитор і позичальник, приєднується третя сторона — поручитель. Це приєднання має бути добровільним в силу договору, що передбачає взяття поручителем на себе зобов'язання перед кредитором позичальника повернути позику. В такому випадку банк-кредитор має двох боржників, які відповідають за погашення кредиту.

Слід зазначити, що погашення заборгованості поручительством здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, яке не передбачає розмежування в наданні поручительства по операціях між резидентами України і нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Законодавство визначає поняття поручительства таким чином: "За договором поруки поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або в частині" (ч. 1 ст. 191 Цивільного кодексу УРСР).

Поручителями можуть бути як організації, так і громадяни. Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 47 Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. до банківських операцій належать видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі. Таким чином, будь-яких законодавчих обмежень для того, щоб банки виступали поручителями, немає.

На практиці договори поруки почасти неправомірно ототожнюють з договорами доручення. Доручення — це самостійний вид зо-

бов'язання, внаслідок якого одна сторона (повірений) зобов'язується здійснити від імені і за рахунок іншої сторони (довірителя) певні юридичні дії.

У зв'язку з численними фактами непорозумінь, що виникають при наданні поручительств* філіями банків, деякі банки тимчасово заборонили своїм установам надавати поручительства на одержання фізичними та юридичними особами кредитів в інших банках. Прийняття такого рішення обумовлено тим, що філії не є юридичними особами і не можуть від свого імені набувати права і нести обов'язки, тому поручительство, видане філією без доручення головного банку, відповідно до ст. 63 Цивільного кодексу УРСР створює зобов'язання для головного банку лише за умови схвалення ним цього поручительства.

Національний банк України неодноразово попереджав банки, що в разі безконтрольного надання поручительств до банків будуть застосовуватися заходи впливу, передбачені чинним законодавством.

У Казахстані з метою забезпечення фінансової стабільності банків Національний банк Республіки Казахстан 25 червня 1997 р. затвердив Положення "Про порядок реєстрації Національним банком Республіки Казахстан договорів гарантій і поручительств, виданих банками". Відповідно до цього нормативного акта всі поручительства (гарантії), які видаються банками, підлягають реєстрації в Національному банку Казахстану.

Поручителями можуть бути також громадяни. Наприклад, надання кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) житла здійснюється в разі дотримання певних умов, у тому числі підтвердження кандидатом своєї платоспроможності**. У закордонній практиці поручителем може бути фізична особа, яка має постійне місце роботи, постійний дохід або визначене майно (будинок, автомобіль, дачу, земельну ділянку).

При наданні кредитів під забезпечення поручительством слід впевнитись у платоспроможності поручителя. У цьому випадку аналізуються банківські довідки про стан наявних коштів, баланс поручителя; якщо поручитель — фізична особа — вимагається довідка з місця роботи із зазначенням доходу, одержаного за попередні дванадцять місяців, декларація про доходи, довідка з бюро технічної інвентаризації про наявність (відсутність) приватного

* У банківській практиці договір поруки часто перекладається українською мовою як договір поручительства. Тому в цій роботі слова "порука" і "поручительство" використовуються як синоніми.

** Див.: П. 19 Положення про порядок надання пільгового довготермінового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) житла, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 1999 р. № 825.

житла, довідка з банку про наявність депозитного чи іншого рахунку. Усі ці документи потрібно уважно вивчити, зробити відповідні висновки про платоспроможність (неплатоспроможність) особи і лише тоді приймати рішення про доцільність чи недоцільність запропонованого поручительства.

Чинне законодавство ніде не обумовлює, що договір поруки обов'язково має бути укладений разом з кредитним договором. Як правило, договір поруки оформляється після укладення кредитного договору, хоча трапляються випадки, коли це робиться до укладення кредитного договору, що у багатьох юристів викликає сумніви в його законності. На наш погляд, підстав для таких сумнівів немає, оскільки подібні договори є прикладом угоди, укладеної під умовою (ст. 61 Цивільного кодексу УРСР), коли момент виникнення чи припинення прав і обов'язків ставиться в залежність від обставин, про які сторонам не відомо настануть вони чи ні. Укладаючи договір поруки, банк і поручитель часто ще не знають, чи буде укладено основне зобов'язання (кредитний договір) між кредитором і позичальником. Логічно в договорі поруки вказати, що договір набирає чинності за умови укладення основного зобов'язання чи припиняється, якщо таке не буде укладено. На нашу думку, посилення в договорі поруки на кредитний договір, який буде укладено в майбутньому, має правове значення за умови визначення в договорі поруки суми, в межах якої поручитель несе відповідальність.

Разом з тим законодавство встановлює несамостійний, додатковий, забезпечувальний характер поручительства, яке не може існувати, коли немає чого забезпечувати.

Відповідно до ч. 2 ст. 191 Цивільного кодексу УРСР, поручительство може забезпечувати лише дійсну вимогу, тобто спочатку виникає кредитне зобов'язання і тільки після цього (або одночасно) може набрати чинності договір поруки. У разі визнання кредитного договору недійсним недійсним стає і договір поруки.

3.2. Зміст договору поруки

Договір поруки — це угода між банком-кредитором та поручителем про взяття поручителем на себе відповідальності перед банком за виконання позичальником умов кредитного договору.

Враховуючи відсутність спеціальних вимог до змісту договору поруки, потрібно керуватися загальними вимогами ст. 153 Цивільного кодексу УРСР: договір поруки вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди щодо всіх істотних умов. На жаль, законодавством не визначено істотні умови договору поруки. На нашу думку, істотними умовами поручительства є індивідуалізація зобов'язань, виконання якого він забезпечує. Так, за відсутності в договорі поручительства

умов, які дозволяють визначити, на виконання якого зобов'язання укладено договір поручительства, є всі підстави вважати договір поручительства неукладеним. Для визначення, на забезпечення якого зобов'язання укладено договір поруки, досить вказати сторони цих зобов'язань, їх зміст і суму, конкретний договір. Відсутність посилання на дату і номер договору не має суттєвого значення. Посилання на номер і дату договору, зобов'язання якого забезпечується договором поруки, не завжди може бути визнано достатнім для індивідуалізації забезпечувального зобов'язання і може зумовити визнання договору поручительства неукладеним. Так, якщо одні і ті ж особи, в один і той же день, за одним і тим же номером уклали кілька договорів, то неможливо встановити, який з них забезпечений договором поруки.

Договір поруки має бути укладений у письмовій формі, недодержання якої зумовлює його недійсність (ч. 3 ст. 191 Цивільного кодексу УРСР). Необхідність такої законодавчої норми обумовлена, перш за все, тим, що підставою для покладення відповідальності за невиконання позичальником зобов'язань по кредитному договору є саме договір поруки, який у зв'язку із цим повинен об'єктивно існувати, тобто мати письмову форму, яка має відповідати вимогам, що містяться в ч. 2 ст. 154 Цивільного кодексу УРСР*. Договір може бути укладений як шляхом складання одного документа, підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами тощо, підписаними стороною, яка їх надсилає.

Чинне законодавство не передбачає обов'язкового нотаріально-го посвідчення договору поруки. Відповідно до пункту 27 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 1994 р. № 18/5, нотаріуси посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму. Однак за бажання сторін посвідчуються й інші угоди, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, в тому числі договори поруки.

Існує кілька варіантів встановлення відносин поручительства за кредитним договором. Це може бути окремий договір між кредитором і поручителем; договір за участю кредитора, поручителя і позичальника. Законодавство також не забороняє об'єднувати договір поруки з кредитним договором, що в ньому поручитель бере участь як третя особа поряд з банком і позичальником. У будь-якому випадку ефективність залежить від правильності юридичного оформлення правідносин поручительства.

* Див.: П. 5.1 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 р. № 02-5/706 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів".

у договорі поруки необхідно вказати:

- кому надане поручительство (найменування кредитора);
- за кого воно надане (найменування боржника);
- на виконання якого зобов'язання воно надане (який строк повернення кредиту, сума, яку поручитель зобов'язався повернути кредитору, тобто обсяг відповідальності і її вид).

Якщо структурна одиниця одержала від юридичної особи, до складу якої вона входить, належним чином оформлені повноваження на укладання від її імені договорів гарантії або поруки, то та обставина, що в тексті договору відсутні посилання на те, що такий договір укладений від імені юридичної особи за наданими повноваженнями, само по собі не може бути підставою для визнання договору недійсним. У таких випадках слід вважати, що договір укладений від імені юридичної особи*.

Аналіз практики показує, що деякими статутами банків передбачено, що голова правління банку має право укладати договори поруки від імені банку в межах, встановлених рішеннями загальних зборів акціонерів чи зборами учасників банку. Тому при укладанні договорів поруки з іншими банками, слід уважно перевіряти повноваження органів управління банку і його посадових осіб.

Поручительство, як форма забезпечення виконання зобов'язань, використовувалося ще за часів стародавнього Риму. За Римським правом договір поруки був вербальним, тобто укладався шляхом усного проголошення визначених слів, фраз. Формою складання договору поруки була стипуляція. Це — договір, що укладався шляхом постановки майбутнім кредитором визначеного питання і одержання певної відповіді боржника. Так, кредитор, даючи обіцянку позичити кошти боржнику, хоче мати гарантію, що отримає ці кошти назад, і вимагає, щоб третя особа взяла на себе обов'язок повернути йому кошти, якщо їх з будь-якої причини не зможе повернути боржник. Боржник повинен був знайти цю третю особу (поручителя) і домовитись з ним про прийняття акцесорної відповідальності. Кредитор, отримавши позитивну відповідь від боржника на своє питання, ставив таке ж питання присутній при цьому третій особі — поручителю. Якщо поручитель давав позитивну визначену відповідь на поставлене питання, договір поруки вважався укладеним. Складання договору відбувалося у присутності свідків, які підтверджували його достовірність. Таким чином поручительству передували дві угоди: основний контракт та угода боржника з поручителем про прийняття на себе акцесорної відповідальності.

Разом з тим Римське право в своєму історичному розвитку по-різному відповідало на питання про характер відповідальності по-

* Див.: П. 5.4 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 р. № 02-5/706 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів".

ручителя. Спочатку вона була солідарною. Не домігшись виконання в строк, кредитор міг на свій вибір звернутися з вимогою задоволення до боржника чи до поручителя. Потім це правило було змінено: при невиконанні зобов'язання кредитор спочатку звертався з позовом до боржника і тільки після цього — до поручителя.

На сьогодні загальноновизнаною для цивільного законодавства більшості країн є презумпція солідарної відповідальності боржника і поручителя. У той же час Німеччина має свої особливості в регулюванні цього питання. Відповідно до параграфу 773 Цивільного уложення кредитор зобов'язаний спочатку пред'явити позов до головного боржника, і тільки у випадку "безрезультатної спроби примусового виконання відносно головного боржника" він може звернутися до поручителя. Але якщо поручительство забезпечує торговельну угоду, поручитель не має права заперечувати, посилаючись на пред'явлення позову до основного боржника. Великий інтерес має норма Уложення про те, що "якщо кредитор має заставне право чи право утримання рухомої речі головного боржника, то він повинен зробити спробу отримати задоволення за рахунок цієї речі" (п. 2 параграфу 772).

Законодавство нашої країни подібного правила не містить, віддаючи вирішення цього питання в більшості випадків на розсуд самого кредитора.

Розгляньмо ситуацію, коли змінюються умови кредитного договору: якщо зменшується плата за кредит, це відповідно зменшує й розмір вимог, які можуть бути пред'явлені до поручителя при невиконанні боржником своїх зобов'язань.

Інакше впливає на обсяг відповідальності поручителя зміна договору між кредитором і боржником в частині збільшення плати за кредит. У цьому випадку збільшення плати без згоди поручителя не може впливати на розмір його відповідальності. Такий висновок випливає з особливості поручительства як зобов'язання додаткового і визначається особливостями стану поручителя, що зобов'язався забезпечувати виконання боржником кредитного договору, в якому точно визначений розмір плати за користування позиченими коштами. Отже, всі зміни кредитного договору, які полягають в збільшенні розміру процентів, повинні узгоджуватися з поручителем. Інакше поручитель несе відповідальність відповідно до первісних умов договору.

У деяких договорах поруки зустрічаються формулювання, які дають підстави вважати, що поручитель зобов'язується відповідати за виконання зобов'язання боржником, навіть коли розмір процентів буде в майбутньому підвищуватися за згодою боржника і кредитора. У таких випадках слід виходити з того, що не можна припускати згоду поручителя відповідати за новими умовами договору: така згода має бути чітко та визначено висловлена. Тому в разі змі-

ни умов кредитного договору (підвищення плати за кредит, пролонгації договору), доцільно укласти додаткові угоди до договору поруки між поручителем і кредитором.

Договір поруки повинен містити чітко висловлений намір поручителя відповідати за виконання зобов'язання позичальником. Тому всі інші дії — надання інформації про платоспроможність позичальника і навіть надання допомоги в одержанні кредиту чи підтримання прохання боржника про відстрочку, не підкріплені намірами відповідати за позичальника — не спричинюють виникнення правовідносин поручительства. Часто це є помилкою кредиторів, які вважають, що листування, з якого “все видно”, буде визнане договором поруки.

При уступці вимоги за кредитним договором договір поруки наслідую його долю. Однак при переводі боргу, якщо поручитель не дає згоди відповідати за нового боржника, договір поруки припиняється.

Розглядаючи можливі варіанти укладання договору поруки, слід згадати і про таку його форму, як **аваль-вексельне поручительство**.

Згідно зі ст. 3 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” вексель є цінним папером, тому для здійснення операцій з векселями комерційний банк має отримати ліцензію Національного банку України на операцію “Купівля, продаж цінних паперів та операції з ними”. Відповідно до глави 2 розділу 6 Положення про операції банків з векселями, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28 травня 1999 р. № 258, авалювання — це взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк чи неможливо одержати платіж за векселем у строк.

Авалюючи вексель, банк як аваліст бере на себе таку ж відповідальність, що і особа, зобов'язання якої він забезпечив. Отже, авалювання векселів відноситься до операцій з видачі банком поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі.

Глава 2 розділу 2 зазначеного вище Положення передбачає, що виступати суб'єктами вексельного права, тобто переймати на себе всі права і обов'язки, що випливають зі змісту векселя, мають право банки, які мають статус юридичної особи. Установи банку, які не мають статусу юридичної особи, можуть отримати від головного банку-юридичної особи повноваження на здійснення всіх або окремих операцій з векселями у порядку, встановленому чинним законодавством.

Таким чином, авалювання векселів може здійснюватися комерційним банком-юридичною особою за наявності ліцензії Національного банку України на здійснення банківських операцій, а саме: на купівлю, продаж цінних паперів та операції з ними та на ви-

дачу поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі.

Положення про порядок видачі банкам ліцензії на здійснення банківських операцій, затверджене постановою Правління Національного банку України від 6 травня 1998 р. № 181, передбачає право надання комерційним банком-юридичною особою дозволу своїм філіям на здійснення банківської операції "Купівля, продаж цінних паперів та операції з ними", але не передбачає передачу прав філіям на здійснення банківської операції "Видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі".

Враховуючи вищезазначене, філії банків мають право за наявності дозволу на здійснення банківської операції "Купівля, продаж цінних паперів та операції з ними" проводити операції з векселями відповідно до Положення про операції банків з векселями за винятком авалування векселів.

Передача комерційним банком-юридичною особою повноважень на здійснення операцій з авалування векселів підпорядкованим філіям кваліфікується Національним банком України як дія, що суперечить вимогам нормативних актів Національного банку України*.

Оформляється аваль гарантійним написом аваліста на векселі чи додатковому аркуші (алонжі), або видачею окремого документа. Аваліст, що оплатив вексель, має право вимагати відшкодування платежу тією особою, за яку він дав аваль, а також особами, відповідальними перед останнім.

Наприклад, кредитування комерційними банками закупівлі та переробки цукрових буряків здійснюється з оформленням цих кредитів та відсотків за ними під заставу переказних векселів цукрових заводів, авальованих Державним комітетом по матеріальних резервах**.

Аваль збільшує надійність векселя і сприяє вексельному обігу.

3.3. Відповідальність поручителя

У разі невиконання зобов'язання боржник і поручитель відповідають перед банком як солідарні боржники, якщо інше не встановлено договором поруки (ст. 192 Цивільного кодексу УРСР). Таким чином, якщо інше не встановлено договором поруки, позичальник і поручитель несуть перед банком відповідальність за правилами, встановленими ст.ст. 174, 175 Цивільного кодексу УРСР. Тобто кредитор вправі вимагати виконання зобов'язання як від боржника й поручителя разом, так і від кожного з них окремо, як повністю, так і в частині несплаченого боргу.

* Див.: Лист Національного банку України № 41-011/2105-9187 від 19 листопада 1999 р. "Щодо авалування векселів філіями комерційних банків".

** Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 1997 р. № 1063 "Про забезпечення переробки цукрових буряків урожаю 1997 року".

Підставою відповідальності поручителя є факт невиконання чи неналежного виконання боржником основного зобов'язання. Це є вимогою закону. Отже, у кредитора мають бути докази того факту, що він звертався до боржника за виконанням, але воно не було виконано, чи виконано неналежним чином.

До часу з'явлення заборгованості банк-кредитор не має правових підстав вважати зобов'язання з повернення кредиту невиконаним і пред'являти до поручителя вимоги, пов'язані з невиконанням кредитної угоди.

Вексельне законодавство на відміну від цивільного конкретно визначає дії, які повинен вчинити кредитор, щоб посвідчити факт неплатежу чи акцепту з боку головного вексельного боржника і отримати право звернення з вимогою платежу до другорядних вексельних боржників-індосантів, авалістів. Для цього векселедержатель має звернутися до нотаріуса за протестом і отримати акт про протест векселя в неплатежі чи неакцепті. Таким чином, вексельне право точно називає документ, з отриманням якого кредитор здобуває право вимагати платіж від додаткових боржників.

Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, поки зобов'язання не погашено повністю. Виконання у повному обсязі зобов'язання боржником звільняє поручителя від виконання зобов'язання і навпаки.

Обсяг відповідальності поручителя такий самий, як і обсяг відповідальності позичальника, зокрема він відповідає за сплату процентів, за відшкодування збитків, за сплату неустойки, якщо інше не встановлено договором поруки (ч. 2 ст. 192 Цивільного кодексу УРСР). Отже, договором поруки може бути встановлено обмежену відповідальність поручителя, наприклад, шляхом визначення суми поручительства або шляхом посилання на визначену частину збитків, за погашення яких поручитель несе відповідальність. Раніше, за часів існування СРСР, в Основах цивільного законодавства передбачалось, що коли договором не обумовлено солідарної відповідальності, то має місце субсидіарна відповідальність, тобто поручитель несе відповідальність за зобов'язанням боржника лише у випадку, якщо у останнього не вистачає коштів.

Солідарна відповідальність для поручителя в порівнянні з субсидіарною є більш жорсткою. Так, на відміну від солідарної відповідальності, за якої кредитор вправі вимагати виконання зобов'язань як від усіх боржників разом, так і від кожного з них окремо, субсидіарна відповідальність поділяє боржників на основного — позичальника і додаткового — поручителя. У цьому випадку поручитель відповідає лише тоді, коли основний боржник-позичальник не може повернути борг. Отже, субсидіарна відповідальність є більш привабливою для поручителя.

Субсидіарна і солідарна відповідальності розрізняються за такими ознаками:

- при солідарній відповідальності немає ранжування боржників (виконання можна вимагати від усіх боржників одразу або від кожного з них окремо); при субсидіарній відповідальності основним боржником є позичальник, додатковим — поручитель;

- при солідарній відповідальності для погашення заборгованості беруться кошти з рахунків позичальника та поручителя (і як виняток — їх майно); при субсидіарній відповідальності враховуються кошти на рахунках позичальника та інше його майно, при недостатності всіх коштів і майна позичальника — кошти на рахунках поручителя та інше майно поручителя.

Розглядаючи відповідальність поручителя в історичному аспекті, цікавим є приклад імперії Тамерлана, де в мирний час застосовувалася субсидіарна відповідальність: немає грошей, а поручитель не бажає платити за тебе — продавай будинок чи лавку. Але під час воєнних дій застосовувалась солідарна відповідальність, адже не було гарантії, що переможний похід не закінчиться поразкою, або скориставшись відсутністю хазяїна, заздрісні сусіди під час набігу не сплять майно.

У класичному Римському праві відповідальність поручителя була солідарною. Проте Юстиніан реформував поручительство, встановивши, що поручитель може вимагати, щоб кредитор спочатку звернув стягнення на майно боржника і лише при виявленні його неплатоспроможності до відповідальності притягнувся поручитель.

За загальним правилом виконання договору поруки не залежить від відносин позичальника і поручителя. В арбітражній практиці з цього приводу є цікавий випадок. Фірма виступила поручителем за кредитним договором, укладеним між банком і позичальником. У зв'язку з неповерненням кредиту у встановлений строк банк звернувся з позовом до фірми-поручителя як до солідарного боржника за кредитним зобов'язанням. Поручитель відмовився задовольнити вимоги кредитора в зв'язку з тим, що поручительство було надане ним на підставі договору про сумісну діяльність, укладеного з боржником. Оскільки договір про сумісну діяльність було розірвано в зв'язку з невиконанням іншою стороною своїх зобов'язань, поручитель вважав, що він звільнений від відповідальності за боржника. Ці заперечення були відхилені судом. Суд вказав, що поручительство представляє собою договір між поручителем та кредитором іншої особи. Характер відносин між поручителем та боржником не впливає на характер відносин між поручителем та кредитором, якщо інше прямо не встановлено договором поруки*.

* Див.: Трофимов М.В. Банковская ссуда и способы обеспечения её возврата / Под ред. Барщевского М.Ю. — М., 1996. — С. 60.

Поручитель, до якого пред'явлено позов, може залучити боржника до участі у справі. Оскільки поручитель і боржник не є боржниками кредитора за одним зобов'язанням, поручитель не завжди знає про характер взаємовідносин кредитора і боржника за основним зобов'язанням. Тому без залучення боржника до участі в справі буде важко встановити і врахувати всі ті заперечення, які має боржник проти вимог кредитора. Право поручителя залучити боржника до участі в справі не залежить від того, яку відповідальність несе поручитель — солідарну чи субсидіарну, і чи був пред'явлений раніше кредитором позов до боржника, і яке рішення було прийняте. Не впливає на існування цього права й те, виконав, частково виконав чи не виконав боржник своє зобов'язання.

Боржник залучається до участі в справі як третя особа без самостійних вимог на стороні відповідача. Процесуальні підстави для цього встановлені ст. 27 Арбітражного процесуального кодексу України і ст. 108 Цивільного процесуального кодексу України.

Поручитель вправі висувати проти вимоги кредитора всі заперечення, які міг би представити боржник, навіть якщо боржник від них відмовився чи визнав своє зобов'язання.

Особи, які разом поручились, відповідають перед кредитором солідарно, якщо інше не встановлено договором поруки (ч. 3 ст. 192 Цивільного кодексу УРСР).

Солідарна відповідальність настає незалежно від того, чи спільно поручителі уклали договір поруки, чи один із них приєднався до договору, що уклав інший. Солідарна відповідальність співпоручителів є одним із випадків солідарного обов'язку, і на неї повністю поширюються загальні правила про солідарний обов'язок боржників, передбачені ст. 175 Цивільного кодексу УРСР. Солідарна відповідальність співпоручителів може бути усунена умовами договору поруки, що однак робиться доволі рідко. В разі солідарної відповідальності співпоручителів банк на свій розсуд може пред'явити вимоги про стягнення суми до будь-кого з них або до всіх одразу. Вимога кожного з поручителів про зворотнє стягнення задовольняється в межах виплаченої ним за позичальника суми.

3.4. Права поручителя, який виконав зобов'язання за позичальника

Відповідно до ст. 193 Цивільного кодексу УРСР поручитель, який виконав зобов'язання, набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням і має право зворотної вимоги до боржника в розмірі виплаченої ним суми. Інакше кажучи, якщо поручитель заплатив за позичальника суму в розмірі 500 тис. грн., то і до відшкодування з боку останнього належить така сама сума.

Російським законодавством передбачено право поручителя вимагати від позичальника сплати відсотків на суму, виплачену бан-

ку, і відшкодування інших збитків, завданих у зв'язку з відповідальністю за боржника. Однак це положення, на наш погляд, є спірним з таких міркувань. По-перше, відшкодування “збитків” як сукупності реальної шкоди і втраченої вигоди створює вкрай негативні наслідки для позичальника. І по-друге, видача поручительств за російським законодавством є підприємницькою діяльністю, яка здійснюється на власний ризик і під майнову відповідальність. Якщо покласти на позичальника обов'язок відшкодовувати поручителю втрачену вигоду (та ще й понад сплату відсотків), що фактично і зроблено, поручитель автоматично отримуватиме “гарантований” прибуток.

Кредитор повинен надати поручителю, який виконав зобов'язання, документи, що посвідчують права вимоги до боржника, і передати всі права, що забезпечують ці вимоги, тобто створити поручителю всі умови для стягнення коштів з позичальника.

Перехід до поручителя, який виконав зобов'язання, всіх прав кредитора за цим зобов'язанням означає, що поручитель стає на місце кредитора. Таким чином, поручителю надається право регресу і одночасно він наділяється певними правами кредитора, нібито він отримав вимогу в порядку уступки. До поручителя переходять всі права, що забезпечують вимогу кредитора, — неустойка, застава та ін.

Якщо кредитор відмовляється чи ухиляється від передачі поручителю документів, що підтверджують його вимоги і забезпечують права, поручитель вправі затримати виконання. Кредитор у цьому разі вважається таким, що прострочив, а отже, боржник (в цьому випадку — поручитель) відповідно до ч. 3 ст. 215 Цивільного кодексу УРСР не зобов'язаний платити проценти за час прострочки кредитора.

З метою унеможливлення подвійного виконання зобов'язання кредитору з боку поручителя та боржника, поручитель, до якого заявлена вимога про виконання, має інформувати про це боржника.

Якщо за бажанням банку-кредитора і поручителя договір поручки був посвідчений нотаріусом, то останній має право вчинити виконавчий напис про стягнення грошових сум*.

На зворотню (регресну) вимогу поручителя до боржника завжди поширюється загальний строк позовної давності — три роки (ст. 71 Цивільного кодексу УРСР), який починає перебіг з моменту виконання поручителем зобов'язання боржника.

Боржник, який повернув борг повністю або частково, повинен негайно сповістити про це поручителя. Якщо боржник цього не зробив, а поручитель також виконав зобов'язання перед кредитором, то останній має право на регресну вимогу до боржника. Це ж

17 Див.: Інформаційний лист Вищого арбітражного суду України від 7 березня 1996 р. № 01-8/106.

право зберігається за поручителем і тоді, коли боржник направив йому повідомлення, але воно не було одержано поручителем або надійшло після того, як він виконав зобов'язання. Таким чином, боржник несе ризик випадкового подвійного виконання.

Однак відносини поручителя та позичальника, як правило, мають особистісно довірительний характер, тому подібних “казусів” майже не виникає. Крім того, поручитель при наданні поручительства часто отримує право контролю за фінансовою і господарською діяльністю позичальника до моменту погашення кредиту і сплати відсотків за користування ним, що дозволяє звести до мінімуму можливі ризики поручителя.

3.5. Припинення поручительства

Поручительство припиняється за загальними підставами припинення зобов'язань (глава 19 Цивільного кодексу УРСР), наприклад у разі виконання поручителем своїх зобов'язань, у разі зарахування зустрічної однорідної вимоги тощо. Припинення договору поруки також можливе за угодою сторін. Крім того, ще є спеціально встановлені для поручительства підстави його припинення. Оскільки поручительство — додаткове зобов'язання, воно є залежним від кредитного договору і припиняється з припиненням забезпеченого ним зобов'язання. При цьому немає значення, за якою з підстав припинилось забезпечене поручительством зобов'язання — в силу належного виконання, заліку чи з інших підстав.

Доля поручительства цілком визначається кредитним договором, на виконання якого воно укладено. При цьому кредитний договір може існувати в той час, як поручительство, що його забезпечує, може припинитися. Це може бути у випадках:

- визнання поручительства недійсним;
- зміни основного зобов'язання, що здійснене без згоди поручителя, яке збільшує відповідальність чи має інші небажані наслідки для поручителя;
- коли борг переведений на іншу особу, а поручитель не дав кредиторі згоди відповідати за нового боржника;
- якщо кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване поручителем.

Крім вказаних вище підстав, зобов'язання поручителя припиняється відповідно до ч. 2 ст. 194 Цивільного кодексу УРСР, якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку виконання зобов'язання не пред'явив позову до поручителя.

На практиці трапляються випадки, коли банки за дорученням поручителя на підставі ст. 4 Цивільного кодексу УРСР списують з його рахунку певну суму грошей в рахунок погашення заборгованості позичальника після закінчення трьох місяців з дня настання строку виконання зобов'язання і вважають у зв'язку з цим строк

продовженим. Безумовно, така позиція є неправомірною, і тому якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку виконання зобов'язання не пред'явить позову до поручителя, то зобов'язання поручителя припиняється, оскільки при цьому не має значення обставина, що кошти з рахунку поручителя списувалися по закінченні трьох місяців.

Якщо строк виконання зобов'язання “не зазначений”, “не може бути визначений”, або “визначений моментом вимоги”, то при відсутності іншої угоди відповідальність поручителя припиняється по закінченні одного року з дня укладення договору поруки.

Російським законодавством розмежовано ці два випадки. Так, відповідно до ст. 367 Цивільного кодексу Російської Федерації, якщо в договорі не вказаний строк поручительства, воно припиняється, якщо кредитор протягом року з дня настання строку виконання забезпеченого поручительством зобов'язання не пред'явить позову до поручителя. У разі, коли строк виконання основного зобов'язання не вказаний і не може бути визначений чи визначений моментом вимоги, поручительство припиняється, якщо кредитор не пред'явить позову до поручителя протягом двох років з дня укладення договору поручительства.

Існує думка, що включення в кредитний договір умови, за якою зобов'язання продовжується до повного погашення кредиту, слід розцінювати як відсутність строку виконання зобов'язання, що в свою чергу є підставою для застосування річного строку відповідальності поручителя, обчисленого відповідно до вимог ч. 2 ст. 194 Цивільного кодексу УРСР. Позиція арбітражних судів з цього питання однозначна: оскільки в кредитних угодах встановлюються конкретні строки повернення кредиту і процентів, включення в договір умови про те, що зобов'язання продовжується до повного погашення кредиту боржником, не може розцінюватися як відсутність строку виконання зобов'язання, а отже, і підстав для застосування річного строку для відповідальності поручителя, обчисленого відповідно до ч. 2 ст. 194 Цивільного кодексу УРСР, немає.

Деякі банки роблять спробу стягти з поручителів заборгованість за кредитними зобов'язаннями через три місяці або один рік на підставі виконавчих написів нотаріусів, аргументуючи свою позицію тим, що вони реалізують своє право на отримання заборгованості за кредитним договором не шляхом звернення з позовом до поручителя, а оформленням виконавчого напису нотаріуса на безспірне стягнення боргу.

На наш погляд, така позиція не відповідає вимогам чинного законодавства. Згідно зі ст. 88 Закону України “Про нотаріат” нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умов, що з дня виникнення права вимоги мину-

до не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, організаціями, установами — не більше одного року. Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається в межах цього строку.

Таким чином, притягти до відповідальності поручителя через три місяці чи рік практично неможливо ані через суд, ані шляхом вчинення виконавчого напису нотаріуса.

Строки, встановлені ч. 2 ст. 194 Цивільного кодексу УРСР, є обмежувальними і не можуть бути змінені угодою сторін. Правила про поновлення строків позовної давності не можуть застосовуватися судами до обмежувальних строків.

Крім того, поручитель має право вимагати повернення виплаченого після закінчення цих строків кредитору боргу, оскільки кошти були перераховані без передбачених договором підстав і всупереч нормам законодавства.

28 серпня 1996 р. арбітражна наглядова колегія Вищого арбітражного суду України розглянула протест в.о. Генерального прокурора України про перевірку рішення арбітражного суду міста Києва по справі за позовом прокурора міста Києва в інтересах держпідприємства “Київхлібпром” до комерційного банку “Демосбанк” та комерційного центру “Аудіо-Україна” про визнання недійсним договору поручительства і стягнення певної суми.

При розгляді матеріалів справи було встановлено, що 27 червня 1995 р. між Київським міським булочно-кондитерським комбінатом і комерційним банком “Демосбанк” був укладений договір поруки, який передбачав, що комбінат (поручитель) бере на себе зобов’язання виконати вимоги за кредитним договором № 11 від 28 червня 1995 р., укладеним між КБ “Демосбанк” та комерційним центром “Аудіо-Україна”, якщо позичальник не виконає зобов’язань з повернення позики.

Комерційний центр “Аудіо-Україна” у встановлений договором строк до 28 серпня 1995 р. не повернув отриманий кредит. Комерційний банк “Демосбанк” без згоди Київського булочно-кондитерського комбінату з його рахунку списав означену суму коштів як з поручителя позичальника.

Арбітражна наглядова колегія погодилась з висновком арбітражного суду про те, що договір поруки був укладений у відповідності з чинним законодавством, але оскільки в матеріалах справи відсутні докази, що кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку зобов’язання пред’явив позов до поручителя, як це передбачено ст. 194 Цивільного кодексу УРСР, то договір поруки припинив свою дію. Крім того, було враховано, що п. 2 договору поруки передбачав обов’язок банку поінформувати позивача про виконання чи невиконання кредитного зобов’язання, що матеріалами справи не підтверджується.

Згідно зі ст. 59 Закону України “Про банки і банківську діяльність” стягнення коштів, що знаходяться в банку, може бути здійснено лише за наказами і виконавчими документами, передбаченими законами України. Вказані документи відповідач в суд не подав, тому суд обґрунтовано дійшов висновку про безпідставне списання коштів з розрахункового рахунку комбінату.

В юридичній літературі і на практиці неоднозначно тлумачиться поняття “майновий поручитель”, неоднозначно тлумачаться норми щодо строків позовної давності зобов’язань, передбачених ч. 2 ст. 11 Закону України “Про заставу”. Дехто з практиків, особливо в сфері нотаріату, вважає, що “майновий поручитель” — це різновид поручительства, а до відповідних відносин мають застосовуватися правила, передбачені ст.ст. 191—194 Цивільного кодексу УРСР. В обґрунтування такої позиції робиться посилання на п. 7 Методичних рекомендацій щодо застосування комерційними банками Закону України “Про заставу” від 8 жовтня 1993 р. № 23015/11. У цих рекомендаціях передбачено, що заставодавцем (майновим поручителем) до договору застави надаються документи, які підтверджують факт застави: доручення, договір поруки, акт тощо.

На нашу думку, такий підхід невиправданий. Якщо діяти у запропонованому порядку, відбудеться подвійне забезпечення зобов’язання. Проте в цьому немає ніякого сенсу. Якщо майновий поручитель платоспроможний, то у випадку невиконання забезпеченого заставою зобов’язання він і так має право його виконати за боржника з метою попередження і недопущення звернення стягнення на предмет застави.

Правове становище майнових поручителів визначене Законом України “Про заставу”, а тому в цьому випадку правові норми, які регулюють відносини поручительства, не повинні застосовуватися.

Порука і майнове поручительство як правові інститути відрізняє також і те, що в договорах поруки на одному рівні правовідносин беруть участь три особи — кредитор, боржник і поручитель, а у відносинах застави за участю третьої особи кредитор є учасником двох окремих правовідносин: з боржником — за основним зобов’язанням і з майновим поручителем — за забезпечувальним зобов’язанням.

Крім того, поручитель відповідає перед кредитором саме за невиконання боржником зобов’язання і у випадку невиконання несе відповідальність як додатковий боржник за основним зобов’язанням. Майновий поручитель не має прямого відношення до основного зобов’язання і не відповідає перед кредитором (заставодержателем) за саме його виконання боржником. Він несе тільки ризик втрати заставленого майна у випадку невиконання зобов’язання

боржником за основним зобов'язанням, до якого кредитор і має пред'являти вимоги.

До майнових поручителів повинні застосовуватися загальні строки позовної давності, які передбачені ст. 71 Цивільного кодексу УРСР, а саме — 3 роки.

Безумовно, для практиків було б простіше, якби поняття “майновий поручитель” замінити поняттям “застава третіх осіб”*.

3.6. Гарантія: поняття і особливості

Гарантія в перекладі з французької означає “ручательство” — умова, яка забезпечує що-небудь. В юридичному енциклопедичному словнику гарантію визначено як спосіб забезпечення виконання зобов'язань.

Відповідно до ст. 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року видача гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі, є однією з банківських операцій.

Стаття 196 Цивільного кодексу УРСР поширює дію ст. 191 і ст. 194 Цивільного кодексу УРСР на гарантії, які видаються одними організаціями на забезпечення погашення заборгованості інших. Отже, за договором гарантії гарант зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання у повному обсязі або частково.

Гарантія, як і поручительство, може забезпечувати лише дійсну вимогу. Тому в договорі гарантії повинні бути вказані реквізити кредитного договору, забезпеченням якого є цей договір гарантії.

Договір гарантії відповідно до законодавства України має, як і договір поруки, акцесорний характер, тобто є додатковим і залежним від основного зобов'язання.

Суб'єктний склад гарантійних відносин відрізняється від суб'єктного складу договору поруки.

Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язання може застосовуватися лише у відносинах між організаціями, тоді як поручительство можливе і за участю фізичної особи. Крім того, не всі організації можуть бути гарантами. Відповідно до п. 2 ст. 24 Закону України “Про підприємства в Україні” державним підприємствам забороняється виступати гарантами при наданні суб'єктам підприємницької діяльності банківських кредитів.

А чи може виступати державне підприємство поручителем при наданні кредитів суб'єктам підприємницької діяльності?

Вищий арбітражний суд України в інформаційному листі від 14 березня 2000 р. № 01-8/109 “Про внесення змін до інформаційного

* Більш детально див.: Жуков А. Договори с участием имущественного поручителя: правовое регулирование и судебная практика // Бизнес. — 2000. — № 33; Об ответственности поручителя // Бизнес. — 2000. — № 18.

листа Вишого арбітражного суду України від 22 листопада 1994 р. № 01-8/847 “Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства при вирішенні спорів” прокоментував цю ситуацію так: “Оскільки гарантія є фактично формою поруки, така заборона стосується й договору поруки (ст. 191 Цивільного кодексу УРСР). У разі вирішення спору, пов’язаного з укладенням відповідного договору, поручителем у якому є державне підприємство, арбітражному суду слід виходити з вимог, зокрема, ч. 1 ст. 83 Арбітражного процесуального кодексу України щодо визнання недійсним договору, що суперечить законодавству, або вчинений з метою, яка суперечить інтересам держави”.

Ця позиція Вишого арбітражного суду України є небезспірною, оскільки безпідставно розширює вимоги п. 2 ст. 24 Закону України “Про підприємства в Україні”.

Ще одне обмеження встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 774 “Про заходи щодо організації виконання Закону України “Про Державний бюджет України на 2000 рік”. Відповідно до п. 28 цієї постанови “з метою здійснення належного контролю за зберіганням та ефективністю використання державного майна міністерствам, іншим органам виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні підприємства та господарські товариства, частка держави у статутному фонді яких перевищує 50%, вжити заходів щодо недопущення ними провадження емісійної діяльності чи індосаменту, авалу, поручительства чи інших форм зобов’язань за векселем або іншими цінними паперами, товарними або фондовими деривативами, укладення договорів застави, поручительства чи в іншій формі взяття на себе забезпечення виконання зобов’язань за третіх осіб, включаючи поступку права вимоги чи переведення боргу, а також укладання договорів факторингу”. Формулювання резолютивної частини цього пункту постанови “...вжити заходів до недопущення...” неоднозначне і не може означати, що всі вказані операції для державних підприємств тепер заборонено, однак прийняття такої постанови Кабінетом Міністрів України все ж обмежує дії державних підприємств, пов’язані з укладенням, зокрема, договорів поруки.

3.7. Види гарантій

“**Банківська гарантія.** В українському законодавстві не існує поняття “банківська гарантія”, а є лише загальне визначення гарантії, закріплене Цивільним кодексом УРСР.

На практиці при наданні банківської гарантії використовуються принципи, сформульовані міжнародними правилами й звичаями. Звісно, наближення національного законодавства до міжнародних правил і звичаїв слід вважати об’єктивно необхідним, ос-
46

скільки це забезпечує єдине розуміння прав і обов'язків, що є надзвичайно важливим для зовнішньоекономічної діяльності, діяльності іноземних юридичних осіб на території України. Водночас відсутність в українському законодавстві цієї правової норми є істотним недоліком.

Практично всі банки нашої держави вирішують це питання шляхом прийняття своїх локальних документів. Так, у банках "Україна", "Хрещатик" розроблено Положення про надання гарантій в іноземній валюті, які затверджені правліннями цих банків. В основу цього документа покладено Уніфіковані правила стосовно договірних гарантій 1978 р. (публікація Міжнародної торгової палати № 325) і Уніфіковані правила міжнародної торговельної палати для гарантій за першою вимогою 1992 р. (публікація Міжнародної торгової палати № 458), Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19 лютого 1993 р. (з наступними змінами і доповненнями).

Із врахуванням зазначених нормативних актів при наданні банківської гарантії використовуються такі терміни:

Банківська гарантія — це будь-яке платіжне зобов'язання, яке надане в письмовій формі гарантом бенефіціару (кредитору) та передбачає здійснення платежу при поданні останнім вимоги на оплату або іншого документа згідно з умовами цього зобов'язання.

Бенефіціаром за гарантією є отримувач гарантії, тобто той, на користь кого вона видана (відкрита). Бенефіціаром за гарантією може бути як імпортер, так і експортер.

Принципал (доручитель гарантії) — особа, яка звертається до банку з проханням про відкриття гарантії на користь комерційного партнера (юридична особа, за дорученням та під відповідальність якої банк надає гарантію).

Банк-гарант (банк-емігент) — банк, що поручився за принципала, тобто банк, який видає гарантію за дорученням та за рахунок принципала або за рахунок контргаранта на користь бенефіціара.

Контргарант — будь-який банк, який за дорученням та під відповідальність принципала просить гаранта надати гарантію на користь бенефіціара.

Контргарантія — будь-яка гарантія контргаранта, що надана у письмовій формі гаранту, та яка передбачає здійснення платежу при поданні письмової вимоги гарантом на оплату у відповідності з умовами зобов'язання.

Банківська гарантія може надаватися тільки від імені юридичної особи, яка має ліцензію на здійснення цієї операції.

Основною метою банківської гарантії є додаткове забезпечення банком зобов'язань партнерів у господарській діяльності. Необхідність цього спричинена тим, що навіть при ретельному опрацюван-

ні умов господарського договору неможливо передбачити всі варіанти ризиків, які можуть виникнути при постачанні, виробництві товарів, наданні послуг чи проведенні платежу в процесі виконання контракту.

При наданні гарантії банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром, на користь якого видана гарантія, виконати платіж за свій рахунок за відвантажену продукцію або надані послуги в разі несплати принципалом у строк платежів згідно з умовами контракту, а в разі несвоєчасної поставки товару його клієнтом — компенсувати збитки імпортеру.

Банк-гарант не повинен надавати гарантовану ним послугу замість клієнта або обіцяти виконати договір у натуральній формі, тому що його обов'язок як гаранта обмежується виплатою гарантованої суми замість невиконаних послуг (ненаданих товарів), якщо гарантійний випадок настав.

Банківська гарантія може бути відкрита як на користь імпортера, так і на користь експортера.

Банківська гарантія — це юридично незалежний документ, що містить посилання на контрактні зобов'язання принципала. Виплата гарантованої суми повинна бути виконана за першою письмовою вимогою бенефіціара за гарантією без будь-яких заперечень з боку гаранта або клієнта.

Банківська гарантія страхує партнерів від невиконання договорів, що може мати місце внаслідок політичної або економічної ситуації в країні контрагента. Використовуючи такий інструмент, експортери та імпортери можуть звести до мінімуму проблеми і труднощі, які виникають у міжнародній торгівлі, а саме:

- експортер страхує себе від неплатоспроможності іноземного партнера, політичної та економічної нестабільності в країні імпортера;

- імпортеру надається можливість одержати товар у строки та на умовах, обумовлених у контракті, а в разі невиконання цих умов — отримати гарантовану пеню;

- банку видача гарантії дає змогу отримати додатковий дохід, збільшити кількість клієнтів.

Банківська гарантія покладає на банк-гарант зобов'язання профінансувати принципала у випадку, якщо він не виконає своїх зобов'язань перед бенефіціаром згідно з умовами зовнішньоекономічного контракту, за яким на забезпечення гарантії прийнято заставу або цінні папери, для реалізації яких потрібен час.

Гарант несе відповідальність перед бенефіціаром лише відповідно до умов, передбачених у гарантії, і в розмірі, що не перевищує суму, визначену в гарантії.

Сума зобов'язання, визначеного в гарантії, не може бути скорочена за умови часткового виконання контракту без підтвердження з боку як принципала, так і бенефіціара.

Банківська гарантія відповідно до своєї структури містить:

- повну назву сторін гарантії, тобто довірителя, бенефіціара, гаранта;
- максимальну суму та валюту, в якій вона виплачується;
- строк платежу по гарантії або подію, яка обумовлює строк платежу;
- посилення на угоду, на підставі якої видана гарантія;
- умови пред'явлення платіжної вимоги;
- умови врегулювання зменшення гарантійної суми;
- інші реквізити залежно від виду валютної гарантії.

Закінчення передбаченого умовами строку дії гарантії настає у визначену календарну дату (перший день після закінчення строку дії гарантії), якщо бенефіціар не пред'явить заздалегідь своїх вимог до гаранта щодо виконання платіжних зобов'язань або умов, визначених у гарантії (у випадку настання гарантійної події).

Гарантія може бути анульована тільки в строк дії цієї гарантії, якщо бенефіціар відмовляється від гарантії взагалі. При цьому він повинен попередити про це гаранта.

Умови вже існуючої гарантії можуть бути змінені гарантом за дорученням принципала тільки за згодою бенефіціара.

Аналіз вищевикладеного дозволяє зробити висновок, що банківська гарантія надається тільки за наявності основного зобов'язання. Законодавство не містить положень, які передбачають визнання банківської гарантії недійсною і відповідно такою, що не підлягає задоволенню в силу недійсності основного зобов'язання. При цьому якщо навіть гаранту стало відомо про недійсність основного зобов'язання до задоволення вимог по банківській гарантії, він не звільняється від виконання вимог по гарантії.

Цей висновок підтверджується основними ознаками банківської гарантії:

а) метою надання банківської гарантії є забезпечення належного виконання принципалом своїх зобов'язань перед бенефіціаром за основним зобов'язанням;

б) підставою для виникнення відносин між гарантом і принципалом є існування цивільно-правових угод, за умовами яких принципал є боржником перед третьою особою (бенефіціаром);

в) підставою для пред'явлення вимог до гаранта є порушення зобов'язань з боку принципала, але не щодо гаранта, а щодо бенефіціара за основним зобов'язанням. Тобто, підставою для виконання гарантом своїх зобов'язань є особливий стан сторін у основній угоді, в якій гарант не є суб'єктом.

Розглядаючи правову природу банківської гарантії, необхідно звернути увагу ще на одну особливість цього інституту.

Надання банківської гарантії є односторонньою угодою, оскільки вона є волевиявленням тільки гаранта. Односторонній характер

банківської гарантії свідчить про те, що зобов'язання по гарантії виникають тільки у гаранта. Потрібно зазначити, що це не свідчить про відсутність у принципала певних зобов'язань перед гарантом. Так, принципал зобов'язаний виплатити гаранту винагороду за надання банківської гарантії.

Разом з тим зобов'язання гаранта не можуть бути поставлені в залежність від відносин, які виникають між ним і принципалом, якщо інше не обумовлено самою гарантією.

Застереження щодо можливого впливу відносин між гарантом і принципалом на зобов'язання, яке складає зміст банківської гарантії, допускається, наприклад, при визначенні умов набрання чинності гарантією. Банківська гарантія набирає чинності з моменту її видачі гарантом, якщо нею не передбачено інше. У випадку, якщо в гарантії будуть зафіксовані відкладальні умови набрання нею чинності, пов'язані з виконанням зобов'язань принципала перед гарантом, гарантія буде дійсною з часу належного виконання цих зобов'язань. Так, наприклад, як відкладальна умова може бути передбачена виплата винагороди гаранту, у зв'язку з чим гарантія набирає чинності тільки з моменту оплати.

Разом з тим, якщо ті чи інші умови не визначені в гарантії як відкладальні, їх невиконання не впливає на зобов'язання гаранта перед бенефіціаром.

Як уже зазначалося вище, банківська гарантія видається з метою забезпечення належного виконання принципалом своїх зобов'язань за основним зобов'язанням перед бенефіціаром. Хоча підставою для укладення банківської гарантії є виникнення чи існування зобов'язань між особою, яка звернулася за гарантією, і третьою особою, все ж банківська гарантія є самостійним зобов'язанням, яке не залежить від основного. Принцип незалежності банківської гарантії від основного зобов'язання зберігається й у випадку, якщо в самій гарантії є посилання на основне зобов'язання.

Ця особливість банківської гарантії означає, що гарант не може бути арбітром при розгляді спірних ситуацій, які виникають між принципалом і бенефіціаром, навіть якщо вони пов'язані з його обов'язком сплатити гарантійні платежі. Гарант управі розглянути вимоги бенефіціара з урахуванням поданих документів тільки щодо відповідності їх умовам гарантії.

Дотримання принципу незалежності гарантії від основного зобов'язання означає неможливість зменшення гарантованої суми у випадку зменшення відповідальності принципала перед бенефіціаром. Більш того, зважаючи на вищевикладене, неправомірно в текст гарантії включати положення, які встановлюють залежність виконання гарантом своїх зобов'язань від відносин, які виникають між принципалом і бенефіціаром:

- можливість невиконання вимог по банківській гарантії з огляду на зміни основного зобов'язання;
- часткового чи повного виконання зобов'язання принципалом;
- припинення зобов'язання з інших підстав.

Види банківських гарантій. Залежно від того, який банк видає гарантію, вона може бути **прямою і непрямю**.

Пряму гарантію видає банк-гарант за дорученням принципала безпосередньо бенефіціару.

Непряма гарантія — надається бенефіціару гарантом за дорученням контргаранта. Така гарантія видається, якщо бенефіціар хоче отримати гарантію від банку із високим фінансовим рейтингом.

За своєю природою контргарантія не залежить від гарантії, на яку вона посилається, та від умов договорів, які покладені в її основу. Банк-гарант незалежно від банку-контргаранта самостійно визначає необхідність оплати гарантії при надходженні письмової вимоги від бенефіціара та виконання ним усіх умов гарантії.

З точки зору можливості реалізації гарантії можуть бути **умовними і безумовними**.

Умовна гарантія передбачає наявність додаткових умов, необхідних для запобігання необгрунтованому її використанню. Виплата коштів при використанні умовної гарантії залежить від виконання умов, передбачених гарантією. Тобто банк-гарант виконує платіж за гарантією на підставі письмової вимоги бенефіціара та при виконанні ним певних умов, передбачених у гарантії. Наприклад, для одержання коштів за платіжною гарантією однією з таких умов є подання експортером документів, які підтверджують виконання ним своїх зобов'язань згідно з контрактом (рахунки-фактури, транспортні документи тощо).

Для одержання грошової компенсації за гарантією такою умовою може бути подання імпортером документів, які свідчать, що експортер не виконав своїх зобов'язань за контрактом.

При безумовній гарантії банк-гарант виконує свої зобов'язання перед бенефіціаром без додаткових умов, тобто здійснює платіж на його користь на першу його вимогу. Цей вид гарантії найбільш вигідний для бенефіціара, оскільки максимально забезпечує його інтереси, але не вигідний для принципала. Безумовні гарантії використовуються банком, як правило, для крупних постійних клієнтів. Видавати їх рекомендується, якщо принципал згоден внести грошове забезпечення.

За ступенем гарантованості оплати сум за гарантією вони поділяються на **відкличні і безвідкличні**.

Відклична гарантія може бути в будь-який час змінена або відкликана (анульована) банком-гарантом за дорученням клієнта, який доручив банку відкрити цю гарантію, без обов'язкового повідомлення бенефіціара.

На практиці цей вид гарантії у зовнішньоторговельних розрахунках, як правило, не використовується, тому що жоден бенефіціар не погодиться на гарантію, яка може бути анульована без його згоди.

Безвідклична гарантія — це зобов'язання банку-гаранта, яке не може бути відкликане або анульоване без попереднього попередження бенефіціара та без його згоди. Всі гарантії та контргарантії є безвідкличними, якщо інше не зазначено в тексті гарантії.

Платіжні банківські гарантії (безумовні та умовні) видаються на забезпечення виконання платіжних зобов'язань імпортера перед експортером.

Платіжна гарантія може видаватися на повну оплату поставки товару або надання послуг. У цьому випадку при невиконанні принципом своїх зобов'язань бенефіціар звертається до банку-гаранта, посилаючись на гарантію, із заявою в письмовій формі про те, що він поставив товар, але не отримав оплату в обумовлений строк.

Часткове гарантування платіжних умов зовнішньоекономічного контракту передбачає, що поставки будуть здійснюватися та оплачуватися щомісяця на підставі товарно-транспортних документів та рахунків-фактур протягом 10 днів після їх отримання. Складається гарантія на випадок несплати коштів за часткове відвантаження товару. Зобов'язання банку-гаранта діє до повного виконання контракту, але гарантію можна використовувати щоразу, коли принципал не виконує платіж за одну місячну поставку. Як правило, сума такої гарантії дорівнює сумі поставок за 1—3 місяці.

Гарантія повернення авансового платежу. Цей вид гарантії видається на користь покупця товару або замовника послуг за дорученням продавця або підрядника на суму отриманого авансу, необхідного для купівлі сировини або для інших виробничих витрат при виробництві продукції експортером. При цьому банк-гарант гарантує повернення імпортеру суми авансу або його невикористаної частини в разі невиконання продавцем своїх зобов'язань за контрактом.

Сума гарантії зменшується пропорційно вартості вже здійснених поставок. Строк дії гарантії обмежується моментом поставки товару.

Як правило, ця гарантія оформляється до отримання авансу, а набуває чинності тільки після зарахування суми авансу на рахунок, зазначений експортером. Усі ці умови повинні бути передбачені в тексті самої гарантії.

Гарантію повернення авансових платежів рекомендується використовувати клієнтами банку при здійсненні імпортних операцій, якщо зовнішньоекономічним контрактом передбачено відстрочення поставки товару нерезидентом на умовах попередньої оплати резидентом. Строк дії гарантії має бути меншим або не перевищувати строк, встановлений чинним законодавством України для здійснення експортно-імпортних операцій (90 днів).

Гарантія виконання. Гарантія виконання гарантує імпортеру, що поставка продукції або надання послуги будуть виконані експортером згідно з умовами контракту та своєчасно. Ця гарантія видається банком за дорученням експортера на користь імпортера. У такому разі банк гарантує виплату гарантованої суми (суми штрафу) на вимогу покупця при неналежному виконанні умов контракту партнером. Наприклад, якщо постачальник не виконає своїх зобов'язань щодо поставки товару за контрактом, або якість товару не відповідає сертифікату якості, або експортер з економічних причин (наприклад, через банкрутство) не може виконати договір повністю.

У тексті гарантії слід передбачити необхідність спеціального документа, який би підтверджував невиконання зобов'язань експортером та на підставі якого необхідно буде виконати платіж за гарантією. Гарантія діє до моменту виконання контракту, а її розмір, як правило, становить 10% від суми, на яку укладено договір. Проте якщо робота або поставка до закінчення строку гарантії не можуть бути виконані повністю, принципал або бенефіціар можуть подовжити строк дії гарантії виконання. У такому разі банк-гарант не може відмовитися від пролонгації, оскільки у протилежному випадку він буде зобов'язаний сплатити гарантовану суму.

Тендерна гарантія. Тендерна гарантія використовується при проведенні конкурсів на розміщення замовлень. Метою цієї гарантії є запобігання некваліфікованим та несерйозним пропозиціям, скорочення додаткових витрат, пов'язаних з оцінкою наданих проєктів, та витрат на нове розміщення замовлення.

Тендерні гарантії забезпечують виплату відповідної суми у таких випадках: відкриття пропозиції учасником до проведення торгів, відмова підприємства, яке виграло торги, від укладення контракту або якщо гарантія пропозиції після торгів не замінена на гарантію належного виконання контракту. Ця гарантія діє до моменту підписання договору або до її переоформлення на гарантію належного виконання контракту.

Тендерна гарантія може бути видана як на користь імпортера, так і на користь експортера залежно від того, хто має стабільнішу позицію на ринку. Імпортер організовує тендер на купівлю в нього замовлення, а експортер продає свої послуги або продукцію на тендері на умовах, вигідних для нього.

Гарантія тимчасового ввезення (гарантія митного очищення). Цей вид гарантії видається за дорученням експортера для забезпечення безмитного ввезення обладнання або матеріалів, необхідних для будівництва або виконання інших робіт.

Зазначена гарантія забезпечує виплату мита, якщо обладнання не буде вивезено.

Гарантія забезпечення кредиту. Досить поширеним видом забезпечення кредиту в міжнародній банківській практиці є гарантії, які

дають можливість кредитору забезпечити собі повернення кредиту. У цьому випадку банк-гарант відповідає за виконання у повному обсязі зобов'язань з повернення позички та відсотків за користування нею, якщо позичальник не може повернути суму боргу та відсотків кредитору за кредитним договором.

Частими є випадки, коли зарубіжні кредитори при наданні кредитів в іноземній валюті резидентам України для забезпечення повернення своїх коштів вимагають гарантію забезпечення кредиту від українського банку, який обслуговує цього клієнта.

Гарантія надається до підписання кредитного договору на суму кредиту та відсотків, які повинні бути виплачені за користування коштами. Строк дії гарантії має перевищувати строк дії кредитного договору.

Банки можуть надавати всі вищевказані гарантії тільки за наявності ліцензії на здійснення окремих видів банківських операцій чи всіх видів банківських операцій. Звідси можна зробити висновок, що в інших випадках банки можуть видавати тільки поручительства.

Згідно з вимогами Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю від 19 лютого 1993 р. на уповноважені банки покладено функцію агента валютного контролю, тобто контролю за операціями в іноземній валюті, що проводяться резидентами та нерезидентами через ці банки. Однією з таких функцій є здійснення контролю за експортно-імпортними операціями в іноземній валюті між резидентами і нерезидентами України на умовах відстрочки платежів або поставок.

Основне призначення гарантії в іноземній валюті — забезпечення експортно-імпортних зобов'язань продавцем і покупцем (резидентом і нерезидентом).

Уповноважений банк при наданні гарантії в іноземній валюті контролює зовнішньоекономічні операції своїх клієнтів.

Функції контролю з боку банку передбачають:

1. Контроль за зовнішньоекономічними контрактами клієнтів, які виступають довірцями за гарантією, відповідністю цих договорів вимогам Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затвердженого наказом МЗЕЗторгу України від 5 жовтня 1995 р. № 75 та постанови Кабінету Міністрів і Національного банку України від 21 червня 1995 р. № 444 "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті".

2. Контроль за здійсненням розрахунків в іноземній валюті за експортно-імпортними операціями згідно з вимогами чинного валютного законодавства.

3. Контроль за формою розрахунків за продані (куплені) товари або надані (отримані) послуги, яка передбачена контрактом.

Якщо зовнішньоекономічним контрактом передбачено платіжну форму розрахунку, то клієнт попередньо узгоджує платіжні умови з уповноваженим банком, який виступатиме гарантом виконання зобов'язань українського підприємця. Бажано використовувати акредитивну форму розрахунків.

4. При бартерній формі розрахунків у галузі зовнішньоекономічної діяльності існує можливість зміни умов контракту з бартерного на експортний. При цьому уповноважений банк контролює надходження виручки у встановлені законодавством строки. Граничний строк одержання валютної виручки становить 90 днів з дати оформлення вивізної вантажної митної декларації за бартерним договором. Цей строк не поновлюється і не переривається навіть при переоформленні протягом цього терміну бартерної угоди на експортну.

5. Експортно-імпортний контроль виконує підпорядкована установа банку (дирекція або відділення), яка здійснює супроводження і бухгалтерський облік наданої гарантії. Процедура виконання функцій агента валютного контролю в таких установах банку регулюється внутрішніми документами щодо розподілу функціональних обов'язків і документообігу.

Російське законодавство пішло шляхом розширення законодавчого регулювання відносин гарантії і виділило банківську гарантію як окремий вид забезпечення з притаманними лише їй особливостями. Так, стороною, що видає гарантію, може бути лише банк або інша кредитна установа чи страхова організація*. При цьому діяльність по наданню гарантії вважається професійним підприємництвом. Основна функція банківської гарантії — забезпечити банку реальне задоволення його вимоги в разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитним договором завдяки тому, що відповідальною перед банком за невиконання вказаних зобов'язань поряд з боржником стає інша особа — гарант, який практично завжди має відносно стабільне фінансове становище (адже гарантами за договором банківської гарантії можуть бути лише банкіри та страховики)**.

Російське законодавство визнає банківську гарантію самостійним зобов'язанням, незалежним від кредитного договору. Отже, недійсність останнього не впливає на дійсність гарантії***. У цьому полягає головна відмінність банківської гарантії за російським законодавством від правової природи поручительства й гарантії за українським законодавством.

Крім того, російська банківська гарантія має платний характер**** і є однією з форм підприємницької діяльності. Як правило,

* Див.: Ст. 368 Цивільного кодексу Російської Федерації; ст. 6 Закону Російської Федерації "Про страхування" від 27 грудня 1992 р. № 4015-1.

** Див.: Трофимов М.В. Банковская ссуда и способы обеспечения её возврата / Под ред. Баршевского М.Ю. — М., 1996. — С. 63-65.

*** Див.: Ст. 37 Цивільного кодексу Російської Федерації.

**** Див.: П. 2 ст. 369 Цивільного кодексу Російської Федерації.

плата за надання гарантії передбачається у вигляді відсотка від суми всієї гарантії. Оплата послуг за надання гарантій може мати місце як до видачі гарантії, так і після її виконання. Інші особливості банківської гарантії за російським законодавством розглядатимуться нижче в порядку порівняльної характеристики з чинним законодавством України.

У колишньому СРСР банк надавав позику тільки за наявності гарантії вищого органу господарського управління (міністерства, управління промислового об'єднання). Ці відносини мали негативний вплив на розвиток економіки. Багато організацій перебували в ролі утриманців вищестоящої організації. З одного боку, це стримувало ініціативу організації, за яку надано гарантію, а з іншого — це суперечило всім ринковим законам. Адже якщо підприємство неперспективне й неплатоспроможне, то воно має бути ліквідоване, а не продовжувати жалюгідне існування на кошти вищестоящої організації.

3.8. Форма договору гарантії, порядок його укладення

Договір гарантії має бути укладений у письмовій формі. На відміну від загального правила про наслідки недотримання простої письмової форми угоди (ст. 46 Цивільного кодексу УРСР) укладення договору гарантії в усній формі зумовлює його недійсність.

У банківській практиці гарантія оформляється шляхом направлення гарантом гарантійного листа кредитору або підписання двостороннього документа чи оформлення тристороннього договору (банк — гарант — позичальник). Так, одним із доказів укладення договору гарантії є письмове повідомлення (лист, телеграма, телеграмграма, телефонограма тощо) банком гаранта про те, що банк приймає від нього гарантійний лист.

Також можна вважати встановленими гарантійні відносини між банком і гарантом, якщо в договорі банку з позичальником є посилання на направлений банку гарантійний лист і банк проти цього не заперечував. Якщо ж у кредитному договорі таке посилання на гарантійний лист відсутнє, слід вважати, що договірні відносини банку і гаранта не встановлені.

Взагалі письмова форма цього договору має відповідати вимогам ч. 2 ст. 154 Цивільного кодексу УРСР.

Розгляньмо кілька прикладів. Комерційний банк уклав із підприємством кредитний договір. На забезпечення повернення кредиту позичальник надав гарантійний лист іншого підприємства, адресований банку-кредитору, в якому гарант забезпечував повернення позик, що вже були видані та що мають бути видані позичальнику банком-кредитором до вказаного в листі строку. В гарантійному листі була відсутня інформація про те, на забезпечення якого кредитного договору видана гарантія і якою є сума кредиту.

Банк інформував гаранта про прийняття його гарантійного листа. При розгляді вимоги банку про повернення позики, пред'явленої до позичальника і гаранта, арбітражний суд в позові до гаранта відмовив, вказавши, що оскільки в гарантії відсутні відомості про зобов'язання, на забезпечення якого вона видана, договір гарантії слід вважати неукладеним.

В іншому випадку при розгляді аналогічного позову арбітражним судом було встановлено, що в тексті гарантійного листа, прийнятого банком, були відомості про кредитора, а також загальна сума позики, на забезпечення повернення якої видана гарантія. За таких обставин арбітражний суд визнав наявність договору гарантії, оскільки з тексту гарантійного листа можна було визначити, на забезпечення якого зобов'язання видана сама гарантія.

Наведемо ще один приклад неправильного оформлення гарантійного листа. Так, гарантійний лист був складений відповідно до правил Держбанку СРСР від 30 жовтня 1987 р., які застосовувалися при наданні гарантії вищестоящими організаціями в порядку підлеглості і були розраховані на безспірне списання, яке передбачалось банківськими інструктивними листами й правилами. Чинне законодавство не передбачає безспірного списання суми кредиту з гаранта. Арбітражний суд визнав, що ця форма гарантії не може бути застосована в нинішніх умовах з урахуванням норм цивільного законодавства. При розгляді цієї справи було встановлено, що банк не повідомив гаранта письмово про прийняття гарантійного листа. Відмітка банку-кредитора про платоспроможність гаранта на другому аркуші гарантійного листа не є згодою на прийняття гарантії банком. За змістом наявних документів арбітражний суд дійшов висновку, що гарантійний лист є волевиявленням однієї сторони, договірні відносини між банком і гарантом не встановлені (в кредитному договорі відсутнє необхідне посилання на конкретний гарантійний лист). Крім того, не вказані реквізити (номер, дата і сторони) кредитного договору в гарантійному листі, не вказані також процентна ставка і сума основного зобов'язання, що є свідченням відсутності дійсних вимог. Це дає право арбітражному суду визнати гарантійний лист недійсним з моменту підписання відповідно до ст.ст. 191—196 Цивільного кодексу УРСР. Отже, вказаний лист не створив цивільні права і обов'язки для гаранта*.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що договір гарантії має бути волевиявленням двох сторін: гаранта — зобов'язання відповідати перед кредитором за виконання боржником свого зобов'язання; кредитора — в разі невиконання чи неналежного виконання боржником свого зобов'язання одержати відшко-

* Див.: Матеріали банку "Україна" за 2000 р.

дування від гаранта. Для договору гарантії істотними є умови протекції, який конкретно кредитний договір і на яку суму гарантується. Якщо гарантійні правовідносини оформляються листом, для визнання його дійсним необхідно мати докази того, що кредитор погодився прийняти гарантійний лист. Тобто має бути письмове повідомлення, направлене гаранту від банку про прийняття гарантійного листа, або в кредитному договорі повинно бути зроблено посилання на вже існуючий гарантійний лист і гаранта. Інакше суд матиме всі підстави для визнання договору гарантії недійсним.

Слід зазначити, що більш надійною формою оформлення гарантійних відносин є складання одного документа — договору гарантії, який також має містити посилання на основне зобов'язання, на забезпечення якого його укладено. Не зайвим буде й посилання в кредитному договорі на договір гарантії.

Банки-кредитори мають приділяти особливу увагу тому, щоб у тексті гарантії було якомога менше умов її дійсності, які ґрунтуються на відносинах гаранта з боржником чи третіми особами. Наведемо як приклад пункт гарантійного листа такого змісту: "Ця гарантія набирає чинності після передачі від МВІК "Відродження України" СП "Торговий Дім" нафти сирої обсягом 7000 тонн і підписання тристороннього акта прийому-передачі нафти обсягом 7000 тонн організаціями "Prontac Trading LTD", АТ "Укрнафта" та МВІК "Відродження України". Такий пункт є неприйнятним для банку-кредитора, оскільки невиконання одним із перелічених вище суб'єктів господарювання взятих на себе зобов'язань призведе до визнання гарантії недійсною.

Укладення договору гарантії створює взаємні права і обов'язки не тільки для кредитора і гаранта, але й для гаранта та позичальника.

У разі уступки вимоги кредитором іншій особі (цесії) договір гарантії зберігає силу. В цьому випадку на заміну кредитора згода гаранта не потрібна. На відміну від українського законодавства російське встановлює, що заміна кредитора в договорі банківської гарантії можлива лише зі згоди гаранта. Більше того, така згода має бути наперед передбачена договором банківської гарантії, інакше передати права кредитора іншій особі неможливо.

Гарантія припиняється з переводом боргу, якщо гарант не виявив згоди відповідати за нового боржника.

У разі внесення змін до кредитного договору, які полягають в збільшенні суми кредиту, процентів за користування ним чи пролонгації дії кредитного договору, необхідно укласти додаткову угоду до договору гарантії. Якщо це не зроблено або гарант відмовився нести відповідальність за новими умовами, договір гарантії діє відповідно до первісного кредитного договору, на забезпечення якого його укладено.

Філія юридичної особи не може від свого імені укладати договори гарантії, оскільки вона не є юридичною особою. Аналіз ст. 2

Цивільного кодексу УРСР дозволяє зробити висновок, що учасниками відносин, які регулюються цивільним законодавством, є громадяни і юридичні особи. Як впливає з положень ст. 31 Цивільного кодексу УРСР, філії юридичних осіб не є юридичними особами, і тому вчиняти угоди від свого імені вони не можуть.

Усі дії, які вчиняються філією в особі її керівника, розцінюються як дії власне самої юридичної особи. При цьому керівник філії має бути уповноваженим юридичною особою на вчинення таких дій (мати довіреність). Згідно з ч. 2 ст. 31 Цивільного кодексу УРСР керівник філії діє на підставі довіреності, одержаної від юридичної особи. Кілька прикладів. Філія банку в особі її керівника від свого імені уклала договір гарантії. Повноважень банку (юридичної особи) на вчинення такої угоди керівник філії не мав. Кредитор пред'явив позов до філії банку як до гаранта в зв'язку з тим, що позичальник не повернув отриманий кредит. Рішенням суду позов був задоволений за рахунок філії. Вищий арбітражний суд України, в якому розглядалась справа, вказав, що філія не є юридичною особою, не могла від свого імені укладати договір гарантії і бути відповідачем у справі. Провадження було припинено.

В іншому аналогічному випадку позов був пред'явлений кредитором до юридичної особи. У позові було відмовлено, оскільки керівник філії не був уповноважений укладати подібний договір від імені юридичної особи.

Разом з тим існує інша цікава арбітражна практика. Так, організація звернулася до суду з позовом про визнання недійсним договору гарантії, укладеного головним інженером, який не був наділений відповідними повноваженнями на укладення угод від імені організації. Арбітражний суд відмовив у позові, зазначивши, що позивач ухвалив угоду, оскільки не оспорував її до закінчення строку виконання боржником основного зобов'язання. Таким чином, в окремих випадках позови про визнання недійсними договорів гарантії, укладених неуповноваженими особами, можуть бути задоволені тільки за умови, якщо вони пред'явлені до настання строку виконання зобов'язання гарантом або позивач не доведе, що угоду не було ухвалено компетентним органом гаранта, що було доведено до відома кредитора до настання строку виконання зобов'язань за договором.

Та обставина, що в тексті договору гарантії відсутнє посилання на те, що договір укладений від імені юридичної особи на підставі наданих повноважень, сама по собі не може бути підставою для визнання договору недійсним. У таких випадках слід вважати, що договір укладено від імені юридичної особи*.

* Див.: Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 30 березня 1995 р. № 02-5/220 "Про укладення договорів відокремленими підрозділами юридичних осіб".

У зв'язку з тим, що на практиці мали місце випадки видачі гарантій філіями банків без відповідних повноважень, Національний банк України звернувся до всіх комерційних банків з пропозицією вжити заходів для усунення подібних ситуацій під загрозою застосування до порушників санкцій, передбачених ст. 73 Закону України "Про банки і банківську діяльність". Гарантія, видана філією без доручення головного банку, відповідно до ст. 63 Цивільного кодексу УРСР створює зобов'язання для головного банку лише за умови схвалення ним цієї гарантії*.

Деякі банки після звернення Національного банку ввели тимчасову заборону на видачу установами банку гарантій на одержання фізичними і юридичними особами кредитів в інших банках.

Аналіз показує, що деякі банки під час укладення договорів гарантії з суб'єктами підприємницької діяльності недостатньо уваги приділяють повноваженням осіб, які підписують такі договори.

Радимо, перш за все, конкретизувати, якою є організаційно-правова форма фірми-гаранта (ТОВ, ЗАТ, ВАТ тощо), ознайомитися з установчими документами підприємства, переконатися в наявності повноважень у осіб, які підписують договір гарантії. Так, генеральний директор відкритого акціонерного товариства підписав договір гарантії. Через певний час акціонерне товариство звернулося до арбітражного суду з позовом про визнання цього договору не дійсним у зв'язку з тим, що статутом акціонерного товариства передбачено, що право приймати рішення щодо договорів гарантій належить виключно Раді товариства, якою укладений договір не схвалений. У зв'язку з тим, що договір гарантії укладений генеральним директором з перевищенням повноважень, визначених статутом відкритого акціонерного товариства, він був визнаний не дійсним арбітражним судом.

Статутами деяких акціонерних товариств передбачено, що голова правління акціонерного товариства має право підписувати договір гарантії, якщо сума такого договору не перевищує 25% балансової вартості активів акціонерного товариства. Коли сума договору складає від 25% до 50% балансової вартості активів акціонерного товариства, вимагається згода Ради товариства. Рішення про укладення угод, предметом яких є майно, вартість якого складає більше 50% балансової вартості активів акціонерного товариства на дату прийняття рішення про укладення такої угоди, приймається загальними зборами акціонерів.

Дещо інакше ця проблема вирішується в Товариствах з обмеженою відповідальністю. Так, деякими установчими документами ТОВ передбачаються випадки, коли для вчинення угоди на значну суму (більше 25% вартості майна товариства) не вимагається рі-

* Див.: Інформаційний лист Національного банку України від 16 лютого 1994 р. № 31002/65.

шення зборів учасників товариства чи Ради товариства. Виконавчий орган (директор) сам може прийняти рішення про укладення означеної угоди, якщо такий порядок закріплений у статуті ТОВ. Тому представникам банку слід уважно вивчати установчі документи потенційних гарантів.

Також на практиці досить часто виникають ситуації, коли договір гарантії підписується особою, яка є одночасно директором, одним із учасників фірми-гаранта (поручителя) і представником сторони (а нерідко і її засновником) в основному договорі, який забезпечується договором гарантії. Такий договір гарантії може бути визнаний недійсним на підставах, передбачених ст. 58 Цивільного кодексу УРСР (недійсність мнимої і удаваної угоди).

3.9. Відповідальність гаранта і припинення дії гарантії

Відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу УРСР боржник і поручитель відповідають перед банком як солідарні боржники.

Чинне законодавство не передбачає солідарної відповідальності боржника і гаранта. Отже, гарант несе субсидіарну відповідальність. Тому банк має право в претензійно-позовному порядку вимагати від гаранта сплати основної заборгованості позичальника та сум процентної ставки за наданий кредит тільки у випадку відсутності у боржника коштів, необхідних для належного виконання зобов'язання.

Взяття гарантом на себе солідарної відповідальності з позичальником суперечить чинному законодавству.

Відповідно до ч. 2 ст. 192 Цивільного кодексу УРСР поручитель відповідає в такому ж обсязі, як і боржник, зокрема за сплату неустойки, якщо інше не встановлено договором поруки. Ця норма законодавства не поширюється на гарантію. У зв'язку із цим, якщо в договорі між банком і гарантом відсутня умова про відповідальність гаранта у вигляді сплати пені за прострочку платежу позичальником, у арбітражного суду немає правових підстав для покладення цієї відповідальності на гаранта.

Гарант вправі висувати проти вимог кредитора всі заперечення, які міг би представити боржник, навіть якщо боржник від них відмовився чи визнав своє зобов'язання.

Незважаючи на те, що дія ст. 193 Цивільного кодексу УРСР, яка встановлює право поручителя, який виконав зобов'язання, на регресну вимогу до боржника, не поширюється на гаранта, останній може отримати відшкодування за рахунок майна, яке боржник передав як забезпечення при наданні гарантії. Крім того, виходячи з загальновідомого принципу "дозволено все, що не заборонено законом", гарант, який виконав зобов'язання боржника, може в претензійно-позовному порядку вимагати відшкодування від останнього.

Гарантія, як і поручительство, припиняється на загальних підставах припинення зобов'язань. Крім того, ст. 194 Цивільного кодексу УРСР передбачені спеціальні випадки припинення гарантії. Так, гарантія припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання. Гарантія також припиняється, якщо протягом трьох місяців з дня настання строку зобов'язання кредитор не пред'явить позову до гаранта. Цей строк не може бути змінено угодою сторін або відновлено арбітражним судом.

Досить цікава судова практика з цього питання. При розгляді спору за позовом комерційного банку до гаранта виявилось, що в договорі гарантії гарант обмежив строк дії гарантійного зобов'язання двома місяцями з дня початку строку виконання основного зобов'язання. Посилаючись на пропуск позивачем встановленого в договорі строку, гарант відмовився задовольнити вимогу про погашення боргу. Арбітражний суд, встановивши, що вимоги заявлені в межах встановленого ст. 194 Цивільного кодексу УРСР тримісячного строку, задовольнив вимоги кредитора. При цьому арбітражний суд аргументував своє рішення тим, що вимоги ч. 2 ст. 194 Цивільного кодексу УРСР сформульовані як імперативні і тому не можуть бути змінені угодою сторін.

Якщо строк виконання зобов'язання не зазначений або визначений моментом вимоги, то при відсутності іншої угоди, відповідальність гаранта припиняється після закінчення одного року з дня укладення договору гарантії.

3.10. Порівняльна характеристика гарантії і поручительства

Гарантія і поручительство мають багато спільного:

- поручитель і гарант — додаткові боржники;
- зобов'язання, які виникають з відносин гарантії та поручительства, є додатковими стосовно основного — кредитного.

Тому Цивільний кодекс УРСР поширює на гарантію окремі норми про поручительство:

- як поручительство, так і гарантія можуть забезпечувати лише дійсну вимогу;
- договори гарантії і поруки під загрозою визнання їх недійсними мають укладатися у письмовій формі;
- гарант і поручитель у разі пред'явлення до нього вимоги про погашення боргу вправі висувати кредитору ті самі заперечення, що і боржник;
- гарантія і поручительство припиняються в разі припинення основного зобов'язання як на загальних підставах припинення зобов'язань, так і в спеціальних випадках, передбачених ст. 194 Цивільного кодексу УРСР.

Водночас, між поручительством і гарантією є суттєві відмінності:

- поручитель — солідарний боржник (при настанні строку повернення позики банк на власний розсуд обирає, до кого звернутися з вимогою про повернення боргу — до боржника чи поручителя, або до обох одразу); гарант — субсидіарний боржник (банк зобов'язаний спочатку звернутись до боржника і лише в разі відсутності у останнього коштів — до гаранта);

- поручитель відповідає в тому ж обсязі, що і боржник (в тому числі за сплату неустойки, відшкодування збитків), якщо інше не встановлено договором поруки; ця норма законодавства не поширюється на гарантію. Отже, гарант не відповідає за сплату пені за прострочку платежу позичальником, якщо інше не передбачено договором гарантії;

- гарантами можуть бути тільки організації (гарантійні відносини встановлюються лише між організаціями); поручителями можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Незважаючи на спільні риси гарантії і поручительства як додаткових забезпечувальних зобов'язань, вони є самостійними правовими інститутами.

За матеріалами роботи банків “Україна” і “Хрещатик” приблизно 8% кредитів забезпечуються поручительством, 7% — гарантією. Неплатоспроможність у багатьох випадках гарантів, поручителів зводить практично нанівець ці види забезпечення. Майже у всіх банках трапляються випадки, коли в матеріалах кредитної справи відсутні документи, які підтверджують платоспроможність гаранта (поручителя). Повсякденною є практика, коли гарантами (поручителями) виступають неплатоспроможні колективні сільськогосподарські підприємства, приватні, малі підприємства, які в подальшому не в змозі виконувати свої зобов'язання через відсутність майна чи коштів. Є випадки, коли гарантами виступають державні підприємства, незважаючи на пряму заборону закону. Неправомірними з позиції забезпеченості є гарантії (поручительства) районних, міських, обласних Рад народних депутатів, у бюджеті яких не передбачені кошти на виконання взятих на себе зобов'язань. Незважаючи на неодноразові роз'яснення, в багатьох випадках гарантійні листи оформляються з грубими порушеннями чинного законодавства. Деякі установи банків неправомірно беруть на забезпечення зобов'язання гарантії-поручительства суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки гарантія і поручительство — різні, самостійні правові інститути.

З огляду на практику застосування поручительства і гарантії в діяльності комерційних банків України можна зробити висновок про необхідність вдосконалення регулювання цих забезпечувальних інститутів.

Так, існують різноманітні варіанти встановлення відносин поручительства і гарантії (окремих договір, тристороння угода, включення відповідних положень у кредитний договір), що є позитивним з точки зору дотримання принципу свободи договору.

Однак для банків постає проблема вибору того чи іншого способу оформлення видів забезпечення. На практиці застосовуються всі варіанти, але часто в процесі юридичного оформлення поручительства і гарантії банківські працівники припускаються певних помилок, які в подальшому знижують ефективність цих способів забезпечення. Тому в банках, на нашу думку, повинні розроблятися локальні положення, які б регулювали порядок встановлення і правового оформлення відносин гарантії і поручительства. Крім того, потрібно постійно переглядати типові форми договорів гарантії і поруки з урахуванням сучасних тенденцій їх практичного застосування та чинного законодавства України.

Важливе значення для підвищення ефективності використання гарантії і поручительства має здійснення контролю з боку головного банку за діяльністю філій та інших структурних підрозділів щодо надання гарантії і поручительств юридичним і фізичним особам на забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

На законодавчому рівні необхідно розширити і конкретизувати правове регулювання відносин гарантії і поручительства.

Так, на наш погляд, доцільним було б існування в Україні банківської гарантії з притаманними їй особливостями. Позитивним у зв'язку із цим було б прийняття норм проекту Цивільного кодексу України, які визнають банківську гарантію способом забезпечення виконання зобов'язань.

Необхідно також на законодавчому рівні передбачити можливість застосування різноманітних видів гарантії у відповідності з міжнародними правовими актами та досвідом розвинених країн. Усе це буде мати позитивний вплив на розвиток цивільно-правових відносин, зокрема кредитних. Адже надійність забезпечення зобов'язання — запорука його належного виконання.

На нашу думку, гарантію в тому вигляді, в якому вона існує зараз, взагалі можна виключити з переліку способів забезпечення зобов'язань, але за умови включення в перелік банківської гарантії.

Обґрунтуванням цієї думки можуть бути такі доводи:

1. Реалії сьогодення потребують зняття обмежень щодо суб'єктного складу гарантійних відносин. Якщо це буде зроблено, суб'єктний склад гарантії буде аналогічним суб'єктному складу поручительства.

2. Поручитель відповідає як солідарний боржник, якщо інше не встановлено договором поруки. Тобто поручитель, як і гарант, за домовленістю сторін може нести субсидіарну відповідальність.

3. Поручитель відповідає в тому ж обсязі, що і боржник, якщо інше не встановлено договором поруки; гарант також може відповідати в тому ж обсязі, що і боржник, якщо це передбачено договором гарантії.

4. Підстави припинення гарантії і поручительства однакові.

Отже, гарантія практично дублює поручительство, тому, її скасування не завдасть шкоди розвитку забезпечувальних відносин. Введення в цивільний обіг банківської гарантії, яка суттєво відрізняється не тільки від поручительства, але й взагалі від всіх інших забезпечувальних відносин, мало б, на нашу думку, позитивний вплив на розвиток способів забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

Проте банкам доводиться працювати в існуючих умовах, враховуючи те, що поручительство і гарантія можуть успішно використовуватися лише в разі неухильного дотримання чинного законодавства, прискіпливого і уважного оформлення договорів поруки і гарантії (особливо при застосуванні гарантійних листів), глибокого аналізу фінансового стану майбутнього поручителя (гаранта) з метою встановлення рівня його платоспроможності, тобто можливості в майбутньому одержати відшкодування за його рахунок.

РОЗДІЛ 4

Застава як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань

4.1. Поняття застави

Інститут застави існує в українському законодавстві вже не одне десятиріччя. Але останнім часом він переживає своєрідне відродження. Справа в тому, що в умовах планової економіки, відсутності комерційного кредитування, інститут застави не отримав належного розвитку. Тому довгий час застава існувала практично номінально.

Внаслідок змін, яких зазнали економічні відносини в Україні, в тому числі і цивільно-правові, виникла необхідність внесення відповідних змін і у правове регулювання заставних відносин.

Сьогодні застава є найбільш ефективним способом забезпечення повернення кредиту в банківській практиці.

Відносини застави регулюються Законом України "Про заставу" від 2 жовтня 1992 р. (з наступними змінами і доповненнями) а також ст. 181 Цивільного кодексу УРСР.

Крім того, існує ряд підзаконних нормативних актів, що регулюють ці відносини. До них належить постанова Кабінету Міністрів України від 30 липня 1998 р. № 1185 "Про Порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна"; постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 1993 р. № 14 "Про Книгу запису застав" та ін. Управлінням методології кредитних відносин і підготовки нормативних актів Національного банку України 8 жовтня 1993 р. затверджено Методичні рекомендації щодо застосування комерційними банками Закону України "Про заставу". Президія Вищого арбітражного суду України сформулювала роз'яснення від 24 грудня 1999 р. за № 02-5/602 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про заставу".

Крім того, комерційні банки самостійно на підставі чинних нормативних актів розробляють положення, інструкції, рекомендації стосовно застосування договорів застави при забезпеченні повернення позик, щодо оцінки вартості об'єктів застави та ін.

Згідно зі ст. 1 Закону України "Про заставу", **заставою визнається такий спосіб забезпечення зобов'язань, в силу якого кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.**

Застава виникає в силу двох підстав — договору чи закону.

У практиці діяльності банків України переважна кількість заставних правовідносин виникає в силу договору. Якщо застава ви-

никає в силу закону, то закон, який передбачає виникнення застави, повинен містити вказівку, в силу яких зобов'язань і яке конкретно майно має знаходитися в заставі.

Заставою може бути забезпечена дійсна вимога, зокрема така, що виникає з договору банківської позики, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. Дійсною може вважатися лише вимога, що реально існує і заснована на передбачених законом підставах. Коли ж виявиться, що вимога, котра впливає з договору, який забезпечується заставою, є недійсною, недійсною є і угода про заставу. Наприклад, коли укладений договір банківської позики в майбутньому визнається недійсним, автоматично втрачає силу й застава, яка забезпечувала банківську позику. При цьому не вимагається рішення суду про визнання недійсним договору застави.

Президія Вишого арбітражного суду в п. 1 вищезгаданого роз'яснення звертає увагу на те, що у разі забезпечення заставою вимоги, яка не може вважатись дійсною, а також у випадку припинення забезпеченого заставою зобов'язання незалежно від причин такого припинення у арбітражного суду немає правових підстав для задоволення вимог, заснованих на договорі застави, якою забезпечувалось відповідне зобов'язання. Те ж саме стосується вимоги, щодо якої закінчився строк позовної давності, за винятком випадків, коли цей строк поновлюється арбітражним судом на підставі ч. 2 ст. 80 Цивільного кодексу УРСР.

Забезпечуватися заставою може і кредитна лінія, яка відкривається позичальнику і оформляється угодою сторін.

У практиці діяльності банків досить часто виникає питання про можливість забезпечення заставою вексельних зобов'язань. Оскільки вексельне зобов'язання створюється одностороннім волевиявленням з боку векселедавця і засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю), то, на нашу думку, він не потребує додаткового забезпечення заставою. Що, в свою чергу, не виключає за певних умов оформлення вексельних зобов'язань заставою. Такою умовою може бути бажання сторін.

Застава може мати місце і щодо вимог, які можуть виникнути в майбутньому за умови, що є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог (ч. 2 ст. 3 Закону України "Про заставу"). Найчастіше це правило застосовується при видачі кредитів суб'єктам підприємницької діяльності під майбутній урожай, громадянам на придбання квартир, будинків, земельних ділянок під будівництво. У цьому випадку у кредитному договорі вказується, що майно, набуто на кредитні кошти, буде предметом застави.

Застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання.

4.2. Предмет застави

Предметом застави може бути будь-яке майно, яке заставодавець має право відчужити. Усе, що може бути продано, може бути і заставлено. Це правило ґрунтується на необхідності забезпечити можливість при невиконанні позичальником своїх зобов'язань реалізувати заставлене майно і за рахунок отриманих коштів забезпечити банку повернення боргу. Предметом застави може бути майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, в тому числі продукція, плоди та інші прибутки (майбутній урожай, приплід худоби тощо), якщо це передбачено договором.

Предметом застави не можуть бути національні культурні цінності, що перебувають у державній власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання. Предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких забороняється законом. Наприклад, не може бути заставлено право на отримання пенсії чи заробітної плати, на аліменти, на відшкодування шкоди, завданої життю чи здоров'ю. Не можуть бути предметом застави речі, які неможливо відчужити: паспорт, посвідчення особи, інші документи.

Якщо право не передається, його не може бути заставлено. Не можуть бути предметом застави особисті немайнові права, наприклад право громадянина вибирати місце проживання, право громадянина бути автором картини чи іншого художнього твору, право на ім'я. Ці права не можуть бути відчужені, а отже — і передані.

Деякі установи банку неправомірно беруть як предмет застави особисті документи керівників суб'єктів підприємницької діяльності, яким надаються кредити. Більш того, такі дії визнаються протиправними за законодавством про адміністративні правопорушення. Так, відповідно до ст. 201 Кодексу України про адміністративні правопорушення незаконне вилучення посадовими особами паспортів у громадян або прийняття паспортів у заставу тягне попередження або накладення штрафу.

Предметом застави не можуть бути об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації (ч. 6 ст. 4 Закону України "Про заставу").

Предметом застави не може бути також майно і кошти благодійних організацій (ст. 19 Закону України "Про благодійництво та благодійні організації").

У практичній діяльності банків непоодинокі випадки, коли банки як предмет застави на забезпечення кредитних зобов'язань беруть грошові кошти.

Чинне законодавство не дає вирішення цієї проблеми. Деякі практичні працівники вважають, що гроші не можуть бути предметом застави на забезпечення кредитних договорів, оскільки відповідно до ст. 1 Закону України “Про заставу” поняття застави охоплює реалізацію заставленого майна для отримання грошей. Коли ж гроші вже є, вони не можуть вважатися заставою.

На наш погляд, такі міркування не ґрунтуються на вимогах законодавства. Відповідно до ст. 10 Закону “Про підприємства в Україні” майно підприємства становлять основні фонди та оборотні кошти. Та обставина, що гроші є оборотними коштами, не викликає жодного сумніву. І відповідно до ст. 4 Закону України “Про власність” власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном і вправі чинити щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. Будь-яких заперечень про те, що гроші не можуть бути предметом застави, чинне законодавство не передбачає. Отже, національна та іноземна валюта можуть бути предметом застави. Відповідно можна виокремити заставу національної і іноземної валюти. Особливістю застави грошових коштів є те, що вони повинні бути внесені на депозитний рахунок банку чи нотаріальної контори. Договір застави грошових коштів набирає чинності, і у заставодержателя виникає право застави тільки з часу внесення грошових коштів на депозитний рахунок банку чи нотаріальної контори.

Разом з тим, виходячи з правової природи коштів, що знаходяться на рахунках у банківських установах, вони не можуть бути предметом застави за правилами, які регулюють заставу речей. Питання про заставу грошей може вирішуватися тільки стосовно застави майнових прав.

Застава майна охоплює його приналежності та невіддільні плоди, якщо інше не передбачено законом чи договором. Застава майна може включати віддільні плоди тільки у випадках, межах та порядку, передбачених законом чи договором.

Застава майна може здійснюватися шляхом передачі товаророзпорядчого документа (коносаменту, складського посвідчення-варранта тощо) кредиторів (ч. 2 ст. 5 Закону України “Про заставу”). Оскільки на практиці таке забезпечення пов’язане з певними труднощами, вважаємо за необхідне більш докладно прокоментувати цю ситуацію.

Складське посвідчення — це документ, який видається складом при прийнятті ним товарів на зберігання. Воно оформляється у двох примірниках, які мають однакові реквізити. Один примірник застосовується для розпорядження товаром, інший — для застави. При заставі товару в банку право власності на товар залишається у заставодавця, а заставодержателю належить заставне право. Документ, який застосовується для застави, називається варрантом.

Варрант передається заставодержателю, а на розпорядчому документі робиться відмітка про видану позику та її розмір. Обидва ці документи є єдиним цілим. Для того, щоб отримати товар зі складу, потрібно подати обидва документи.

Власник товару (заставадавець) може продати товар. Він передає покупцеві розпорядчий документ, а отримує від нього вартість товару за вирахуванням суми позики і процентів. Покупець повинен викупити варрант у банку. У разі прострочення банк опротестує варрант і пред'являє його складу для продажу товару в примусовому порядку.

Коносамент — це документ, який видається судновласнику капітаном судна і є доказом прийняття товару для перевезення. Власник коносаменту має право розпоряджатися товаром. Коносаменти бувають іменні, тобто виписані на конкретну особу, ордерні, тобто виписуються на певну особу чи за її наказом, і на пред'явника.

Застава цінних паперів може здійснюватися шляхом передачі їх заставодержателю або у депозит нотаріальної контори чи банку.

Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано в заставу тільки за згодою всіх співвласників (ч. 1 ст. 6 Закону України “Про заставу”). Згода співвласників майна, що є предметом застави, має бути зафіксована у письмовій формі, наприклад, шляхом підписання договору усіма співвласниками або уповноваженими ними особами. Якщо один чи кілька співвласників цього майна — підприємства чи організації — такої згоди не дають, заставадавець не позбавлений права звернутися на підставі ч. 1 ст. 113 та ст. 115 Цивільного кодексу УРСР з вимогою про виділ своєї частки зі спільного майна з метою подальшої передачі її у заставу. Якщо майно, що перебуває у спільній власності, передано в заставу без згоди всіх співвласників, то відповідний договір може бути визнаний арбітражним судом недійсним за позовом будь-кого із співвласників майна — підприємства чи організації, права та інтереси, що охороняються законом, яких порушено.

Разом з тим, як свідчить практика, надзвичайно багато є випадків, коли майно, яке є у спільній власності, передається в заставу без згоди всіх співвласників. Переважно такі випадки трапляються у колективних сільськогосподарських підприємствах, коли їх керівники самостійно вирішують питання про предмет застави, не маючи таких повноважень від загальних зборів, правління чи інших органів самоуправління цими господарствами.

Президія Вищого арбітражного суду роз'яснила, що коли майно перебуває у колективній власності, слід виходити з вимог ст. 30 Закону України “Про власність”, згідно з якою право колективної власності здійснюють вищі органи управління власника, які відповідним рішенням можуть покласти окремі функції з управління ко-

лективним майном на органи, що ними створюються. У разі виникнення спору щодо відповідності укладеного таким органом договору застави вимогам закону арбітражному суду слід витребувати документальне підтвердження повноважень органу управління підприємства чи організації стосовно розпорядження майном, яке є предметом застави (п. 3.2 вищевказаного роз'яснення).

Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови виділення його в натурі.

Зміна предмета застави може здійснюватися тільки за згодою банку-заставодержателя.

Ризик випадкової загибелі предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Законом чи договором передбачається перебування заставленого майна у володінні заставодавця, заставодержателя або третьої особи.

Заставодержатель зобов'язаний страхувати передане в його володіння заставлене майно, якщо це передбачено законом чи договором. Заставодавець зобов'язаний страхувати заставлене майно, яке залишається у його володінні.

При настанні страхового випадку заставодержатель має переважне право задоволення своїх вимог із суми страхового відшкодування.

4.3. Сторони і зміст договору застави

Сторонами договору застави (заставодавцем і заставодержателем) можуть бути фізичні і юридичні особи та держава.

Заставодавцем може бути як сам боржник, так і третя особа (майновий поручитель).

Заставодавцем при заставі майна може бути його власник, який має право відчужувати майно на підставах, передбачених законом, а також особа, якій власник у встановленому законом порядку передав майно і право застави на це майно.

Державне підприємство, за яким майно закріплено на праві господарського відання, самостійно здійснює заставу цього майна, за винятком цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд, застава яких здійснюється з дозволу і на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Відкрите акціонерне товариство, створене у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, здійснює заставу належного йому майна за погодженням із засновником цього товариства у порядку, передбаченому для державних підприємств (ч. 4 ст. 11 Закону України "Про заставу").

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства або відкритого акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, застава їх здійснюється з дозволу відповідного органу приватизації (ч. 5 ст. 11 Закону України “Про заставу”).

Відповідно до Указу Президента України від 19 лютого 1994 р. № 56/94 “Про єдину систему органів приватизації в Україні” таким органом приватизації визначено Фонд державного майна України, який діє у складі центрального апарату і його регіональних управлінь.

Наказом Фонду державного майна України від 4 червня 1996 р. № 618 затверджено Положення про порядок надання Фондом держмайна України дозволу на заставу державного майна. За цим Положенням для отримання дозволу на заставу майна підприємства і акціонерні товариства, що входять у сферу управління Фонду державного майна, звертаються до органу, який проводить приватизацію.

Дозвіл на заставу майна подається шляхом погодження проекту договору майна заступником Голови Фонду державного майна чи керівниками відповідних регіональних відділень Фонду.

Як свідчить практика, у багатьох випадках, коли укладаються договори застави майна, банки не дотримуються вимог вказаного нормативного акта, що у подальшому є підставою для визнання таких договорів недійсними за ст. 48 Цивільного кодексу УРСР і не дає можливості забезпечити виконання кредитного договору. За цією підставою судами припиняється також стягнення за виконавчими документами.

Досить цікавою є судова практика з цього питання.

До обласного арбітражного суду звернулось акціонерне товариство із заявою про визнання недійсним кредитного договору і договору застави, укладеного ним з комерційним банком в особі його відділення. Рішенням арбітражного суду вимоги позивача були задоволені і обидва договори визнані недійсними з часу їх укладення на підставі ст. 48 Цивільного кодексу УРСР, оскільки при їх укладенні сторонами порушено вимоги п. 4 ст. 12 Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств”, який був чинним на час укладення договору (був відсутній дозвіл Фонду державного майна України на отримання кредиту і заставу майна).

Наглядовою інстанцією арбітражного суду області рішення залишено в силі. Відповідач, не погодившись з прийнятим рішенням, звернувся до судової колегії Вищого арбітражного суду України про перегляд рішень, ухвал і постанов із заявою, в якій просив скасувати рішення і постанову арбітражного суду, посилаючись при цьому на таке:

1. Арбітражним судом не враховано, що видачу кредиту було проведено згідно з постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України “Про заходи щодо зменшення заборгованості за енергоресурси” від 30 червня 1995 р. № 479. Наявність цієї постанови свідчить про згоду Фонду державного майна України на отримання кредиту позивачем, оскільки на період, коли уклалися договори, що оспоруються, Фонд державного майна України був підпорядкований, підконтрольний і підзвітний Кабінету Міністрів України.

2. Фонд державного майна України своїм листом від 1998 р. підтвердив повноваження керівника позивача на укладення кредитного договору.

Перевіривши матеріали справи, судова колегія встановила, що в червні 1995 р. сторони у справі уклали кредитний договір зі строком погашення в січні 1996 р. Кредит став цільовим — для оплати енергоносіїв. Засобом забезпечення зобов'язань був договір застави, предметом якого була продукція позивача на суму, яка перевищувала отриманий кредит і була залишена у володінні, користуванні, розпорядженні заставодавця. У встановлений кредитним договором строк заборгованість позивачем не була погашена.

На час укладення договорів, які оспоруються, позивач перебував у процесі приватизації, що засвідчується відповідним листом Фонду державного майна України, який своїм наказом, виданим у грудні 1994 р., дав згоду на приватизацію підприємства-позивача у цій справі, а в лютому 1996 р. почався продаж його акцій.

Відповідно до п. 4 ст. 12 Закону України “Про приватизацію майна державних підприємств” (в редакції від 4 березня 1992 р.) з часу прийняття рішення про приватизацію державного підприємства щодо останнього призупиняється дія окремих норм Закону України “Про підприємства в Україні”, в тому числі і в частині надання підприємствам кредиту в сумах, які перевищують середньорічний рівень таких операцій за останні три роки.

У випадку, якщо такі операції необхідні для ефективного функціонування державного підприємства, майно якого приватизується, вони здійснюються з дозволу Фонду державного майна України чи відповідного місцевого органу приватизації.

Таким чином, укладення сторонами договорів, які оспоруються, відбулося в період, коли процес приватизації вже почався, а тому підприємство не мало права отримувати кредит в сумі, що перевищувала середньорічний рівень таких операцій за останні три роки без дозволу Фонду державного майна України.

Контрольно-ревізійне управління області, перевіривши вказані операції підприємства за три попередні роки до приватизації, підтвердило, що сума отриманого позивачем кредиту в два з половиною рази перевищила встановлений розмір можливого кредиту.

Докази про наявність дозволу Фонду державного майна України на укладення оспорюваних договорів в матеріалах справи відсутні. Аргументи відповідача, що укладення договорів проведено на підставі постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України “Про заходи щодо зменшення заборгованості за енергоресурси” від 30 червня 1995 р. № 479, а отже, з дозволу Фонду державного майна України є безпідставними, оскільки норми вказаної постанови мають рекомендаційний, а не імперативний характер.

Посилання відповідача на лист Фонду державного майна України, датований 1998 р., як на його дозвіл на укладення договорів також є безпідставними, оскільки в цьому листі підтверджені тільки повноваження керівника позивача у відповідності зі статутом підприємства, що не має відношення до укладання оспорюваних договорів.

За таких обставин рішення арбітражного суду відповідають вимогам чинного законодавства і тому судова колегія Вищого арбітражного суду України не знайшла підстав для його скасування чи зміни*.

У договорі застави має бути зазначено найменування (прізвище, ім'я та по батькові), місцезнаходження (місце проживання) сторін, суть забезпеченої заставою вимоги, її розмір і строк виконання зобов'язання, опис предмета застави, а також будь-які інші умови, щодо яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода.

Опис заставленого майна має містити його індивідуальні ознаки, які дозволяють встановити, яке саме майно є предметом застави і відрізнити його від однорідних предметів. Ця вимога не стосується застави товарів в обороті або в переробці, оскільки вони визначаються родовими ознаками, однак у договорі має бути зазначений вид товарів, якими можна замінити предмет застави. Лише за наявності зазначених умов, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства, а також тих умов, щодо яких за заявою однієї із сторін має бути досягнуто згоди, договір застави відповідно до вимог ст. 153 Цивільного кодексу УРСР можна вважати укладеним.

На практиці неоднозначно вирішується питання, чи можуть сторони встановлювати ціну заставленого майна у розмірі, нижчому від балансової вартості.

При вирішенні цього питання слід виходити з такого. Відповідно до ст. 41 Конституції України, ст. 2 Закону України “Про власність” держава забезпечує право власника на здійснення права розпоряджатися власністю. І тому при укладенні договору застави сторони вправі самостійно домовлятися про ціну майна. Практично це декларується і ст. 10 Закону України “Про заставу”, за якою лом-

*Практика розгляду спорів (за матеріалами судової колегії Вищого арбітражного суду України по перегляду рішень, ухвал, постанов) // Бізнес. — 1999. — № 41.

бард зобов'язаний страхувати прийняте в заставу майно за рахунок заставодавця за оцінкою, яка за згодою сторін проводилась при прийнятті майна в заставу.

У законодавчому порядку визначено тільки порядок оцінки державного майна, яке підлягає приватизації чи відчуженню іншим способом.

У Методичних рекомендаціях щодо застосування комерційними банками Закону України "Про заставу" рекомендовано оцінку майна, яке береться банками в заставу, здійснювати відповідно до Методики оцінки вартості об'єктів приватизації. На сьогодні чинною є Методика оцінки вартості майна під час приватизації, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1554.

Заставодавець як власник вправі розпоряджатися своїм майном на власний розсуд (ст. 4 Закону "Про власність", ст. 10 Закону України "Про підприємства в Україні") — продавати, передавати, міняти тощо. Право на відчуження майна супроводжується і правом на встановлення вільних цін, якщо воно не обмежене законодавчими актами (ст. 7 Закону України "Про ціни і ціноутворення").

Частиною 4 ст. 11 Закону України "Про заставу" передбачено обов'язок державного підприємства лише погоджувати умови договору застави цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Закон не встановлює таких обмежень для заставодавців недержавної форми власності.

4.4. Форма договору застави

Договір застави має бути укладений у письмовій формі (ч. 1 ст. 13 Закону України "Про заставу"). Найбільш поширеною формою, що використовується в кредитних правовідносинах, є складання одного документа, який підписується сторонами. На практиці досить часто виникає питання, чи обов'язково скріплювати такий договір застави печатками. Незважаючи на те, що чинне законодавство не передбачає такої обов'язкової умови, ми завжди радимо це робити.

До письмової форми договору відноситься обмін сторонами документами шляхом поштового, телеграфного, телетайпного, телефонного, електронного чи іншого зв'язку, який дозволяє достовірно встановити, що цей документ виходить безпосередньо від сторони за договором.

У випадках, коли предметом застави є нерухоме майно, транспортні засоби, космічні об'єкти, договір застави має бути нотаріально посвідчений на підставі відповідних правоустановчих документів (ч. 2 ст. 13 Закону України "Про заставу"). Нотаріальне посвідчення договору застави нерухомого майна здійснюється за міс-

цем знаходження нерухомого майна, договору застави транспортних засобів та космічних об'єктів — за місцем реєстрації цих засобів та об'єктів.

Угодою сторін може бути передбачено нотаріальне посвідчення договору застави і в тих випадках, коли це не є обов'язковим за законодавством України, але на цьому наполягає одна із сторін. Банківські установи широко використовують нотаріальне посвідчення договорів, оскільки це підвищує ефективність звернення стягнення на заставлене майно при невиконанні позичальником умов договору.

Але слід враховувати, що коли нотаріальне посвідчення договору застави не є обов'язковим в силу законодавства, але одна із сторін наполягає на ньому і щодо цієї умови не досягнуто згоди, то договір слід вважати неукладеним.

Якщо одна із сторін повністю або частково виконала угоду, що потребує нотаріального посвідчення, а друга сторона ухиляється від нотаріального оформлення угоди, то сторона, яка виконала договір, вправі на підставі ч. 2 ст. 47 Цивільного кодексу УРСР звернутися до арбітражного суду з позовом про визнання договору дійсним. Відповідна вимога може бути заявлена цією стороною і в процесі вирішення спору, пов'язаного з виконанням договору застави. Вирішуючи спір про визнання договору дійсним, арбітражний суд має перевірити, чи потребувала за законом виконана угода нотаріального посвідчення, чи не містить договір застави проти-законних умов та витребувати докази: звернення до відповідача з вимогою щодо нотаріального посвідчення договору застави і ухилення його від виконання цієї вимоги (зокрема листи, телеграми, телефонограми сторін з цього питання); повного чи часткового виконання договору (перерахування коштів, передачі майна тощо). Чинне законодавство не надає арбітражному суду права визнавати договір дійсним за власною ініціативою (п. 6.3 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України “Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України “Про заставу”).

Недотримання вимог щодо форми договору застави та його нотаріального посвідчення зумовлює недійсність договору з наслідками, передбаченими чинним законодавством України (ст. 14 Закону України “Про заставу”). При цьому слід мати на увазі, що недодержання сторонами цієї вимоги тягне не загальні наслідки недодержання письмової форми угод, передбачені ст. 46 Цивільного кодексу УРСР (наслідки недодержання простої письмової форми), а недійсність договору з наслідками, передбаченими ст. 48 Цивільного кодексу УРСР (недійсність угоди, що не відповідає вимогам закону).

Якщо предметом застави є майно, яке стане власністю заставодавця після укладення договору застави, що підлягає нотаріальному посвідченню, то таке посвідчення на момент укладення догово-

ру застави практично не може бути здійснено через відсутність у заставодавця відповідних правовстановлюючих документів на це майно. Але в подальшому після набуття заставодавцем права власності на майно, що є предметом застави, нотаріальне посвідчення договору є обов'язковим.

Так, права і обов'язки за недійсним договором не виникають. Якщо за недійсним договором про заставу передано предмет у "заставу", то держатель такого предмета вважається незаконним його володільцем. Недійсність договору застави не впливає на законність основного зобов'язання з видачі кредиту.

4.5. Реєстрація застави

Згідно зі ст. 15 Закону України "Про заставу" застава нерухомого майна підлягає державній реєстрації у випадках та в порядку, передбачених Законом. Ця стаття Закону набрала чинності з 1 березня 1999 р. і підлягає застосуванню до пов'язаних із заставою правовідносин, які виникли після зазначеної дати.

Застава рухомого майна може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодавця згідно зі ст. 15 Закону України "Про заставу" у Державному реєстрі застав рухомого майна, ведення якого покладається на держателя Державного реєстру застав рухомого майна.

Юридичне значення реєстрації застави рухомого майна полягає в тому, що заставодержатель зареєстрованої застави має переважне право на задоволення вимог із заставленого майна перед заставодержателями незареєстрованих застав та заставодержателями застав, які зареєстровані пізніше. Державна реєстрація застави не є елементом форми угоди про заставу майна, і тому лише недотримання вимог нормативних актів стосовно такої реєстрації не може бути підставою для визнання відповідної угоди недійсною. Але воно позбавляє заставодержателя права вимагати задоволення його вимог за рахунок заставленого майна, у тому числі й права звернення стягнення на це майно переважно перед іншими заставодержателями одного й того ж рухомого майна, зареєстрованого в Реєстрі.

Державний реєстр застав рухомого майна та відомості, занесені до нього, є відкритими для всіх юридичних і фізичних осіб (ст. 15 Закону України "Про заставу").

Реєстрація застав рухомого майна здійснюється відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України № 1185 від 30 липня 1998 р. "Про Порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна". Відповідно до цього Порядку застава рухомого майна може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодавця у Державному реєстрі застав рухомого майна, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України.

Датою реєстрації застави рухомого майна вважається дата внесення відповідного запису до Державного реєстру. Запис до Державного реєстру вноситься протягом двох робочих днів з моменту подання заяви про реєстрацію застави рухомого майна.

Держателю Державного реєстру забороняється вимагати нотаріального посвідчення такої заяви і перевіряти її точність.

Заставодержатель або заставодавець, за заявою якого здійснюється реєстрація застави рухомого майна, за подання у заяві недостовірної інформації несе відповідальність згідно із законодавством України.

За заявою заставодержателя до Державного реєстру можуть бути внесені зміни щодо предмета застави.

Реєстрація застави рухомого майна діє з дати внесення запису до Державного реєстру до виконання забезпеченого заставою зобов'язання за умови, що заставодержатель не подасть заяву про виключення запису з Державного реєстру або винесення рішення суду (арбітражного або третейського суду) щодо недійсності забезпеченого заставою договору або договору застави.

Заставодержатель може в будь-який час подати заяву про виключення запису з Державного реєстру.

Якщо заставодержатель не подав заяву про виключення запису з Державного реєстру чи продовження терміну реєстрації, відповідний запис зберігається протягом п'яти років з дати внесення запису до Державного реєстру. Заставодержатель може продовжити термін дії реєстрації застави рухомого майна в будь-який час протягом останнього року дії такої реєстрації на наступні п'ять років після закінчення попередніх п'яти років дії реєстрації.

Після виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель на письмову вимогу заставодавця протягом десяти днів зобов'язаний подати до Державного реєстру заяву про виключення з Державного реєстру запису про реєстрацію такої застави.

У разі невиконання заставодержателем своїх обов'язків щодо подання заяви про виключення запису з Державного реєстру заставодержатель відшкодовує заставодавцю збитки, спричинені таким невиконанням. Таке відшкодування здійснюється за позовом заставодавця на загальних підставах відповідно до ст. 440 Цивільного кодексу УРСР.

За внесення запису до Державного реєстру стягується відповідна плата.

Засвідчені держателем Державного реєстру витяги з Державного реєстру, що свідчать про внесення запису до Державного реєстру або про відсутність такого запису, надаються за запитом будь-якої фізичної або юридичної особи за відповідну плату, крім випадків, коли такий запит подається державними органами в межах їх компетенції.

Державні податкові органи України можуть подати до держателя Державного реєстру заяву про внесення запису про наявність податкових вимог до платників податку, які порушують вимоги податкового законодавства.

4.6. Момент виникнення права застави

Право застави виникає з моменту укладення договору застави, а в разі, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню — з моменту нотаріального посвідчення цього договору (ч. 1 ст. 16 Закону України “Про заставу”).

Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у банку-заставодержателі, право застави виникає з моменту передачі йому предмета застави, а якщо таку передачу було здійснено до укладення договору — то з моменту його укладення.

У разі, коли предметом застави є рухоме майно, реєстрація застави не пов’язується з моментом виникнення права застави.

Договір застави укладається, як правило, після укладення кредитного договору.

У деяких банках угоди про заставу передують угоді про видачу кредиту. В цьому разі сторони домовляються про розмір забезпечених заставою вимог і в договорі робиться застереження, що договір застави вступає в силу після укладення кредитного договору (угода з відкладальною умовою — ст. 61 Цивільного кодексу УРСР).

Така практика не суперечить чинному законодавству.

Неоднозначна практика укладення договорів застави на стадії пролонгації кредитних договорів. У багатьох випадках нотаріуси відмовляються нотаріально посвідчувати договори застави, договори про внесення змін і доповнень до них на стадії пролонгації кредитних договорів, мотивуючи це тим, що основний строк дії кредитного договору вже минув і внесення будь-яких змін чи доповнень до договору застави неможливе.

Вважаємо цю позицію абсолютно необґрунтованою, оскільки в чинному законодавстві немає жодної заборони забезпечення основного зобов’язання на будь-якому етапі його дії, в тому числі і на стадії пролонгації.

Заставодавець зберігає право розпоряджатися заставленим майном, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Заставодавець може відчужувати заставлене майно тільки за згодою банку-заставодержателя за умови переходу до нового заставодавця основного боргу, забезпеченого заставою.

Наступні застави вже заставленого майна допускаються в разі, якщо інше не передбачено законом і попередніми договорами застави.

Якщо предметом застави стає майно, яке вже є заставним забезпеченням іншого зобов'язання, то заставне право попереднього заставодержателя зберігає силу.

Вимоги заставодержателя, у якого право застави виникло пізніше, задовольняються з вартості предмета застави після повного забезпечення вимог попередніх заставодержателів. Разом з тим, якщо предметом застави є рухоме майно, заставодержатель зареєстрованої застави має переважне право на задоволення вимог із заставленого майна перед заставодержателем незареєстрованих застав та заставодержателями застав, які зареєстровані пізніше. Заставодержателі застав одного і того ж майна, що зареєстровані в один день, мають рівні права на задоволення вимог із заставленого майна. Переважне право у задоволенні вимог із заставленого рухомого майна визначається на підставі дати реєстрації застави та дати реєстрації змін щодо предмета застави в частині цих змін.

Заставодавець зобов'язаний повідомити кожного із заставодержателів про всі попередні застави, а також про характер та розмір забезпечених цими заставами зобов'язань. Заставодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у будь-кого з його заставодержателів внаслідок невиконання ним цього зобов'язання.

За рахунок заставленого майна банк як заставодержатель має право задовольнити свої вимоги у повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення. Це можуть бути проценти за кредитним договором, відшкодування збитків, завданих прострочкою виконання (штраф чи пеня), необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги.

4.7. Звернення стягнення на заставлене майно

Банк-заставодержатель набуває права звернення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання кредитного зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не було виконано, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Таким чином, можливість звернути стягнення на заставлене майно залежить від наявності однієї із трьох умов:

- невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, на час закінчення строку виконання;
- наявності спеціального закону;
- у випадках, передбачених договором.

Невиконання кредитного зобов'язання в обумовлений строк є загальною підставою для звернення стягнення на заставлене майно.

Не викликає ніяких труднощів звернення стягнення на заставлене майно на підставах, передбачених законом. Серед таких підстав — припинення (реорганізація, ліквідація) юридичної особи.

При припиненні (реорганізації, ліквідації) юридичної особи-заставаодавця банк набуває право звернення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання кредитного зобов'язання, яке забезпечене заставою.

До вищевказаних підстав також належить недосягнення заходів по оздоровленню фінансового стану заставаодавця—власника майнового комплексу (ч. 3 ст. 38 Закону України “Про заставу”); порушення заставаодавцем обов'язків по збереженню предмета іпотеки (ч. 1 ст. 36 Закону України “Про заставу”); порушення обов'язків щодо страхування (ч. 2 ст. 36 Закону України “Про заставу”).

На відміну від звернення стягнення на заставлене майно на підставах, передбачених законом, щодо звернення стягнення на заставлене майно у випадках, передбачених договором, немає чіткості ані в теорії, ані на практиці.

На наш погляд, використовуючи цивільно-правовий принцип диспозитивності, сторони можуть вносити до проекту договору різні, не передбачені законом обставини, з настанням яких у заставаодержателя виникає право на звернення стягнення на заставлене майно. Це може бути погіршення матеріально-фінансового становища позичальника, зміна процентної ставки НБУ за умов, що позичальник відмовляється від пропозиції банку на її зміну, тощо.

Звернення стягнення на заставлене майно може бути здійснено тільки в межах тих видів зобов'язань, виконання яких забезпечено заставою згідно із договором.

У взаємовідносинах банку з органами прокуратури по поверненню кредитної заборгованості часто виникає питання про можливе звернення стягнення на заставлене майно за позовом прокурора, якщо банк-заставаодержатель не висуває такої вимоги.

При цьому слід виходити з такого. Відповідно до ст. 181 Цивільного кодексу УРСР, ст. 1 і ст. 20 Закону України “Про заставу” звернення стягнення на заставлене майно є правом заставаодержателя. І тому, на нашу думку, за відсутності відповідної вимоги банку-заставаодержателя у арбітражного суду немає достатніх правових підстав для звернення стягнення на заставлене майно.

При частковому виконанні позичальником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі. Якщо предмет одного договору застави складають дві або більше речей (два чи більше майнових прав), стягнення може бути звернено на всі ці речі (права) або на будь-яку з речей (на будь-яке з прав) за вибором банку-заставаодержателя. Якщо банк зверне стягнення на одну річ (право), він зберігає право наступного стягнення на інші речі (права), що складають предмет застави. Це право банку ґрунтується на принципі юридичної неподільності предмета застави.

До третьої особи, яка задовольнила в повному обсязі вимоги банку, переходить разом з правом вимоги забезпечена нею застава

у встановленому законодавством порядку. Як правило, це буває при уступці права вимоги, переводі боргу. Це право подібне до інституту поручительства, оскільки відповідно до ст. 193 Цивільного кодексу УРСР до поручителя, який виконав зобов'язання, переходять всі права кредитора за цим зобов'язанням.

Звернення стягнення на заставлене майно здійснюється відповідно до ст. 20 Закону України “Про заставу” за рішенням суду, арбітражного суду, третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачено законом чи договором застави.

Повноваження нотаріуса визначено Законом України “Про нотаріат”. Якщо виконавчий напис нотаріуса не оскаржений в судовому порядку — вважається, що він здійснений у відповідності з законодавством України.

На практиці досить часто виникає питання, чи має право нотаріус вчиняти виконавчий напис на нотаріально посвідченому договорі застави, якщо цей договір посвідчений нотаріусом за бажанням сторін.

При цьому слід керуватися таким: згідно з п. 27 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 1994 р. № 18/5, нотаріуси посвідчують угоди, щодо яких встановлено обов'язкову нотаріальну форму. Разом з тим за бажанням сторін можуть посвідчуватися і угоди, щодо яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми. Отже, якщо за бажанням сторін договір застави було посвідчено нотаріусом, то на підставі п. 1 Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р., нотаріус має право вчинити відповідний виконавчий напис.

Звернення стягнення на заставлене майно державного підприємства (підприємства, не менше п'ятдесяті відсотків акцій (часток, паїв) якого є у державній власності), здійснюється тільки за рішенням суду або арбітражного суду. Для майна підприємств інших форм власності стягнення проводиться за рішенням суду (арбітражного чи третейського), на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Таке положення не відповідає вимогам ст. 13 Конституції України про рівність перед законом всіх суб'єктів прав власності. Тому доцільно було б внести відповідні зміни до чинного законодавства і зняти обмеження стосовно можливості звернення стягнення на заставлене державне майно виключно за рішенням суду (арбітражного суду).

Законом України “Про заставу” не визначені органи, з дозволу яких здійснюється застава належних державі акцій (паїв, часток)

господарських товариств, що значно обмежує можливість держави у кредитуванні стратегічно важливих підприємств. І тому доповнення ст. 11 Закону України “Про заставу” положенням на кшталт: “Застава належних державі акцій (часток, паїв) у майні господарських товариств здійснюється з дозволу Кабінету Міністрів України чи уповноваженого органу” безумовно зняло б проблему.

Чи обов’язкове дотримання доарбітражного порядку врегулювання спорів, пов’язаних зі зверненням стягнення на заставлене майно боржника?

Слід мати на увазі, що Законом України “Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України” від 13 травня 1997 р. за № 251/97-ВР були внесені відповідні зміни, згідно з якими вимоги щодо доарбітражного врегулювання господарських спорів не поширюються на спори про звернення стягнення на заставлене майно. Розмір державного мита з позовних заяв про звернення стягнення на заставлене майно визначається вартістю майна, що витребується (п. 2 ч. 1 ст. 55 Арбітражного процесуального кодексу України).

Реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення, проводиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа суду, наказу арбітражного суду або виконавчого напису нотаріуса у встановленому порядку, якщо інше не передбачено Законом України “Про заставу” чи договором. Це означає, що в тих випадках, коли кредитне зобов’язання забезпечується заставою рухомого або нерухомого майна, законодавець надає право включати в договір застави умову про реалізацію заставленого майна без звернення до суду.

Механізм звернення стягнення на заставлене майно в позасудовому порядку може бути таким.

У випадку, коли боржником не виконано у встановлені строки зобов’язання перед банком за кредитною угодою, між ними укладається договір про передачу заставленого майна у власність банку.

Заставлене майно передається за актом, в якому визначається перелік майна і його вартість.

Перехід заставленого майна у власність банку припиняє зобов’язання за кредитною угодою стосовно основної суми боргу і нарахованих процентів, оскільки згідно зі ст. 216 Цивільного кодексу УРСР зобов’язання припиняється виконанням, проведеним належним чином. Передача заставленого майна банку і є виконанням, проведеним належним чином.

При цьому слід враховувати правовий режим нерухомого майна. Угоди про передачу заставленого нерухомого майна у власність банку (земельні ділянки, будівлі, споруди, квартири, структурні підрозділи підприємств як цілісні майнові комплекси), а також транспортні засоби, космічні об’єкти повинні бути нотаріально

посвідчені (ст.ст. 227, 242, 244, 426 Цивільного кодексу УРСР, ст. 13 Закону України “Про заставу”).

Недотримання нотаріальної форми угоди про передачу вищезазначеного заставленого майна у власність банку може бути підставою для визнання угоди недійсною.

Звернення стягнення на заставлене майно і його реалізація може бути здійснена і без переходу заставленого майна у власність банку.

У ситуації, коли боржник не виконує зобов'язання за кредитною угодою і не заперечує проти позасудового порядку вирішення питання звернення стягнення на заставлене майно, укладається тристороння угода між банком, боржником і торговельною структурою. За умовами цієї угоди боржник з дозволу банку доручає торговельній структурі реалізувати заставлене майно, а кошти від реалізації перерахувати банку. Перевага цього варіанту звернення стягнення на заставлене майно в тому, що оперативніше вирішується питання реалізації заставленого майна. У цій же угоді можна передбачити, що проценти за кредитною угодою перестають нараховуватися з моменту підписання угоди всіма сторонами.

При реалізації заставленого майна банком трапляються непоодинокі випадки конфліктів з податковими органами щодо права банку самостійно реалізовувати це майно. Мають місце випадки, коли перевіряючі звинувачують банки в порушенні ст. 3 Закону “Про банки і банківську діяльність”, за якою банкам заборонено займатися діяльністю в сфері торгівлі.

На нашу думку, така позиція не ґрунтується на вимогах чинного законодавства. Визначення поняття “торговельна діяльність” подається в Порядку зайняття торговельною діяльністю і правилах торговельного обслуговування населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 108. Відповідно до цього документа **торговельна діяльність — це ініціативна, самостійна діяльність юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку.**

Реалізація банком заставленого майна самостійно здійснюється з метою погашення кредитної заборгованості, і тому жодних ознак торгівлі в цьому випадку немає.

У тих випадках, коли в договорі застави немає умови про позасудовий порядок реалізації заставленого майна, для вирішення питання по суті необхідно звертатися до суду.

Однією з не менш важливих є питання реалізації заставленого майна як забезпечення за кредитами, які надаються в іноземній валюті. Проблема полягає в тому, що при здійсненні виконавчих написів нотаріуси різних регіонів країни неоднозначно вирішують це питання. Більшість відмовляються вказувати у виконавчих написах

вартість заставленого майна в іноземній валюті. На неодноразові звернення банків Міністерство юстиції і Національний банк України врегулювали це питання. Листами Національного банку від 24 березня 1999 р. № 18-108/565 і Міністерства юстиції України від 29 березня 1999 р. № 24-10/384 визнано можливим при вчиненні нотаріусами виконавчих написів на договорах застави, які забезпечують виконання зобов'язань в іноземній валюті, вказувати, що вигоди банку підлягають задоволенню за рахунок коштів, виручених від реалізації у встановленому порядку майна в розмірі, еквівалентному сумі в іноземній валюті у відповідності з умовами договору. Сума, яка підлягає перерахуванню банку-заставодержателю за результатами публічних торгів, повинна відповідати еквіваленту валюти, передбаченому договором і виконавчим написом. Вказана сума нараховується в національній валюті за офіційним курсом НБУ до відповідної іноземної валюти на день проведення аукціону (публічних торгів).

Отже, при належним чином організованій роботі банки не будуть нести витрати, пов'язані з інфляційними процесами.

У разі звернення стягнення на майно державного підприємства (відкритого акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності) реалізація заставленого майна провадиться на цій же підставі відповідним органом приватизації (ч. 7 ст. 20 Закону України "Про заставу").

Реалізація заставленого майна провадиться з аукціонів (публічних торгів), якщо інше не передбачено договором, а державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності — виключно з аукціонів (публічних торгів).

Кабінет Міністрів України постановою № 1448 від 22 грудня 1997 р. затвердив Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна.

Відповідно до вказаної постанови реалізація майна провадиться державним виконавцем, а майна державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених в процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, — відповідним органом приватизації. Відшкодування витрат, пов'язаних з реалізацією майна, покладається на заставодавця.

Заставодавець має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання.

Після отримання виконавчих документів організатор аукціону (державний виконавець або відповідний орган приватизації) здійснює підготовку до збирання необхідних матеріалів з реалізації майна, визначає початкову вартість реалізації, готує і публікує інформацію про майно, що підлягає реалізації.

Термін підготовки до аукціону не повинен перевищувати двох місяців з дати отримання організатором аукціону виконавчих документів.

Організатор аукціону не пізніше як за 30 днів до дня проведення аукціону публікує в місцевій пресі інформацію про майно, що підлягає реалізації. Інформація повинна містити: назву заставленого майна, його місцезнаходження, відомості про майно (технічні характеристики, рік випуску, відновну вартість тощо), початкову вартість реалізації майна, суму коштів, що вноситься учасником перед початком аукціону, назву банку, адресу та номер рахунку, відкритого для їх внесення, кінцевий термін прийняття заяв, час ознайомлення з майном, час та місце проведення аукціону, адресу, номер телефону, час роботи служби організації аукціону. Якщо реалізації підлягає цілісний майновий комплекс підприємства чи його структурний підрозділ, то в інформації додатково зазначаються: обсяг та основна номенклатура продукції (робіт, послуг), у тому числі експортної, кількість та склад робочих місць, баланс активів і пасивів, рентабельність за останні три роки (для цілісного майнового комплексу підприємства), відомості про будівлі (споруди, приміщення) та земельну ділянку, на якій розташовано цілісний майновий комплекс підприємства, його структурний підрозділ.

Про час та місце проведення аукціону, початкову вартість реалізації майна організатор аукціону повідомляє заставодержателя та заставодавця не пізніше як за 30 днів до дня проведення аукціону. Початкова вартість реалізації майна визначається виходячи з оцінки майна (оцінка майна державних підприємств та відкритих акціонерних товариств, створених у процесі корпоратизації, всі акції яких перебувають у державній власності, здійснюється відповідно до Методики оцінки вартості майна під час приватизації, затвердженої Кабінетом Міністрів України).

Якщо предметом застави є цілісний майновий комплекс державного підприємства або відкритого акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, чи група інвентарних об'єктів, організатор аукціону за погодженням із заставодержателем і заставодавцем може прийняти рішення про реалізацію окремого структурного підрозділу підприємства або окремих інвентарних об'єктів. При цьому заставодавець має право визначити черговість продажу майна.

У разі проведення експертної оцінки вартості майна термін його підготовки до продажу подовжується на час проведення експертної оцінки, але не більш як на один місяць.

Фізична або юридична особа, що виявила бажання зареєструватися як учасник аукціону (покупець), сплачує реєстраційний внесок, розмір якого встановлюється організатором аукціону і не мо-

же перевищувати одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а також вносить кошти шляхом безготівкового перерахування на вказаний в інформації про аукціон рахунок у розмірі 10% початкової вартості реалізації майна.

Покупець подає організатору аукціону: документ, що посвідчує фізичну особу або представника юридичної особи, їх повноваження, квитанцію про сплату реєстраційного внеску, документ про внесення коштів у розмірі 10% від початкової вартості реалізації майна (якщо покупець виявляє бажання придбати кілька об'єктів, що підлягають реалізації на аукціоні, розмір зазначених коштів визначається на основі суми вартості реалізації цих об'єктів), декларацію про доходи (у разі якщо покупець є фізичною особою). Відомості про покупців вносяться до книги реєстрації.

Покупцям до реєстрації надається право ознайомитися з майном, що підлягає реалізації, за його місцезнаходженням.

Реалізація майна на аукціоні здійснюється за наявності не менше двох покупців.

Залежно від результатів аукціону організатор аукціону зазначає у протоколі відповідні суми та номери рахунків, на які переможець аукціону повинен внести кошти за придбане майно.

Аукціон може бути припинено і майно знято з продажу на вимогу будь-кого з покупців або організатора аукціону у разі порушень правил проведення аукціону.

Порушення правил проведення аукціону можуть бути підставою для визнання аукціону недійсним. Заява до суду про визнання аукціону недійсним може бути подана будь-ким з учасників аукціону, організатором аукціону, заставодавцем або заставодержателем.

Переможець аукціону в десятиденний термін після повного внесення коштів на обумовлені у протоколі рахунки подає організатору аукціону документи про внесення коштів.

З моменту подання переможцем аукціону зазначених документів внесені ним до початку аукціону кошти протягом п'яти днів перераховуються організатором аукціону заставодержателю.

У цей же термін організатор аукціону складає акт про проведений аукціон і подає його на затвердження суду, який прийняв рішення про звернення стягнення на заставлене майно, або нотаріусу, що вчинив виконавчий напис.

На підставі акта (копії акта, затвердженого суддею) про проведений аукціон нотаріус видає переможцю аукціону свідоцтво про придбання майна на аукціоні.

Аукціон вважається таким, що не відбувся, у разі відсутності покупців або наявності тільки одного покупця, несплати переможцем аукціону у десятиденний термін повністю належної суми.

Якщо аукціон оголошено таким, що не відбувся, організатор аукціону повідомляє про це заставодержателя. Заставодержатель зі згоди заставодавця має право залишити майно за собою за початковою ціною, про що повідомляє у п'ятиденний термін організатора аукціону.

У разі, коли заставодавець такої згоди не дав або заставодержатель відмовився від прийняття заставленого майна, організатор аукціону призначає повторний аукціон не раніше, ніж через місяць з часу проведення першого аукціону.

Якщо аукціон не відбувся двічі, організатор аукціону у п'ятиденний термін повертає виконавчі документи заставодержателю. Слід зазначити, що така норма зтягує процедуру реалізації заставленого майна, оскільки комерційні банки чи інші заставодержателі тривалий час не можуть продати майно чи залишити його собі за відсутності згоди заставодавця. Тому доцільно було б ч. 2 ст. 21 Закону України "Про заставу" викласти в такій редакції: "Якщо аукціон (публічні торги) оголошено такими, що не відбулися, заставодержатель має право залишити заставлене майно за собою за початковою ціною у випадку, якщо інше не передбачено договором застави".

До набуття переможцем аукціону права власності на придбане на аукціоні майно відповідальність за його збереження в установленому порядку несе сторона, в якій згідно з договором застави майно знаходиться у володінні.

Спори, що виникають у процесі реалізації майна, вирішуються в судовому порядку.

Разом з тим, за вимогами ст. 52 і ст. 62 Закону України "Про виконавче провадження" стягнення на заставлене майно може бути звернено тільки за умов недостатності у заставодавця іншого майна. Безумовно це додає головного болю кредиторам. Вказана процесуальна норма фактично змінює зміст матеріальної норми Закону "Про заставу", згідно з якою кредитор має право вимагати стягнення боргу саме за рахунок предмета застави, а не будь-якого іншого майна.

При заставі майнових прав реалізація предмета застави провадиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права. При цьому заставодержатель набуває права вимагати в судовому порядку переведення на нього заставленого права в момент виникнення права звернення стягнення на предмет застави.

У випадку, коли суми, отриманої від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог заставодержателя, він має право, якщо інше не передбачено законом чи договором, одержати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги, з іншого майна боржника в порядку черговості, передбаченому законодавством України.

Якщо при реалізації предмета застави отримана грошова сума перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог заставодержателя, різниця повертається заставодавцю.

Якщо при реалізації цілісного майнового комплексу державного підприємства (відкритого акціонерного товариства, створеного у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності), що є предметом застави, виручена грошова сума перевищує розмір вимог заставодержателя, різниця зараховується до відповідного бюджету, а у разі коли покупцем є фізична особа або юридична особа, у майні якої частка державної власності не перевищує 25% — до відповідного позабюджетного фонду приватизації.

Заставодавець має право в будь-який час до моменту реалізації предмета застави припинити звернення стягнення на заставлене майно виконанням забезпеченого заставою зобов'язання. Якщо зобов'язання, забезпечене заставою, передбачає виконання частинами, заставодавець має право припинити звернення стягнення на предмет застави шляхом виконання простроченої частини зобов'язання.

У практиці діяльності банків досить неоднозначно вирішується питання про взяття на баланс заставленого майна, яке передане банку за рішенням суду чи на підставі договору банку з боржником у позасудовому порядку.

На наш погляд, при вирішенні цього питання необхідно виходити з такого.

Після прийняття судом рішення або на підставі договору і відповідного отримання майна за актом передачі банк-заставодержатель стає власником предмета застави. Як власник банк відповідно до ст. 86 Цивільного кодексу УРСР, ст.ст. 2, 4 Закону України "Про власність" має право на свій розсуд володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном, визначаючи таким чином його господарське призначення. Оскільки ст.ст. 20, 21 Закону "Про заставу" передбачають обмеження в частині реалізації тільки державного майна, з цього випливає, що питання господарського призначення вирішується власником недержавного майна самостійно. Це означає, що комерційний банк вправі на власний розсуд взяти майно, отримане як забезпечення кредитної угоди, на баланс, зарахувати його як основні засоби, якщо це необхідно для його господарської діяльності, чи взяти його на позабалансовий рахунок.

Така позиція узгоджується з вимогами ст. 48 Закону України "Про банки і банківську діяльність" згідно з якою у власності банку може бути майно, що перейшло у власність банку на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави.

Керівник банку зобов'язаний забезпечити повну документальну фіксацію всіх подібних господарських операцій. Усі господарські операції, які здійснюються в банку, повинні бути чітко задокументовані.

Застава зберігає силу, якщо за однією з підстав, зазначених у законі, майно або майнові права, що складають предмет застави, переходять у власність іншої особи.

Застава зберігає силу і у випадках, коли у встановленому законом порядку відбувається уступка заставодержателем забезпеченої заставою вимоги іншій особі або переведення боржником боргу, що виник із забезпеченої заставою вимоги, на іншу особу.

Право застави припиняється з припиненням забезпеченого заставою зобов'язання; в разі загибелі заставленого майна; в разі придбання заставодержателем права власності на заставлене майно; в разі примусового продажу заставленого майна; по закінченні терміну дії права, що складає предмет застави (ст. 28 Закону України "Про заставу").

У разі відмови кредитора прийняти виконання забезпеченої заставою грошової вимоги, відповідна сума вноситься заставодавцем у депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса. Якщо внесена в депозит сума повністю покриває борг, застава припиняється.

4.8. Оподаткування об'єктів застави податком на додану вартість

Відповідно до п. 2.1 Закону України від 3 квітня 1997 р. "Про податок на додану вартість" платником податку на додану вартість є особа, обсяг оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг) якої протягом будь-якого періоду з останніх дванадцяти календарних місяців перевищував 3600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Згідно з пунктом 3.1.1 вищезгаданого Закону об'єктом оподаткування податком на додану вартість є операції платників з продажу товарів (робіт, послуг) на митній території України, в тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди (лізингу) та операції з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору) для погашення кредиторської заборгованості заставодавця.

При цьому продажем товарів вважаються будь-які операції, що здійснюються згідно з договорами купівлі-продажу, міни, поставки та іншими цивільно-правовими договорами, які передбачають передачу прав власності на такі товари за компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів.

Пунктом 3.2.2 цього ж Закону визначено, що передача майна в заставу позикодавцю (кредитору) згідно з договором позики та його повернення заставодавцю після закінчення дії такого договору не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, тобто на момент передачі майна в заставу без передачі права власності не виникає об'єкта для оподаткування.

Законом України від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” встановлено, що відчуження об'єкта застави для заставодавця прирівнюється до продажу такого об'єкта у податковий період такого відчуження, а основна сума кредиту та нарахованих на неї процентів, що залишилися неповернутими кредитору (заставодержателю), — ціною продажу такої застави.

А тому, виходячи із норм вищезазначених законів, в момент відчуження об'єкта застави виникатимуть податкові зобов'язання у заставодавця, і базою оподаткування буде ціна продажу такої застави.

Якщо згідно з умовами договору об'єкт застави відчужується у власність заставодержателя в рахунок погашення боргових зобов'язань, таке відчуження прирівнюється до купівлі заставодержателем цього об'єкта застави у податковий період такого відчуження, а основна сума кредиту та нарахованих на неї процентів, що залишилися неповернутими кредитору (заставодержателю) — до ціни придбання такої застави з правом збільшення податкового кредиту на суму податку на додану вартість, сплаченого заставодавцю заставодержателем (платником податку на додану вартість) за умов, що вартість такого об'єкта включається в оподатковувані операції і підлягає амортизації.

У разі, якщо кредитор у подальшому продає об'єкт застави іншим особам, податкові зобов'язання у нього виникають з повної вартості продажу товару.

У разі, коли згідно з умовами договору об'єкт застави з метою погашення боргових зобов'язань підлягає продажу на аукціоні, то базою для оподаткування податком на додану вартість буде ціна продажу такого об'єкта.

4.9. Застава нерухомості (іпотека)

Згідно зі ст. 30 Закону України “Про заставу” іпотекою визнається застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи.

Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане із землею — будівля, споруда, квартира, підприємство (його структурний підроз-

діл) як цілісний майновий комплекс, а також інше майно, віднесене законодавством до нерухомого.

Предметом іпотеки можуть бути також належні громадянам на праві приватної власності земельні ділянки та багаторічні насадження (ст. 31 Закону України “Про заставу”).

Предмет іпотеки обов’язково повинен знаходитися у власності позичальника і не бути об’єктом застави за іншими договорами.

Якщо юридичною особою-власником є державне підприємство, то в такому випадку необхідно мати письмову згоду Фонду державного майна чи уповноважених державою органів — міністерств, які підтверджують повноваження заставодавця стосовно майна.

Крім того, відповідно до ст. 113 Цивільного кодексу УРСР розпоряджатися майном, яке знаходиться в спільній частковій власності, можна тільки за згодою всіх співвласників. Такі ж обмеження передбачені і ст.ст. 16, 17, 18 Закону України “Про власність”, Кодексом про шлюб та сім’ю України, ст. 17 Закону України “Про селянське (фермерське) господарство”. Все це необхідно враховувати при укладенні договору іпотеки.

Предметом іпотеки завжди є нерухоме майно. На жаль, чинне законодавство не послідовне у визначенні власне поняття “нерухоме майно”. На нашу думку, **під нерухомістю розуміється такий вид майна, переміщення якого без пошкодження неможливе чи обмежене.**

Таким чином, до нерухомості належать земельні ділянки, розміщені на них споруди, приміщення та інше невіддільне від них майно. Виходячи з цього, можна констатувати, що нерухомим майном є майно, яке нероздільно пов’язане із землею. І оскільки законодавство виходить з принципу “земля слідує участі будівлі, яка на ній розміщена”, в силу цього, іпотека нерухомості можлива тільки з одночасною іпотекою земельної ділянки, на якій знаходиться приміщення чи споруда, чи частини цієї ділянки, яка функціонально забезпечує об’єкт. А це означає, що одночасно з об’єктом нерухомості в заставу передається право власності на земельну ділянку, право постійного користування чи право оренди, про що обов’язково повинно бути зазначено в договорі застави.

Більше того, при наданні державного довгострокового пільгового кредиту індивідуальним забудовникам у випадку, якщо житло будується на земельній ділянці, яка належить забудовникові на праві приватної власності, то в обов’язковому порядку між кредитором (уповноваженим банком) і забудовником вимагається укладення договору про іпотеку цієї ділянки за рахунок вищевказаного кредиту. Практично в цьому випадку забудовник є майновим поручителем позичальника.

Вказана іпотека земельної ділянки виступає як забезпечення вимог, які випливають із договору позики на індивідуальне будівництво в рахунок кредиту. Аналогічна вимога додаткового забезпе-

чення позичальника іпотекою земельної ділянки передбачена і правилами надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі*.

Договір про іпотеку має бути нотаріально посвідчений.

Державний нотаріус, якщо це передбачено договором, одночасно з посвідченням договору накладає заборону на відчуження предмета іпотеки. Якщо такий договір посвідчено приватним нотаріусом, підставою для накладення державним нотаріусом заборони є повідомлення приватного нотаріуса про посвідчення ним договору, яким передбачається накладення заборони відчуження.

При зміні змісту забезпеченого іпотекою зобов'язання, а також при переході права власності на предмет іпотеки від заставодавця до іншої особи, провадиться відповідний запис у Книзі запису застав. Порушення вказаної вимоги зумовлює недійсність вчинених дій.

Іпотечний заставодержатель, якщо інше не передбачено законом чи договором, має право:

- перевіряти документально і фактично наявність, розмір, стан і умови збереження предмета застави;

- вимагати від заставодавця вжиття заходів, необхідних для збереження предмета застави;

- вимагати від будь-якої особи припинення посягання на предмет застави, яке загрожує втратою або пошкодженням його. Якщо предмет застави втрачено не з вини заставодержателя і заставодавець його не відновив або за згодою заставодержателя не замінив іншим майном такої ж вартості, заставодержатель має право вимагати дострокового виконання забезпеченого заставою зобов'язання.

Іпотечний заставодавець, якщо інше не передбачено договором чи законом, має право:

- володіти та користуватися предметом застави відповідно до його призначення;

- достроково виконати основне зобов'язання, якщо це не суперечить вимогам зобов'язання;

- реалізувати за письмовою згодою заставодержателя предмет застави з переведенням на набувача основного боргу, забезпеченого заставою;

- передавати за письмовою згодою заставодержателя предмет застави в оренду.

Іпотечний заставодавець, якщо інше не передбачено договором чи законом, зобов'язаний:

* Див.: П. 10 р. 3 Положення про порядок надання державного довгострокового пільгового кредиту індивідуальним забудовникам, затвердженого наказом Мініфіну, Мінекономіки, Мінархітектури від 5 липня 1994 р. № 59/89/129.

- вживати заходів, передбачених договором іпотеки, необхідних для збереження предмета іпотеки, включаючи проведення капітального та поточного ремонту;

- на період фактичної дії договору іпотеки страхувати за свій рахунок предмет іпотеки у повному обсязі на користь заставодержателя;

- у разі загибелі предмета іпотеки надавати аналогічне за вартістю нерухоме майно чи незалежно від настання терміну виконати зобов'язання у повному обсязі або у відповідній частині;

- одержати згоду заставодержателя на вчинення дій, пов'язаних зі зміною прав власності на предмет застави.

За порушення заставодавцем обов'язків щодо вжиття заходів, необхідних для збереження предмета іпотеки, заставодержатель має право вимагати дострокового виконання забезпеченого іпотекою зобов'язання, звернувши при необхідності стягнення на предмет іпотеки.

За порушення заставодавцем обов'язків щодо страхування предмета іпотеки заставодержатель має право вимагати дострокового повернення основного боргу або застрахувати предмет іпотеки за свій рахунок, але в інтересах заставодавця із стягненням з нього витрат по страхуванню.

Ці наслідки настають незалежно від того, знаходиться предмет іпотеки у заставодавця чи третьої особи. Заставодавець за дії третьої особи несе відповідальність перед заставодержателем як за свої власні.

При іпотечі будівлі чи споруди предметом застави разом з нею стає також право користування земельною ділянкою, на якій розташовані вказані об'єкти. У цих випадках при зверненні стягнення на предмет застави банк як набувач будівлі, споруди має право на одержання земельної ділянки відповідно до законодавства України. Статтею 30 Земельного кодексу України прямо передбачено, що при переході права власності на будівлі і споруди разом із цими об'єктами переходить і право власності чи право користування земельною ділянкою без зміни його цільового призначення.

Взагалі проблема застави землі має надзвичайно важливе суспільне значення. Прискорення реформ у суспільстві безпосередньо пов'язане зі створенням земельного ринку. Для створення фермерських господарств, будівництва житла і виробничих приміщень селянинові потрібні довгострокові кредити. І найпростіше їх отримати під заставу нерухомості, одним із видів якої, як зазначалося вище, є земля. Земля, як свідчить практика розвинутих країн, належить до найбільш надійних гарантів, оскільки вартість землі практично у всіх країнах зростає досить швидкими темпами.

Незважаючи на те, що в Україні є певне правове підґрунтя для кредитування під заставу землі, на практиці існують серйозні проб-

деми із реалізацією такого способу забезпечення. Однією із таких проблем є те, що земля не є товаром, вона не може бути предметом купівлі-продажу. Як відомо, позиція Верховної Ради України з питання можливості використання землі як товару протиставляється позиції Президента України. Цю політичну колізію банки не можуть не враховувати в своїй діяльності.

Слід зазначити також, що чинне законодавство не передбачає механізму звернення стягнення на землю у випадку, коли вона виступає як застава. І це є найголовнішим, що не дає можливості банку в повній мірі використати правові важелі для кредитування під заставу землі.

Крім того, заставодавцю і заставодержателю слід враховувати деякі обмеження, передбачені для власників земельних ділянок:

1. Відповідно до ст. 20 Земельного кодексу України землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися в першу чергу для сільськогосподарських цілей.

2. Право власності на землю посвідчується державними актами, які видаються і реєструються сільськими, міськими, районними радами. Також відповідно до Положення про порядок ведення державного земельного кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 1993 р. № 15, права громадян і юридичних осіб на земельні ділянки повинні реєструватися у відповідних відділеннях земельних ресурсів з обов'язковим внесенням до земельного кадастру.

3. Право колективної і приватної власності на землю (згідно зі ст. 28 Земельного кодексу України) припиняється, зокрема, у випадках:

- систематичного невнесення земельного податку в строки, встановлені законодавством України, а також орендної плати в строки, визначені договором оренди;

- використання земельної ділянки способами, які призводять до зниження родючості земель, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічних умов;

- невикористання протягом одного року земельної ділянки, наданої для сільськогосподарського виробництва, і протягом двох років — для сільськогосподарських цілей.

Іпотека майнового комплексу підприємства і його структурного підрозділу, якщо інше не передбачено законом чи договором, поширюється на все його майно, в тому числі на основні фонди та оборотні кошти, а також інші цінності, відображені в самостійному балансі підприємства.

Заставодавець майнового комплексу підприємства зобов'язаний на вимогу заставодержателя надавати йому річний баланс.

У разі невиконання зобов'язання, забезпеченого іпотекою майнового комплексу підприємства, заставодержатель має право вжи-

ти передбачених договором іпотеки заходів щодо оздоровлення фінансового становища підприємства, включаючи призначення своїх представників до керівних органів підприємства, обмеження у праві розпоряджатися виробленою продукцією та іншим майном підприємства. Якщо вказані заходи не дали бажаних результатів, то заставодержатель має право звернути стягнення на майно підприємства, що знаходиться в іпотечі.

Якщо це передбачено законом чи договором, майновий комплекс підприємства переходить до заставодержателя. У цьому разі остаточна оцінка предмета іпотеки визначається на момент переходу майнового комплексу підприємства за згодою заставодавця та заставодержателя, а при виникненні спору — за рішенням суду, арбітражного суду чи третейського суду (ст. 38 Закону України “Про заставу”).

Застава транспортних засобів та космічних об’єктів, які залишаються у володінні заставодавця, здійснюється у порядку, передбаченому розділом 2 Закону України “Про заставу”.

Таким чином, основними перевагами іпотечного кредитування для кредитора (заставодержателя) є:

- можливість отримання в заставу високоліквідного майна;
- можливість перевірити стан предмета іпотеки практично в будь-який час;
- витрати по утриманню предмета застави несе заставодавець;
- додатковою гарантією забезпечення є обов’язковість нотаріального посвідчення договору;
- у випадку звернення стягнення на предмет іпотеки разом з правом власності на нього кредитор отримує також і право власності на земельну ділянку, на якій розташоване майно.

Перевагами іпотеки для позичальника (заставодавця) є:

- можливість отримання кредиту на тривалий строк під невисокий процент;
- можливість користування предметом застави у відповідності з його призначенням.

4.10. Застава товарів в обороті або у переробці

Особливістю цього виду застави є те, що заставодавцю надається право змінювати склад і натуральну форму заставленого майна за умов, що його загальна вартість не буде меншою вказаного в договорі застави (право відчуження і заміни предмета застави).

Право заміни є можливим, оскільки у випадку застави товарів в обороті чи переробці відсутня та ступінь індивідуалізації заставленого майна, яка необхідна для існування речового права, і відносини між заставодавцем і заставодержателем мають обов’язковий характер. Відносини між заставодержателем і заставленим майном не виникають до призупинення застави товарів в обороті чи перероб-

ці (при порушенні умов договору чи невиконанні забезпеченого зобов'язання).

Предметом застави товарів в обороті або у переробці можуть бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо.

При заставі товарів в обороті або у переробці реалізовані заставодавцем товари перестають бути предметом застави з моменту їх вручення набувачу або транспортній організації для відправлення набувачу або передачі на пошту для пересилки набувачу, а набуті заставодавцем товари, передбачені в договорі застави, стають предметом застави з моменту виникнення на них права власності (ст. 40 Закону України "Про заставу").

Договір застави товарів в обороті або у переробці повинен визначати вид товару, інші його родові ознаки, загальну вартість предмета застави, місце, в якому він знаходиться, а також види товарів, якими може бути змінено предмет застави.

При заставі товарів в обороті або у переробці заставодавець зберігає за собою право володіти, користуватися та розпоряджатися предметом застави відповідно до вищевказаних правил.

У разі відчуження заставлених товарів заставодавець зобов'язаний замінити їх іншими товарами такої ж або більшої вартості. Зменшення вартості змінених товарів допускається тільки у випадках, коли це здійснено за домовленістю сторін щодо погашення частки початкової заборгованості.

4.11. Застава майнових прав

Майнові права — це суб'єктивні права учасників правовідносин, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними (майновими) вимогами, яких набувають учасники правовідносин у зв'язку з розподілом і обміном цього майна (товарами, послугами, виконаними роботами, грошми, цінними паперами та ін.).

Майнові права є правомочністю власника. Чинне цивільне законодавство визначає майнові права громадян і підприємств, пов'язані з використанням товарно-грошової форми. Майнові права виликають із дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним законодавством.

На відміну від особистих прав майнові права можуть передаватися, відчужуватися, за винятком випадків, коли неможливість відчуження (передачі) встановлена законом у зв'язку з їх специфікою (наприклад, коли права невід'ємні від їх носія — право на відшкодування шкоди, яке викликане ушкодженням здоров'я, аліментні права тощо).

Заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладення договору прав вимоги по зобов'язаннях, в

яких він є кредитором, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому (ст. 49 Закону України "Про заставу").

У договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником стосовно заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснення застави прав.

Строкове право вимоги, яке належить заставодавцю-кредитору, може бути предметом застави тільки до закінчення строку його дії.

У договорі застави прав, які не мають грошової оцінки, вартість предмета застави визначається угодою сторін.

При заставі прав, якщо інше не передбачено договором, заставодавець зобов'язаний:

- виконувати дії, необхідні для забезпечення дійсності заставленого права;

- не здійснювати уступки заставленого права;

- не виконувати дій, що зумовлюють припинення заставленого права чи зменшення його вартості;

- вживати заходів, необхідних для захисту заставленого права від посягань з боку третіх осіб;

- надавати заставодержателю відомості про зміни, що сталися в заставленому праві, про його порушення з боку третіх осіб та про домагання третіх осіб на це право.

При заставі прав, якщо інше не передбачено договором, заставодержатель має право:

- незалежно від настання терміну виконання забезпеченого заставою зобов'язання вимагати в судовому порядку переведення на себе заставленого права, якщо заставодавець порушив обов'язки, обумовлені договором;

- вступати у справу як третя особа в судовому спорі, в якому розглядається позов про заставлене право;

- у разі порушення заставодавцем обов'язків, передбачених договором, самостійно вжити всіх заходів, необхідних для захисту заставленого права проти порушень з боку третіх осіб.

Якщо боржник заставодавця до виконання заставодавцем зобов'язання, забезпеченого заставою, виконає своє зобов'язання, все одержане при цьому заставодавцем стає предметом застави, про що заставодавець зобов'язаний негайно повідомити заставодержателя.

При одержанні від свого боржника в рахунок виконання зобов'язання грошових сум заставодавець зобов'язаний на вимогу заставодержателя перерахувати відповідні суми в рахунок виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, якщо інше не встановлено договором застави.

4.12. Заклад

Заклад — це застава рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя.

За угодою сторін предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком та печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які засвідчують заставу (ст. 44 Закону України “Про заставу”).

Заставодержатель, якщо інше не передбачено договором, зобов'язаний:

- вживати заходів, необхідних для збереження предмета закладу;
- у випадках, коли це передбачено договором, одержувати з предмета закладу доход в інтересах заставодавця;
- регулярно надсилати заставодавцю звіт про користування предметом закладу, якщо користування ним передбачено договором;
- страхувати предмет закладу в обсязі його вартості за рахунок та в інтересах заставодавця;
- сплачувати податки та збори, пов'язані з володінням заставленою річчю, за рахунок заставодавця;
- належним чином утримувати предмет закладу, нести відповідальність за нього у випадках, коли немає доказів, що втрата, пошкодження або загибель закладу сталися не з його вини;
- негайно повідомляти заставодавця про виникнення загрози загибелі чи пошкодження предмета закладу;
- негайно повертати предмет закладу після виконання заставодавцем або третьою особою забезпеченого закладом зобов'язання.

Заставодержатель має право користуватися предметом закладу, якщо це передбачено договором. Набуті ним доходи спрямовуються на покриття витрат на утримання предмета закладу, а також зраховуються в рахунок погашення процентів за боргом, забезпеченим закладом зобов'язань, чи самого боргу.

Якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, він має право вимагати заміни предмета закладу, а при відмові заставодавця виконати цю вимогу — достроково звернути стягнення на предмет закладу.

Якщо заставодержатель зберігає або використовує предмет закладу неналежним чином, заставодавець має право в будь-який час вимагати припинення застави та (або) достроково виконати забезпечене закладом зобов'язання.

За втрату або недостачу предмета закладу заставодержатель несе відповідальність у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження предмета закладу — в розмірі суми, на яку знизилась вартість заставленого майна.

Заставодержатель зобов'язаний відшкодувати заставодавцю всі заподіяні втратою, недостачею чи пошкодженням предмета закла-

ду збитки в повному обсязі, якщо це передбачено законом чи договором.

Заставодержатель відповідає за втрату, недостачу чи пошкодження предмета закладу, якщо він не доведе, що втрата, недостача чи пошкодження сталися не з його вини.

Якщо заставодержателем є ломбард або інша організація, для якої надання кредитів громадянам під заклад є предметом її діяльності, звільнення від відповідальності може мати місце лише за умови, що заставодержатель має докази, що втрата, недостача чи пошкодження предмета закладу сталися внаслідок непереборної сили.

4.13. Використання валютних цінностей як застави

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 квітня 1997 р. № 5 “Про практику застосування судами законодавства щодо порушення правил про валютні операції” використання валютних цінностей як застави полягає в їх передачі та прийнятті в рахунок забезпечення зобов'язань.

Закон України “Про заставу” не обмежує коло зобов'язань, які можуть забезпечуватись заставою. Це означає, що кредитні правовідносини можуть забезпечуватись валютними цінностями. Можливість використання валютних цінностей як предмета застави підтверджується положеннями ст. 22 Закону України “Про заставу”, згідно з якими продаж заставлених валютних цінностей проводиться в порядку, встановленому законодавством України.

Згідно із Декретом Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993 р. № 15-93 (з наступними змінами і доповненнями) під валютними цінностями розуміються:

валюта України — грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ошадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

іноземна валюта — іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але

підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;

банківські метали — золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Чинним законодавством не досить чітко, навіть суперечливо вирішене питання про юридичну природу використання валютних цінностей як застави. З одного боку, під валютними операціями вищевказаний Декрет “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” розуміє операції, пов’язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України (абз. 2 п. 2 ст. 1 Декрету). Буквальне тлумачення наведеного положення Декрету дає підстави для висновку, що використання валютних цінностей як застави не є валютною операцією, оскільки при заставі валютних цінностей вони залишаються власністю заставодавця і переходу права власності на них не відбувається. З іншого боку, п. 4 ст. 5 цього ж Декрету визначає використання іноземної валюти як застави видом валютних операцій, що дає підстави для остаточного висновку: використання іноземної валюти як застави є валютною операцією, а використання як застави банківських металів і валюти України не є валютною операцією*.

При використанні валютних цінностей як застави необхідно пам’ятати, що питання використання юридичними та фізичними особами як застави коштів у іноземній валюті, що знаходяться на рахунках у банківських установах, може вирішуватися виключно за правилами стосовно застави майнових прав. Операції щодо застави майнових прав на кошти в іноземній валюті не потребують індивідуальної ліцензії Національного банку України відповідно до вимог п. 4 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”. Підкреслюємо, що мова іде лише про кошти, що знаходяться на рахунках у банківських установах. Що стосується готівкових коштів, а також інших

* Більш детально див.: Андрушко П. Щодо відповідальності за порушення правил про валютні операції // Юридичний вісник України. — 1997. — №№ 31—32.

валютних цінностей, які підпадають під поняття “іноземна валюта” згідно з вищезазначеним Декретом, то вони можуть бути надані у заставу лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України. Згідно з п. 5 ст. 5 зазначеного Декрету одержання індивідуальної ліцензії однією із сторін валютної операції означає також дозвіл на її здійснення іншою стороною або третьою особою, яка має відношення до цієї операції, якщо інше не передбачено умовами індивідуальної ліцензії.

Виходячи з наведеного, індивідуальну ліцензію на використання іноземної валюти як застави на території України може отримати будь-яка сторона цієї операції; санкції за проведення вказаної операції без належної ліцензії можуть бути застосовані до обох сторін.

Однак якщо договором передбачено обов'язок отримати індивідуальну ліцензію однією із сторін, то відповідальність у разі неотримання такої ліцензії має нести саме ця сторона.

Не завадило б оприлюднення позиції Державної податкової адміністрації України з цього питання, оскільки, відповідно до п. 3 Указу Президента України від 27 червня 1999 р. № 734/99 “Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства” санкції, передбачені ст. 2 цього Указу та п. 2 ст. 16 вищеназваного Декрету Кабінету Міністрів, застосовуються Національним банком України до банків та інших фінансово-кредитних установ, органами державної податкової служби — до інших резидентів і нерезидентів України.

Згідно з п. 2 ст. 5 зазначеного Декрету генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим кредитно-фінансовим установам України на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Отже, наявність в банку генеральної ліцензії не дає йому права на здійснення валютних операцій, які згідно зі ст. 5 Декрету мають проводитися лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України*.

4.14. Застава цінних паперів

На забезпечення кредиту позичальником як об'єкт застави можуть бути надані різного роду цінні папери: акції, облігації, казначейські зобов'язання, векселі, депозитні сертифікати. При цьому в заставу приймаються як іменні цінні папери, так і цінні папери на пред'явника.

* Більш детально див.: *Чернов Е.* Застава у зовнішньоекономічних контрактах // Збірник рішень та арбітражної практики Вищого арбітражного суду України. — 1996. — № 1. — С. 24—25.

Перед наданням кредиту під заставу цінних паперів банк повинен взяти до уваги такі чинники:

- якість заставлених цінних паперів (справжність і платоспроможність);
- можливість реалізації цінних паперів;
- платоспроможність банку, фірми, АТ та інших органів, які випустили цінні папери (репутація, стабільність виплати доходу за цінними паперами, що свідчить про стійкий курс цінних паперів та можливість їх реалізації);
- наявність у цінних паперів ринкової вартості.

Для отримання кредиту позичальник подає в банк заяву на видачу кредиту під цінні папери з доданням реєстру заставлених до банку паперів. Процедура ведення реєстру власників іменних цінних паперів докладно регламентується Положенням про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затвердженим рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 26 травня 1998 р. № 60.

Для кожного виду та категорії іменних цінних паперів має бути забезпечено відокремлений облік цінних паперів. При цьому на особистому рахунку по кожному випуску (категорії) цінних паперів вказується загальна кількість іменних цінних паперів власника, що перебувають в заставі, їх сумарна вартість за номіналом.

Для кожного факту знаходження цінних паперів такого випуску (категорії) в заставі вказуються: номер рахунку заставодержателя, його прізвище, ім'я, по батькові — для фізичної особи або код ЄДРПОУ та найменування — для юридичної особи (відповідно на особовому рахунку заставодержателя вказуються номер рахунку заставодавця, його прізвище, ім'я, по батькові — для фізичної особи або код ЄДРПОУ та найменування — для юридичної особи); відомості про договір застави або інший договір, забезпеченням якого є цінні папери (номер та дата укладення, термін дії або подія, за якою припиняється дія застави); інформація про обсяг прав власника іменних цінних паперів, які передаються заставодержателю на термін перебування цінних паперів під заставою; кількість цінних паперів, переданих у заставу.

Для кожного факту повернення із застави іменних цінних паперів відповідного випуску (категорії) на особистому рахунку вказуються такі відомості: дата операції; номер запису про операцію за журналом обліку записів; вид операції — застава; посилання на документи, що є підставою для проведення операції; кількість іменних цінних паперів, щодо яких виконувалася операція; відомості про контрагента.

Для обліку іменних цінних паперів власників відкривається особовий рахунок заставодержателя. Відкриття особового рахунку зас-

таводержателя не може бути предметом договору між емітентом або реєстратором з однієї сторони та заставодержателем — з іншої.

Кожна особа, яка зареєстрована в системі реєстру як заставодержатель, повинна мати один особовий рахунок заставодержателя.

Цінні папери, записані на особовому рахунку заставодержателя, продовжують обліковуватися на особовому рахунку власника. При цьому має бути забезпечено відокремлений облік таких цінних паперів на особовому рахунку власника.

На ведення даних особового рахунку заставодержателя поширюються ті ж вимоги, що для особових рахунків власників іменних цінних паперів. При цьому для кожного факту передачі цінних паперів в заставу має бути забезпечено відокремлений облік цих цінних паперів за їх видами, випусками та категоріями. Для кожного такого факту на особовому рахунку заставодержателя вказуються: кількість цінних паперів, переданих в заставу; номер особового рахунку власника та його прізвище, ім'я, по батькові — для фізичної особи або код ЄДРПОУ та найменування — для юридичної особи; дані договору застави, забезпеченням якого є цінні папери, передані в заставу (номер та дата укладення, термін дії або подія, за якою припиняється дія застави); інформація про обсяг прав власника іменних цінних паперів, які передаються заставодержателю на термін перебування цінних паперів в заставі.

Для обліку належних заставодержателю іменних цінних паперів у системі реєстру йому як власнику має бути відкрито окремий особовий рахунок.

Передача цінних паперів в заставу або припинення застави вноситься до системи реєстру записів. Внесення до системи реєстру записів про передачу цінних паперів в заставу здійснюється реєстроутримувачем на підставі подання таких документів: розпорядження на заставу, підписаного від імені зареєстрованого в системі реєстру власника цінних паперів, який виступає заставодавцем (залишається у реєстроутримувача); оригіналу або нотаріально засвідченої копії договору застави або іншого договору, забезпеченням якого є заставка іменних цінних паперів (залишається у реєстроутримувача).

Внесення до системи реєстру записів про припинення застави здійснюється реєстроутримувачем на підставі подання таких документів: розпорядження на заставу, підписаного від імені зареєстрованого в системі реєстру заставодержателя цінних паперів (залишається у реєстроутримувача); оригіналу або нотаріально засвідченої копії документа, який підтверджує припинення існування застави іменних цінних паперів (залишається у реєстроутримувача);

Після внесення до реєстру відповідного запису про обтяження іменних цінних паперів зобов'язанням, реєстратор повинен видати зареєстрованим особам (заставодавцю або заставодержателю, або

уповноваженим ними особам) виписки з реєстру про операцію на особових рахунках.

Розмір кредиту, який видається під заставу цінних паперів, дорівнює певному відсотку від їх заставної вартості. Цей відсоток визначається ступенем ризику для банку за кожним цінним папером, який виступає як забезпечення кредиту.

У випадку непогашення позичальником заборгованості за кредитом у встановлені строки, заставлені на забезпечення кредиту цінні папери у встановленому порядку переходять у власність банку. Банк може ці папери залишити в себе чи продати їх за діючим курсом і погасити заборгованість клієнта.

Докладніше розгляньмо видачу кредиту під заставу векселів. Метою цієї банківської операції є забезпечення повернення кредитів і зменшення витрат банку. При цьому банк-кредитор при невиконанні позичальником зобов'язань з повернення кредиту і (або) невиконання відсотків за ним має право задовольнити свої вимоги з вартості заставлених векселів.

На забезпечення кредиту приймаються, як правило, банківські векселі (чи векселі, за якими банк є однією із відповідальних осіб) зі строком погашення на кілька днів пізніше дня повернення основної суми кредиту. Вартість заставлених векселів повинна бути достатньою для погашення кредиту, процентів за користування ним, неустойки, відшкодування витрат за іншими позиціями, пов'язаними з пред'явленням векселя до сплати. Ця вартість має перевищувати суму вимог, задоволених за її рахунок, не менш як на 50%, що пов'язано з режимом резервування на випадок можливих збитків за кредитом.

По всіх векселях, які приймаються на забезпечення кредиту, останній запис в індосаментному ряді повинен бути зроблений на ім'я заставодавця.

На забезпечення кредиту не рекомендується приймати векселі: неакцептовані переказні; строком платежу до пред'явника, якщо не визначений строк для пред'явлення; з тривалим строком платежу; векселі, надані юридичними особами, які опротестовувалися за останній рік.

4.15. Податкова застава

З метою забезпечення своєчасного і повного надходження податків і зборів (обов'язкових платежів), неподаткових платежів до бюджету і державних цільових фондів, зміцнення податкової та платіжної дисципліни, а також підвищення відповідальності платників податків і зборів (обов'язкових платежів), неподаткових платежів за виконання своїх обов'язків перед бюджетами та державними цільовими фондами Указом Президента України від 4 березня 1998 р. № 167/98 "Про заходи щодо підвищення відповідальності

за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами” запроваджено податкову заставу як спосіб забезпечення погашення платником податків податкової заборгованості.

Згідно із вказаним Указом платником податків визнається юридична особа, її філії, відділення та інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи—суб’єкти підприємницької діяльності.

Податковою заборгованістю визнаються суми несплачених у встановлені строки податків, зборів (обов’язкових платежів), а також неподаткових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, пені, штрафів та інших санкцій, передбачених законодавством і застосованих у встановленому порядку за несвоєчасну сплату податків і зборів (обов’язкових платежів), а також неподаткових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, що підлягають стягненню у безспірному порядку.

З дня виникнення податкової заборгованості все майно і майнові права платника податків, а щодо фізичної особи—суб’єкта підприємницької діяльності — майно та майнові права, які використовуються ним для здійснення підприємницької діяльності, перебувають у податковій заставі, крім майна і майнових прав, що відповідно до закону не можуть бути предметом застави, та основних фондів підприємства, визнаного у встановленому порядку казенним підприємством.

Податкова заставу не потребує письмового оформлення. Орган державної податкової служби у триденний строк від дня виникнення податкової застави повідомляє в письмовій формі відповідного платника податків про податкову заставу належного йому майна та майнових прав.

Форма такого повідомлення затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 1998 р. № 941 “Про затвердження Порядку звернення стягнення на рухоме майно, що перебуває у податковій заставі, для погашення податкової заборгованості платника податків (крім фізичних осіб—суб’єктів підприємницької діяльності) та реалізації такого майна”.

На практиці досить часто виникає питання, чи підлягає розгляду арбітражними судами заява платника податку про визнання недійсними повідомлення податкових органів про податкову заставу належного платнику податку майна і майнових прав.

На наш погляд, при цьому слід виходити з такого.

Відповідно до ст. 12 Арбітражного процесуального кодексу України арбітражним судам підвідомчі справи у спорах, які виникають при укладенні, зміні, розірванні господарських договорів і за іншими підставами, а також у спорах про визнання недійсними актів на підставах, зазначених законодавством. Актом за змістом ст. 12 Арбітражного процесуального кодексу України є офіційний

письмовий документ, який породжує правові наслідки, зокрема визначає обов'язки і заборони. Тому вказана категорія справ підвідомча арбітражним судам.

Податкова застава рухомого майна підлягає реєстрації в Державному реєстрі застав рухомого майна. Держатель реєстру застав рухомого майна здійснює реєстрацію податкової застави протягом двох робочих днів з дня надходження заяви. Реєстрація податкової застави здійснюється безоплатно.

Платник податків, майно якого перебуває у податковій заставі, зобов'язаний повідомити кожного з наступних заставодержателів про податкову заставу. Заставодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у заставодержателів внаслідок невиконання ним цього зобов'язання.

Платник податків, майно якого перебуває у податковій заставі, володіє і користується ним на свій розсуд, забезпечуючи при цьому збереження такого майна.

Відчуження майна та майнових прав, які перебувають у податковій заставі, може здійснюватися лише за письмовою згодою органів державної податкової служби за місцезнаходженням платника податків, крім товарів в обороті, якщо такі товари реалізуються за цінами, не нижчими від звичайних.

Вимоги органів державної податкової служби щодо майна і майнових прав, які є предметом податкової застави, мають пріоритет перед будь-якими правами щодо цього майна і майнових прав, крім випадків, коли ці права виникли і в установленому порядку оформлені до дня виникнення податкової застави.

Податкова застава припиняється погашенням або списанням у встановленому порядку податкової заборгованості.

Про дату припинення податкової застави органи державної податкової служби у триденний строк повідомляють держателя Державного реєстру застав рухомого майна. На підставі такого повідомлення держатель Державного реєстру застав рухомого майна виключає відповідний запис щодо податкової застави з реєстру.

У разі непогашення платником податків податкової заборгованості протягом п'яти робочих днів від дня її виникнення, органи державної податкової служби на шостий робочий день приймають рішення про припинення операцій на всіх рахунках (за винятком основного) такого платника, крім операцій зі спрямування коштів на основний рахунок, до повного погашення податкової заборгованості та надсилають таке рішення до установ банку, в яких обслуговується платник податків, а також інформують у письмовій формі платника податків про прийняте рішення. Таке рішення є обов'язковим для виконання установами банків. За невиконання такого рішення органи державної податкової служби застосовують фінансові санкції у вигляді стягнення з банків у безспірному по-

рядку до Державного бюджету сум у розмірі перерахованих з порушенням цієї вимоги коштів за рахунок прибутку банків.

Зміна основного рахунку платника податків, який має податкову заборгованість, здійснюється установою банку тільки за згодою органу державної податкової служби. За відсутності коштів на банківських рахунках платника податків, який має податкову заборгованість, органи державної податкової служби можуть вилучати готівку такого платника. Вилучена готівка підлягає внесенню органом державної податкової служби до будь-якого банку в день її вилучення для перерахування на основний рахунок платника податків.

У разі неможливості забезпечити погашення податкової заборгованості за рахунок коштів платника податків та сум, які йому належить одержати від дебіторів, органи державної податкової служби можуть звернути стягнення для погашення податкової заборгованості на майно та майнові права платника податків, які перебувають у податковій заставі.

Звернення стягнення на рухоме майно, що перебуває в податковій заставі, для погашення податкової заборгованості платника податків (крім фізичних осіб—суб'єктів підприємницької діяльності) та наступна реалізація такого майна здійснюються в порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку звернення стягнення на рухоме майно, що перебуває у податковій заставі, для погашення податкової заборгованості платника податків (крім фізичних осіб—суб'єктів підприємницької діяльності) та реалізації такого майна”.

При цьому слід мати на увазі, що предметом податкової застави не можуть бути:

національні культурні та історичні цінності, що перебувають у державній власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; вимоги, що мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких забороняється законом; об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що перебувають у процесі корпоратизації (ст. 4 Закону України “Про заставу”);

● майно і кошти благодійних організацій (ч. 3 ст. 19 Закону України “Про благодійництво та благодійні організації”);

● приватизаційні папери (ст. 5 Закону України “Про приватизаційні папери”).

Відповідно до вказаної постанови Кабінету Міністрів на авансові платежі, не внесені своєчасно, податкова застава не поширюється.

Майно платника податків не перебуває в податковій заставі і майнова відповідальність не настає:

- якщо у платника податків є невідшкодована сума податку на додану вартість, переплата за платежами до бюджетів та державних цільових фондів, яка дорівнює або перевищує суму його податкової заборгованості;

- якщо сума податкової заборгованості менша від існуючої прямої заборгованості бюджету перед платником податків;

- протягом трьох місяців від дня виникнення податкової заборгованості, якщо за останні 12 місяців платник податків у результаті здійснення господарської діяльності своєчасно і в повному обсязі вносить поточні платежі до бюджетів та державних цільових фондів.

День виникнення податкової заборгованості визначається на підставі даних оперативного-бухгалтерського обліку, що ведеться органами державної податкової служби, та на підставі даних обліку фінансових органів щодо бюджетної заборгованості.

У триденний термін з дня виникнення податкової застави орган державної податкової служби повідомляє відповідного платника податків про податкову заставу належного йому майна і майнових прав за встановленою формою.

Звернення стягнення на рухоме майно може бути здійснено не раніше трьох місяців з дня виникнення податкової застави.

Звернення стягнення на майно не припиняється, якщо податкова заборгованість, за якою виникла податкова заставка, погашена частково.

Протягом трьох місяців з дня виникнення податкової застави платник податків володіє і користується майном на свій розсуд, забезпечуючи при цьому збереження такого майна.

Відчуження майна та майнових прав, які перебувають у податковій заставі, може здійснюватися лише за письмовою згодою органу державної податкової служби за місцезнаходженням платника податків (крім товарів в обороті, якщо такі товари реалізуються за цінами, не нижчими від звичайних).

Така згода надається, якщо виручка від реалізації відчуженого майна та майнових прав спрямовується на погашення податкової заборгованості.

Питання виділення майна, що перебуває у податковій заставі, для погашення податкової заборгованості вирішується за письмовою згодою між заставодавцем і органом державної податкової служби за участю експерта. Якщо такої згоди не досягнуто, то виділенню підлягають:

- рухоме майно, що не призначене і не використовується безпосередньо у виробничому циклі: легковий автотранспорт, обладнання не виробничих приміщень, предмети дизайну офісів, а також інші матеріальні цінності;

- готова продукція;

- сировина та матеріали, що знаходяться на складі;

● рухоме майно, передане в оренду іншим особам, за договором позики, прокату або іншим договором, якщо у зв'язку із зверненням стягнення на зазначене майно або з інших причин ці договори розірвано або визнано недійсними в судовому порядку.

Виділення майна, що реалізується через уповноважену Кабінетом Міністрів України організацію, проводиться без участі експерта.

Для погашення податкової заборгованості має виділятися майно, реалізація якого є реальною і оціночна вартість якого не перевищує трикратного розміру податкової заборгованості заставодавця.

Звернення стягнення на рухоме майно, що безпосередньо використовується у виробничому циклі, здійснюється в судовому порядку.

Товари, які використовуються в сфері невиробничого споживання для задоволення особистих, сімейних або домашніх потреб кінцевих споживачів, реалізуються через торговельні організації, інше рухоме майно реалізується на конкурсних засадах (аукціони, біржові торги) або через організації, уповноважені Кабінетом Міністрів України.

Органи державної податкової служби визначають торговельні організації, яким доручається реалізація майна через роздрібну торгівлю. В кожному випадку реалізації майна орган державної податкової служби укладає з торговельною організацією угоду та складає акт приймання-передачі.

Проведення аукціонів з реалізації заставленого майна здійснюється відповідно до Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1997 р.

У разі реалізації майна через аукціон (торги) орган державної податкової служби укладає з організатором аукціону (торгів) угоду та складає акт.

Уцінка майна, переданого для реалізації торгівельній організації, проводиться з дотриманням такого порядку:

● якщо майно не продано протягом 30 календарних днів, його ціна знижується на 15% початкової ціни;

● якщо майно не продано протягом 15 днів після першої уцінки, його ціна знижується на 15% залишкової ціни після першої уцінки;

● якщо майно не продано протягом 15 днів після другої уцінки, його ціна знижується на 25% залишкової ціни після другої уцінки.

Після третьої уцінки не реалізоване протягом 15 календарних днів майно повертається заставодавцю.

Переоцінка майна, що реалізується на конкурсних засадах, проводиться у присутності представника органу державної податкової служби.

Остаточна ціна продажу не може бути нижчою від 40% початкової ціни.

У разі, коли сума, отримана від реалізації рухомого майна, перевищує суму податкової заборгованості заставодавця, різниця спрямовується на його основний поточний рахунок.

У разі, коли погашення податкової заборгованості проведено до дня реалізації виділеного рухомого майна, проведення торгів відміняється, і платник податків відшкодовує витрати, пов'язані з організацією продажу зазначеного майна.

Виручка від реалізації виділеного для продажу майна підлягає віднесенню на фінансові результати платника податків і оподатковується згідно з законодавством.

Витрати, пов'язані з реалізацією рухомого майна, що перебувало в податковій заставі, відшкодовуються за рахунок сум, одержаних від його реалізації.

У разі повного погашення платником податків податкової заборгованості у будь-який момент до дня його реалізації відповідного рухомого майна орган державної податкової служби приймає рішення про припинення податкової застави майна та майнових прав.

Звернення стягнення на нерухоме майно і майнові права, в тому числі цінні папери, що перебувають в податковій заставі, для погашення податкової заборгованості платника податків, а також на майно і майнові права фізичної особи—суб'єкта підприємницької діяльності, здійснюється в судовому порядку за зверненням органів державної податкової служби.

Вартість послуг банків та підприємств зв'язку, пов'язаних з обслуговуванням розпоряджень органів державної податкової служби про безспірне стягнення сум податкової заборгованості, відшкодовується за рахунок коштів боржника.

Виникло питання, чи можливе звернення стягнення заборгованості за розрахунками на майно боржника, яке знаходиться в податковій заставі, за умови, що вартість наявного майна перевищує суми боргу за розрахунками та податковою заборгованістю?

Вищий арбітражний суд України в листі від 31 березня 1999 р. № 01-8/141 "Про деякі питання, порушені у доповідних записках про роботу арбітражних судів у 1998 році" роз'яснив, що згідно зі ст. 2 Указу Президента України від 4 березня 1998 р. № 167/98 "Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетом та державними цільовими фондами" з дня виникнення податкової заборгованості у податковій заставі перебуває все майно і майнові права платника податків, тобто зазначений Указ не пов'язує розмір недоїмки за податками чи іншими обов'язковими платежами із загальною вартістю всього майна боржника. На підставі ст. 6 згаданого Указу державна податкова служба має пріоритет щодо цього майна і майнових прав.

Слід відзначити, що статус податкової застави, яка існує в державі вже майже два роки, досі не визначений: чи це частина інституту застави як способу забезпечення цивільно-правових зобов'язань, чи це окремий інститут права.

Аналіз вищевказаного Указу Президента дає підстави вважати, що частина його позицій є аналогічними інституту застави як способу забезпечення цивільно-правових зобов'язань, а саме: податкова застава рухомого майна підлягає реєстрації в Державному реєстрі застав рухомого майна; боржник, майно якого знаходиться в податковій заставі, зобов'язаний повідомити кожному із наступних заставодержателів про податкову заставу.

Разом з тим, аналіз наступних норм Указу Президента дає всі підстави констатувати, що податкова застава є правовим інститутом, який не має жодного відношення до способу забезпечення цивільно-правових зобов'язань. Це підтверджується тим, що податкова застава виникає без договору, одразу ж після виникнення недоїмки (боргу); податкова застава рухомого майна має свій спеціальний порядок звернення стягнення на предмет застави, який встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 1998 р. № 941 “Про затвердження Порядку звернення стягнення на рухоме майно, що перебуває у податковій заставі, для погашення податкової заборгованості платника податків (крім фізичних осіб—суб'єктів підприємницької діяльності) та реалізації такого майна”.

Позиція Вищого арбітражного суду України у цьому питанні однозначна: податкова застава не є способом забезпечення цивільно-правових зобов'язань і є самостійним правовим інститутом, що випливає із роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 24 грудня 1999 р. № 02-5/602 “Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України “Про заставу”.

РОЗДІЛ 5

Страховання в сфері кредитних правовідносин

5.1. Загальні положення про страховання ризику неповернення кредитів

Цивільний кодекс УРСР не визнає страховання як спосіб забезпечення зобов'язань, зокрема кредитних. Проте спеціальним нормативним актом, що регулює кредитні відносини, а саме Положенням Національного банку України "Про кредитування" від 28 вересня 1995 р. (п. 23) встановлено, що кредитний ризик може забезпечуватися страхованням.

Страховання — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страховання або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів, страхових внесків, страхових премій (ст. 1 Закону України "Про страховання").

Страховання як господарська діяльність — це форма створення та розподілу грошового фонду, який знаходиться в управлінні спеціалізованої організації (страховика) і утворюється за рахунок внесків зацікавлених організацій та громадян-страхувальників для відшкодування майнових збитків, які виникають у осіб, що беруть участь у створенні цього фонду.

Страховання засноване на ідеї розподілення збитків, що виникають у однієї особи між багатьма особами, для кожної з яких ці збитки ледь помітні.

Страховання — форма надання послуг.

До 1991 р. в країні існувала державна монополія на надання страхових послуг. У 1990 р. була ліквідована єдина система Укрдержстраху, на базі якої виникла державна страхова комерційна організація, яку через незначний проміжок часу було перетворено на акціонерне товариство відкритого типу — Національну акціонерну страхову компанію "Оранта". На базі п'яти дирекцій "Оранти" у 1994 р. було створено кілька самостійних акціонерних товариств-страховиків з тим, щоб створити конкурентне середовище. Зараз в Україні налічується близько 700 страхових компаній.

Правова база регулювання страхових правовідносин знаходиться на стадії становлення. Головний законодавчий акт, що регулює страхову діяльність, — Закон України "Про страховання" від 7 березня 1996 р. (з наступними змінами та доповненнями).

Об'єктами страховання можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України і пов'язані:

- з життям, здоров'ям, працездатністю страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування);

- з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);

- з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Об'єктом страхування кредитного ризику є майнові інтереси, пов'язані зі страхуванням відповідальності позичальника за несвоєчасне та неповне погашення кредиту та відсотків за користування ним.

За формою страхування може бути добровільним чи обов'язковим. Добровільне страхування виникає на підставі договору. Види обов'язкового страхування встановлені ст. 6 Закону України "Про страхування". Обов'язкове страхування застосовується тоді, коли об'єктом страхової охорони є суспільний інтерес, наприклад, охорона життя і здоров'я громадян, які займаються діяльністю з підвищеним ризиком (судді, податкові інспектори, прокурори та ін.). Страхування кредитного ризику — добровільна форма страхування.

Учасниками страхових правовідносин є страховики і страхувальники.

Страховики — юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, що одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками—резидентами України. Загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді страховика не може перевищувати 49%, за винятком випадків, передбачених Законом України "Про страхування" (ст. 2 Закону України "Про страхування").

Мінімальний розмір статутного фонду страховика встановлюється в сумі, еквівалентній 100 тис. ЄВРО за валютним обмінним курсом України, а для страховиків, створених за участю іноземних юридичних осіб та іноземних громадян, мінімальний розмір статутного фонду страховика встановлюється в сумі, еквівалентній 500 тис. ЄВРО. Забороняється використовувати для формування статутного фонду кошти страхових резервів, а також кошти, одержані в кредит та під заставу, і вносити нематеріальні активи (ч. 6 ст. 2 Закону України "Про страхування").

Предметом безпосередньої діяльності страховика можуть бути лише страхування, перестрахування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів, їх управлінням (ч. 7 ст. 2 Закону України "Про страхування").

Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередників (страхових агентів і страхових брокерів). Тому,

приймаючи страхування як забезпечення виконання кредитного договору, банки мають упевнитись у наявності відповідних повноважень у страхових посередників, якщо страхова компанія користується їх послугами у відносинах з банком та страхувальником.

Страхові агенти — громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика, виконують частину його страхової діяльності. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за комісійну винагороду на підставі договору зі страховиком.

Страхові брокери — громадяни або юридичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від свого імені на підставі доручень страховика (ч. 3 ст. 14 Закону України "Про страхування").

Посередницька діяльність страхових агентів і страхових брокерів на користь іноземних страховиків на території України не допускається, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Другим учасником (суб'єктом) страхового зобов'язання є страхувальник. Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України (ч. 1 ст. 3 Закону України "Про страхування").

Учасниками договору страхування можуть бути також треті особи — застраховані та одержувачі відшкодування.

Застраховані — це особи, які можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно з договором страхування, якщо страхувальники із страховиками уклали угоди про страхування третіх осіб.

Одержувачі відшкодування — громадяни або юридичні особи, призначені страхувальниками при укладенні договорів страхування для отримання страхових сум (страхового відшкодування).

Договором страхування кредитного ризику повинна передбачатися виплата страхової суми банку, а не позичальнику-страхувальнику. Отже, банк — одержувач відшкодування.

5.2. Зміст договору страхування кредитного ризику

Договір страхування кредитного ризику — це письмова угода між страхувальником-позичальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми банку-кредитору, а страхувальник-позичальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору (ч. 1 ст. 15 Закону України "Про страхування").

Страховий ризик — певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості

настання. У цьому випадку мова йде про ризик неповернення кредиту.

Різновидами зобов'язань по страхуванню є співстрахування та перестраховування.

Співстрахування — страхування одного об'єкта за одним договором страхування та за згодою страхувальника кількома страховиками. При цьому в договорі повинні міститись умови, що визначають права і обов'язки кожного страховика. За наявності відповідної угоди між співстраховиками і страхувальником один із страховиків може представляти всіх інших у взаємовідносинах із страхувальником, залишаючись відповідальним перед ним лише у розмірі своєї частки (ст. 10 Закону України "Про страхування").

Перестраховування — страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика). Страховик (цедент, перестраховальник), який уклав із страховиком договір про перестраховування, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі згідно з договором страхування (ст. 11 Закону України "Про страхування").

Договори страхування кредитного ризику укладаються відповідно до правил страхування, які розробляються страховиком для цього виду страхування.

Для укладення договору страхування страхувальник-позичальник подає страховикові письмову заяву за формою, встановленою страховиком, або іншим чином заявляє про свій намір укласти договір страхування.

При укладанні договору страхування страховик, як правило, вимагає пред'явлення всіх тих документів, які були надані банку-кредитору для отримання кредиту: статут підприємства-позичальника, копію свідоцтва про державну реєстрацію, баланс на останню звітну дату або довідку про фінансовий стан, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою) та ін.

Факт укладення договору страхування кредитного ризику може посвідчуватись страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування (ч. 2 ст. 17 Закону України "Про страхування").

Договір страхування кредитного ризику повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника і його адресу;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми (страхова сума — грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку);

- перелік страхових випадків;
- визначення розміру тарифу, розмір страхових внесків і терміни їх сплати;
- строк дії договору;
- порядок зміни і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін (ч. 3 ст. 15 Закону України "Про страхування").

Крім необхідності перевірки відповідності умов договору страхування чинному законодавству, банківські працівники повинні впевнитись, що в договір включена умова про виплату страхових сум банку, що надав кредит. При відсутності цієї умови банк не має правових підстав вимагати від страховика сплати суми неповерненого позичальником кредиту і відсотків навіть в тому випадку, коли між страховиком і страхувальником укладено договір страхування несвоєчасної виплати кредиту*. Тому в інтересах банку при наданні кредиту за умови його страхування перевіряти наявність в договорі зобов'язання страховика в разі настання страхового випадку сплатити страхову суму банку.

Згідно зі ст. 19 Закону України "Про страхування" страховик зобов'язаний:

- ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування;

- протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасної виплати страхової суми або страхового відшкодування страхувальнику чи третій особі (в залежності від умов договору страхування);

- при настанні страхового випадку здійснити виплату страхової суми або страхового відшкодування у передбачений договором термін (страховик несе майнову відповідальність за несвоєчасну виплату страхової суми (страхового відшкодування) шляхом сплати неустойки (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування);

- відшкодувати витрати, яких зазнав страхувальник чи третя особа при настанні страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків, якщо це передбачено умовами договору;

- тримати в таємниці відомості про страхувальника і його майновий стан, за винятком випадків, передбачених умовами страхування.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страховика.

* Див.: П. 6.1 роз'яснення Президії Вишого арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 р. "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів".

Страхувальник, в свою чергу, повинен:

- своєчасно вносити страхові платежі;
- при укладанні договору страхування надати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику;
- повідомити страховика про інші діючі договори страхування щодо цього об'єкта страхування;
- вживати заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих внаслідок настання страхового випадку;
- повідомити страховика про настання страхового випадку в термін, передбачений умовами страхування.

Розглядаючи обов'язок страхувальника-позичальника повідомити страховика про настання страхового випадку, слід мати на увазі, що банк може опинитись у становищі постраждалої сторони: якщо страхувальник-позичальник зникає, страхова компанія не отримує від нього повідомлення про настання страхового випадку, а отже, банк не зможе отримати страхову суму. Тому слід обумовлювати в договорі страхування право банку повідомити страховика про настання страхового випадку.

Виходячи із аналізу текстів договорів страхування кредитного ризику, слід відзначити тенденцію страховиків будь-яким чином збільшити кількість обов'язків страхувальника та передбачити за їх невиконання таку міру, як відмова відповідати за непогашення кредиту. Тому банківські працівники, забезпечуючи кредити страхуванням, надають перевагу укладанню тристоронніх договорів страхування і наполягають на вилученні таких умов договору, невиконання яких цілком залежить від страхувальника (позичальника), а негативні наслідки у вигляді неповернення кредитних ресурсів та невиплати страхового відшкодування несе банк.

Так, в одному з договорів страхування передбачено обов'язок страхувальника повідомити страховика про виникнення труднощів, пов'язаних з виплатою кредиту, а також на вимогу страховика у визначений строк надати поточний баланс підприємства. В разі невиконання цього обов'язку страховик відповідно до умов договору страхування вправі винести рішення про те, що він надалі не відповідатиме за неповернення кредиту, про що попереджає банк страхувальника після винесення такого рішення. За таких умов існує вірогідність настання для банку негативних наслідків незалежно від дій банку. Тому з метою забезпечення ефективності використання страхування кредитного ризику рекомендується уникати подібних формулювань.

Договір страхування — реальний договір, тому для того, щоб він набрав чинності, страхувальник має у визначений договором термін внести страховий платіж на рахунок страховика. Як правило,

перший страховий платіж проводиться за рахунок отриманих кредитних коштів. У разі неперерахування у встановлений строк страхового платежу на рахунок страховика договір страхування вважається таким, що не набрав чинності. Залежно від умов договору страхування в разі перерахування платежу не в повному обсязі або після встановленого строку без письмового узгодження з страховиком, договір страхування може не набути чинності, а неповна частка страхового платежу повертається.

Враховуючи те, що договір страхування набуває чинності з моменту внесення страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування (ч. 3 ст. 17 Закону України “Про страхування”), а також те, що в разі неперерахування подальших страхових платежів залежно від умов договору страхування не виключена можливість відмови страховика від відповідальності за повернення кредиту, в інтересах банку контролювати своєчасне перерахування клієнтом страхового платежу.

Будь-які зміни кредитного договору, в тому числі строків погашення кредиту, в обов'язковому порядку повинні письмово узгоджуватися із страховиком. Без такого узгодження договір страхування, як правило, втрачає чинність, якщо інше не передбачено договором. У разі подовження строку користування кредитом необхідно укласти додатковий договір про страхування або додаткову угоду до чинного договору на строк подовження кредиту, як правило, з внесенням додаткового страхового платежу. Інакше договір страхування, укладений на забезпечення первісного кредитного договору, буде вважатися повністю виконаним у зв'язку із закінченням терміну його дії.

Дія договору страхування кредитного ризику припиняється за згодою сторін, а також у разі:

- закінчення терміну дії;
- виконання страховиком зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі;
- несплати страхувальником страхових платежів у встановлені договором терміни (при цьому договір вважається достроково припиненим у випадку, якщо перший (або черговий) страховий платіж не був сплачений за письмовою вимогою страховика протягом десяти робочих днів з дня пред'явлення такої вимоги страхувальнику, якщо інше не передбачено умовами договору);
- ліквідації страхувальника — юридичної особи або смерті страхувальника-громадянина чи втрати ним дієздатності, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 21, 22, 23 Закону України “Про страхування”;
- ліквідації страховика у порядку, встановленому законодавством України;
- прийняття судового рішення про визнання договору страхування недійсним;

● в інших випадках, передбачених законодавством України.

Дію договору страхування може бути достроково припинено за вимогою страхувальника або страховика, якщо це передбачено умовами договору страхування. Про намір достроково припинити дію договору страхування будь-яка сторона зобов'язана повідомити іншу не пізніше як за 30 днів до дати припинення дії договору страхування, якщо договором не передбачено інше.

У разі дострокового припинення дії договору страхування за вимогою страхувальника страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування. Якщо вимога страхувальника обумовлена порушенням страховиком умов договору страхування, то останній повертає страхувальнику сплачені ним страхові платежі повністю.

При достроковому припиненні дії договору страхування за вимогою страховика страхувальнику повертаються сплачені ним повністю страхові платежі. Якщо вимога страховика зумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, то страховик повертає страхувальнику страхові платежі за час дії договору з вирахуванням витрат на ведення справи, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування.

Не допускається повернення коштів готівкою, якщо платежі було здійснено в безготівковій формі за умови дострокового припинення договору страхування.

Банк, у свою чергу, в разі застосування страхування кредитного ризику має впевнитись у надійності страховика. Необхідно перевірити, чи є в банку позитивна інформація про страхові компанії, чи має компанія ліцензію на проведення страхової діяльності, чи мають відповідні повноваження страхові посередники, чи є ліміт на страхування ризику непогашення кредиту в розмірі кредиту і процентів. Необхідно також перевірити платоспроможність страховика.

5.3 Страховий випадок і виплата страхового відшкодування

Страховий випадок за договором страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту — це неотримання банком кредиту та відсотків за користування ним протягом визначеного періоду часу після настання відповідного строку.

Страхове відшкодування — грошова сума, яка виплачується страховиком за умовами договору страхування кредитного ризику при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це передбачено договором страхування (ч. 5 ст. 8 Закону України "Про страхування"). Франшиза — частина збитків, що не відшкодовується

ся страховиком згідно з договором страхування (ч. 6 ст. 8 Закону України "Про страхування").

Страховик несе відповідальність за договором страхування лише в разі відсутності на рахунку позичальника достатньої суми коштів для виконання його зобов'язання за кредитним договором*.

Відповідно до ст. 33 Арбітражного процесуального кодексу України позивач (банк) має довести, що його вимоги про стягнення страхової суми з страховика ґрунтуються на договорі страхування, який набрав законної сили**.

Якщо майно застраховане у кількох страховиків і загальна страхова сума перевищує дійсну вартість майна, то страхове відшкодування, що виплачується усіма страховиками, не може перевищувати дійсної вартості майна. При цьому кожен страховик здійснює виплату пропорційно розмірові страхової суми за укладеним ним договором страхування (ст. 8 Закону України "Про страхування").

Виплата страхової суми (страхового відшкодування) проводиться страховиком згідно з договором страхування на підставі заяви страхувальника чи банку (у відповідності з умовами договору страхування) і страхового акта (аварійного сертифіката), який складається страховиком або уповноваженою ним особою (аварійним комісаром***) у формі, що визначається страховиком.

У разі необхідності страховик може робити запити про відомості, пов'язані із страховим випадком, до правоохоронних органів, банків, медичних закладів та інших підприємств, установ і організацій, що володіють інформацією про обставини страхового випадку, а також може самостійно з'ясовувати причини та обставини страхового випадку. Підприємства, установи та організації зобов'язані надсилати відповідь страховикам на запит про відомості, пов'язані із страховим випадком, у тому числі й дані, що є комерційною таємницею. При цьому страховик несе відповідальність за їх розголошення в будь-якій формі, за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Підстави для відмови страховика у виплаті страхової суми (страхового відшкодування) передбачені ст. 25 Закону України "Про страхування". Викладений у цій статті перелік таких підстав не є вичерпним, оскільки договором можуть бути передбачені інші підстави для відмови у виплаті страхових сум, якщо це не суперечить законодавству України.

* Див.: П. 6.4 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 р. "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням кредитних договорів".

** Див.: Там само, п. 6.3.

*** Аварійні комісари — особи, які займаються визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків, кваліфікаційні вимоги до яких встановлюються актами чинного законодавства України (ч. 2 ст. 24 Закону України "Про страхування").

Отже, підставами для відмови страховика у виплаті страхових сум (страхового відшкодування) є:

- навмисні дії страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, спрямовані на настання страхового випадку. Зазначена норма не поширюється на дії, пов'язані з виконанням ним громадянського чи службового обов'язку, у стані необхідної оборони (без перевищення її меж) або захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності і ділової репутації. Кваліфікація дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, встановлюється відповідно до чинного законодавства України;

- вчинення страхувальником-громадянином або іншою особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;

- подання страхувальником свідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування;

- отримання страхувальником повного відшкодування збитків за майновим страхуванням від особи, винної у їх заподіянні;

- несвоєчасне повідомлення страхувальником про настання страхового випадку без поважних на те причин або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;

- інші випадки, передбачені законодавством України.

Рішення про відмову у виплаті страхових сум приймається страховиком у термін не більший передбаченого правилами страхування та повідомляється страхувальнику в письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови.

Практика свідчить, що саме несвоєчасне повідомлення про настання страхового випадку та нецільове використання кредиту є найбільш поширеними підставами відмови страховика у виплаті страхового відшкодування. Тому в інтересах банку контролювати своєчасність і повноту перерахування позичальником страхових платежів, а також використання позичених коштів за цільовим призначенням.

Відмову страховика у виплаті страхових сум може бути оскаржено страхувальником у судовому порядку.

Підсумовуючи вищевикладене, наведемо приклад з арбітражної практики, докладніше зупиняючись на помилках при оформленні страхових відносин і виконанні умов договору страхування кредитного ризику.

Донбаське регіональне управління АКБ "Інко" звернулося з позовом до ВТП "Алтава" про повернення кредиту та відсотків за користування ним. Співвідповідачами по справі було залучено страхову компанію "Скайд-Донбас", яка виступила страховиком позичальника за договором страхування, та страхову компанію "Скайд", яка виступила перестраховальником.

Страхова компанія (СК) “Скайд-Донбас” заперечувала проти участі у справі, посилаючись на недійсність договору страхування і кредитного договору, укладених філією АКБ “Інко” від свого імені, а також на нецільове використання кредиту. Заперечення СК “Скайд” полягали в тому, що у відповідності з перестраховальною ковер-нототою СК “Скайд” є відповідальною перед страхувальником СК “Скайд-Донбас”, а не перед позивачем (АКБ “Інко”), з яким ніяких договорів не укладала.

У процесі розгляду справи у першій інстанції було встановлено, що договір страхування і кредитний договір є недійсними. У зв'язку із цим суд вирішив зобов'язати сторони здійснити двосторонню реституцію.

АКБ “Інко” звернувся до арбітражної наглядової колегії, посилаючись на те, що суд першої інстанції не уважно вивчив матеріали справи (філія мала відповідні повноваження на укладання договорів від імені юридичної особи, але в тексті договорів помилково не вказано, що вони укладені від імені банку).

Арбітражна наглядова колегія дійшла висновку, що всі договори були дійсними, а СК “Скайд” повинна відповідати перед АКБ “Інко” як солідарний боржник СК “Скайд-Донбас”.

Це рішення арбітражної наглядової колегії було опротестоване Головою Вищого арбітражного суду України. Постановою Президії Вищого арбітражного суду України протест було задоволено, рішення суду першої інстанції та постанову арбітражної наглядової колегії скасовано, а справу передано на новий розгляд.

У процесі нового розгляду арбітражним судом було встановлено таке:

1. АКБ “Інко” повинен був контролювати цільове використання кредиту, тим паче розрахунковий рахунок ВТП “Алтава” знаходився в одній з філій АКБ “Інко”. Кредит використовувався не за цільовим призначенням: 62,2% від суми кредиту було використано на погашення заборгованості за кредитними договорами, укладеними раніше з АКБ “Інко”. Отже, СК “Скайд-Донбас” правомірно відмовила у виплаті страхового відшкодування. Крім того, у матеріалах справи відсутні належні докази про настання страхового випадку, оскільки власне повідомлення про несплату кредиту не є підставою для визнання настання страхового випадку без доказів про відсутність коштів для сплати кредиту у позичальника та про цільове використання отриманої суми кредиту. Стаття 25 Закону України “Про страхування” передбачає можливість для відмови у виплаті страхової суми, якщо позичальник несвоєчасно повідомив про настання страхового випадку, що має місце у вказаному страховому випадку. В зв'язку з цим арбітражний суд не знайшов підстав для задоволення вимоги про притягнення до майнової відповідальності СК “Скайд-Донбас”.

2. Що стосується перестраховальника СК “Скайд”, то в процесі розгляду справи встановлено, що оригінал перестраховальної коверноти відсутній, отже, договір перестраховання не укладався. Представники страхових компаній пояснили, що вони тільки передали факсом перестраховальну коверноту, але страховий платіж за нею здійснено не було, отже, ковернота не набрала чинності. Таким чином, СК “Скайд” не уклала з позивачем (АКБ “Інко”) ніяких договорів і не може нести відповідальність за неповернення кредиту.

Суд вирішив стягнути з ВТП “Алтава” суму кредитної заборгованості, в позові проти СК “Скайд-Донбас” СК “Скайд” відмовити.

Як бачимо, в результаті недбалого ставлення до юридичного оформлення та виконання страхових зобов’язань кредит лишився без забезпечення, а банк не отримав надані кошти від позичальника, засновники якого зникли в зв’язку з порушенням проти них кримінальної справи за фактом шахрайства з фінансовими ресурсами.

Тому при забезпеченні кредитного зобов’язання страхуванням працівники банку повинні перевірити:

- чи є в банку позитивна інформація про страхові компанії;
- чи має страховик ліцензію на здійснення страхування;
- чи передбачається в договорі право банку повідомити страховика про настання страхового випадку;
- чи передбачається в договорі відповідальність страховика;
- чи передбачається в договорі виплата страхової суми банку, а не позичальнику;
- чи узгоджені зміни кредитного договору зі страховиком;
- чи враховується можливість контролю банку за своєчасним перерахуванням клієнтом страхового платежу та ін.

На наш погляд, забезпечуючи кредити страхуванням, необхідно надавати перевагу укладанню тристоронніх договорів страхування за участю банку. Це дасть більше можливостей банку-кредитору контролювати виконання страхувальником-позичальником умов договору страхування. Якщо договір страхування двосторонній (страховик — страхувальник-позичальник) без участі банку, існує небезпека, яка полягає в тому, що при зверненні до страхової компанії за виплатою відшкодування, може виявитись, що договір страхування розірвано.

Страхування кредитного ризику може бути ефективним лише в разі вмілого і правильного застосування законодавчих норм та банківської практики, враховуючи специфіку економічної ситуації та характерні ознаки учасників кредитних та страхових відносин*.

* Більш детально див.: *Трышкова Л.* Кредитное страхование // *Экономика и жизнь.* — 2000. — № 13. *Фогельсон Ю.* Страхование законодательство. М., 1998.

РОЗДІЛ 6

Нетрадиційні способи забезпечення кредитних зобов'язань

6.1. Уступка вимоги й перевід боргу у кредитних правовідносинах

Відповідно до п. 2 ст. 1 Закону України “Про підприємства в Україні” підприємства здійснюють будь-які види діяльності, якщо вони не заборонені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства. Подібне положення передбачено й ст. 3 Закону України “Про підприємництво”.

Цивільно-правове зобов'язання може змінюватися за змістом, об'єктом, а також учасниками. Виходячи з цього, з метою поліпшення якості кредитного портфелю та вивільнення кредитних ресурсів для подальшого кредитування у практиці діяльності багатьох банків часто використовуються такі способи забезпечення повернення кредиту, як уступка вимоги й перевід боргу, тобто переміна сторін в зобов'язанні.

Переміна сторін — це перехід прав та обов'язків від одних осіб до інших. Заміна кредитора називається уступкою вимоги (ст. 197 Цивільного кодексу УРСР), а заміна боржника — переводом боргу (ст. 201 Цивільного кодексу УРСР). В обох випадках один з учасників вибуває із зобов'язання, а його місце займає новий учасник, який набуває всіх прав і обов'язків попередника. Така переміна проходить у порядку загального (універсального) чи часткового (сингулярного) правонаступництва. правонаступництво неможливе в зобов'язаннях особистого характеру (ч. 2 ст. 197 Цивільного кодексу УРСР).

Загальне (універсальне) правонаступництво передбачає перехід від колишнього суб'єкта до правонаступника не тільки всіх прав, але й обов'язків. Універсальне правонаступництво має місце, наприклад, при спадкоємстві — усі права й обов'язки, пов'язані з успадкованим майном, в межах його вартості переходять до спадкоємців, які прийняли майно (ч. 2 ст. 538 Цивільного кодексу УРСР). Ще одним прикладом універсального правонаступництва є реорганізація юридичних осіб (приєднання, виділення, розділення, перетворення) (ст. 37 Цивільного кодексу УРСР).

Від універсального правонаступництва відрізняється часткове (**сингулярне**) правонаступництво, коли від однієї особи до іншої переходять лише окремі права. Одним із прикладів часткового правонаступництва є уступка вимоги.

Правова природа уступки вимоги. Відповідно до ст. 197 Цивільного кодексу УРСР уступка вимоги (цесія) полягає в передачі кредитором своїх прав за зобов'язанням іншій особі. Стаття 197 Ци-

вільного кодексу УРСР встановлює певні обмеження для здійснення уступки вимоги. Уступка вимоги дозволяється, якщо:

- вона не суперечить чинному законодавству;
- вона не суперечить договору;
- вимога не пов'язана з особою кредитора;
- вимога не пов'язана з відшкодуванням майнової шкоди, викликані ушкодженням здоров'я або заподіянням смерті.

Для вирішення питання про правомірність дій кредитора найперше необхідно з'ясувати, чи не суперечить уступка вимоги іншій особі закону (нормативному акту), що регулює конкретні правовідносини.

Законодавчо обумовлені випадки, коли уступка вимоги забороняється. Так, згідно зі ст. 15 Закону України "Про місцеві державні адміністрації" від 9 квітня 1999 р. цим адміністраціям заборонено здійснювати операції уступки права вимоги й переводу боргу.

Пунктом 133 Статуту залізниць України і п. 163 Статуту автомобільного транспорту Української РСР передбачено вичерпний перелік осіб, яким кредитор має право уступити свої вимоги. Таким чином, уступку такого права іншим особам слід визнавати протиправною.

Що стосується вимоги, пов'язаної з особою кредитора, то слід мати на увазі, що характерною ознакою суто особистого зобов'язання є нероздільний зв'язок підстав виникнення цього зобов'язання з особистістю однієї з його сторін. І якщо немає цієї сторони або відсутня специфіка особистості — зобов'язання взагалі не виникає. Так, не можуть бути передані іншій особі вимоги, що впливають з прав, які нероздільно пов'язані з особистістю кредитора, наприклад, вимоги про стягнення аліментів та про відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю (ст. 197 Цивільного кодексу УРСР). Встановлюючи таку заборону, законодавець мав на меті забезпечити як інтереси кредитора, так й інтереси боржника. Адже при зміні кредитора змінювався б обсяг відповідальності боржника, оскільки зміст вищенаведених зобов'язань визначається потребами, станом здоров'я, працездатністю певної особи.

Окрім перелічених у ст. 197 Цивільного кодексу УРСР вимог, пов'язаних з особою, не можуть бути передані особисті немайнові права: життя, здоров'я, гідність, особиста недоторканність та добре ім'я, ділова репутація, недоторканність приватного життя, особиста та сімейна таємниця, право на ім'я, право авторства та інші нематеріальні блага, що належать громадянину і в силу закону не можуть бути відчужені або передані іншим шляхом.

Особа, яка набуває права вимоги, називається набувачем (цесіонарієм) або новим кредитором. Особа, яка передає своє право вимоги, називається цедентом.

У ряді банків розроблено порядок погашення простроченої заборгованості за кредитами шляхом уступки вимоги*, відповідно до якого контрагентами банку у застосуванні механізму погашення простроченої заборгованості за наданими кредитами та нарахованими відсотками (новими кредиторами) можуть виступати суб'єкти фінансової й господарської діяльності — юридичні особи або суб'єкти господарської діяльності без створення юридичної особи (приватні підприємці)**.

Предметом уступки права вимоги можуть бути будь-які прострочені борги за умови, що нові кредитори зобов'язуються і мають змогу погасити прострочену заборгованість банку за кредитним договором в повному обсязі (відповідно до кредитної угоди)***.

Деякі прострочені кредити можуть погашатися з дисконтом, тобто не повністю. До них належать:

- кредити, визнані як безнадійні до погашення відповідно до вимог чинного законодавства;

- прострочені кредити, за якими надіслано претензії позичальникам, і позичальники не дали відповіді на претензійні вимоги банку протягом двох місяців або не визнали претензійні вимоги банку в повному обсязі;

- прострочені борги банку, які не мають забезпечення, або їх тривалість становить понад 6 місяців****.

До набувача вимоги переходять права, що забезпечують виконання зобов'язання (ч. 3 ст. 197 Цивільного кодексу УРСР). При цьому право первісного кредитора переходить до нового в тому самому обсязі і на тих самих підставах, які існували на момент переходу. Наприклад, коли до цього моменту у первісного кредитора, крім основної вимоги, існували і додаткові, що забезпечують основні вимоги (права на отримання неустойки, на утримання майна тощо), вимоги, які впливають із цих додаткових прав, переходять до нового кредитора разом з основною вимогою. Таким чином, якщо кредитор уступає іншій особі основні вимоги, угода про таку уступку не потребує окремої умови про уступку права на застосування до боржника засобів, що забезпечують виконання зобов'язань (неустойка, штраф, пеня)*****.

Однак якщо кредитні зобов'язання забезпечувалися заставою, яку надала третя особа (май-

* Див., наприклад: Порядок погашення простроченої заборгованості за кредитами шляхом уступки вимоги, затверджений рішенням кредитного комітету банку "Україна", протокол № 85 від 29 жовтня 1996 р.

** Див.: Там само, п. 2

*** Див.: Там само, п. 3.1.

**** Див.: П. 3.2 Порядку погашення простроченої заборгованості за кредитами шляхом уступки вимоги, затвердженого рішенням кредитного комітету банку "Україна", протокол № 85 від 29 жовтня 1996 р.

***** Див.: П. 1 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 14 грудня 1993 р. "Про деякі питання уступки вимоги та переводу боргу".

новий поручитель) (ч. 2 ст. 11 Закону України “Про заставу”), її зобов’язання щодо забезпечення виконання кредитного договору можуть мати силу у відносинах з новим кредитором тільки тоді, коли вона (третя особа) дала на це згоду.

Уступку вимоги необхідно відрізнити від договору на користь третьої особи. Відмінність між ними полягає в тому, що:

- по-перше, при уступці вимоги колишній кредитор вибуває із зобов’язання і не вправі одержати виконання, якщо це не суперечить закону, договору та змісту зобов’язання;

- по-друге, при уступці вимоги договір укладається між колишнім та новим кредитором; згода боржника не потрібна, його лише своєчасно повідомляють про це; договір на користь третьої особи укладається між первісним кредитором і боржником, третя особа (новий кредитор) узагалі не бере участі в укладенні договору і може відмовитись від права, що надане йому за договором.

Обов’язки й відповідальність кредитора, який уступив право вимоги. Банк, який уступив вимогу іншій особі, зобов’язаний передати новому кредитору документи, які посвідчують право вимоги. До таких документів належать укладений сторонами кредитний договір, листи та ін.

Чинне законодавство не вимагає згоди боржника на уступку кредитором вимоги іншій особі. Про уступку вимоги кредитор зобов’язаний повідомити боржника. Якщо він цього не зробив, то виконання зобов’язання первісному кредитору визнається виконанням належному кредитору*. На жаль, у законі не вказується, в якій формі слід повідомити боржника про перехід прав кредитора до нової особи. Для того, щоб не створювати для себе додаткових проблем, потрібно робити це в письмовій формі. Оскільки боржник має право не виконувати зобов’язання новому кредитору до надання йому документів про уступку вимоги, необхідно робити це не пізніше тижневого строку з часу набрання договором чинності про уступку вимоги. Копія листа про повідомлення боржника повинна бути невід’ємною частиною договору.

Первісний кредитор відповідає перед новим кредитором за недійсність переданої йому вимоги, але не відповідає за невиконання цієї вимоги боржником (ч. 2 ст. 198 Цивільного кодексу УРСР). Кредитор, що уступає вимогу, повинен перевірити відповідність вимоги нормам законодавства, дієздатність боржника в момент виникнення вимоги, відповідність волі боржника, що висловлена в зобов’язанні, його дійсній волі, а також додержання усіх норм Ци-

* Див.: Ст. 199 Цивільного кодексу УРСР, п. 3 роз’яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 14 грудня 1993 р. “Про деякі питання уступки вимоги та переводу боргу”.

вільного кодексу УРСР про дійсність угоди. Таким чином, якщо вимога, яка передається, ґрунтується на недійсній угоді, первісний кредитор має відшкодувати новому кредитору збитки, заподіяні внаслідок уступки такої вимоги. Однак первісний кредитор не відповідає за невиконання переданої вимоги боржником, крім випадків, коли первісний кредитор поручився за боржника перед новим кредитором.

Передача вимоги набувачу не звільняє первісного кредитора від виконання зобов'язання перед боржником, внаслідок якого виникло право вимоги. Якщо ж кредитор не виконав зобов'язання перед боржником чи виконав його неналежним чином, останній вправі заперечувати проти вимог набувача, але тільки в тому випадку, якщо ці заперечення були у боржника на момент одержання ним повідомлення про уступку вимоги (ст. 200 Цивільного кодексу УРСР).

Відповідно до ст. 42 Цивільного кодексу УРСР угоди можуть укладатись усно або в письмовій формі. Уступка кредитором вимоги іншій особі за угодою, укладеною в письмовій формі, повинна бути вчинена у простій письмовій формі*. Так, якщо новий кредитор пред'являє претензію і позов до боржника, він має надати докази того, що саме йому первісний кредитор уступив вимогу. Таким доказом є письмова угода про уступку вимоги**.

Однак із цього правила можуть бути винятки. Так, відповідно до ст. 43 і п. 1 ст. 44 Цивільного кодексу УРСР угоди, в тому числі між юридичними особами, можуть укладатись і усно, якщо вони виконуються під час їх укладення (наприклад, договори купівлі-продажу). Щодо таких угод ст. 202 Цивільного кодексу УРСР не вимагає укладати письмову угоду про уступку вимоги. У цьому випадку доказом уступки вимоги є повідомлення первісним кредитором боржника про уступку вимоги іншій особі***. Однак це не стосується кредитного договору, який завжди укладається у письмовій формі, а отже, і договір про уступку вимоги повинен мати письмову форму. При цьому якщо зобов'язання, за яким здійснюється угода про уступку вимоги або перевід боргу, було нотаріально посвідчене, ці угоди, на наш погляд, також повинні бути нотаріально посвідчені.

Уступка вимоги банком іншому кредитору може здійснюватися на платній основі з погашенням боргу позичальника кредитів, що неоднозначно сприймається податковими органами. На наш пог-

* Див.: Ст. 202 Цивільного кодексу УРСР, п. 4 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 14 грудня 1993 р. "Про деякі питання уступки вимоги та переводу боргу".

** Див.: П. 4 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 14 грудня 1993 р. "Про деякі питання уступки вимоги та переводу боргу".

*** Див.: Там само.

ляд, будь-яких правових обмежень тут немає. Та обставина, що в Цивільному кодексі УРСР не йдеться про платність уступки права вимоги, не означає, що вона повинна робитися безплатно.

Якщо законодавець не вказує підстав виникнення зобов'язання, це не означає, що зобов'язання може виникнути без підстав. Підстава виникнення зобов'язання — обов'язковий елемент будь-яких зобов'язальних правовідносин. Відсутність у законодавстві конкретної вказівки на природу такої підстави означає, що законодавець допускає будь-яку — товарну, грошову чи іншу форму еквіваленту як підставу для нього.

В угоді про уступку вимоги в обов'язковому порядку повинні фіксуватися такі умови, як сплата новим кредитором на користь банку певної суми, визначення терміну сплати цієї суми (як правило, не більше 10 днів), визначення штрафних санкцій за порушення умов угоди. У договорах про уступку права вимоги доцільно вказувати, що договір набуває чинності тільки після погашення заборгованості перед банком новим кредитором. Це важливо тому, що досить часто в таких договорах указується, що договір про уступку права вимоги набирає чинності з моменту підписання його сторонами. Такий запис заважає поверненню заборгованості, а якщо партнер за договором виявиться недобросовісним, банк втрачає можливість пред'явити вимоги до позичальника і таким чином зазнає збитків у розмірі несплаченої суми кредиту та відсотків за користування ним.

Крім того, слід мати на увазі, що до загальних підстав переходу прав кредитора до іншої особи належить правило незмінності строку позовної давності й порядку його перебігу (ст. 77 Цивільного кодексу УРСР). Це може виявитись важливим у випадку, якщо до передачі права первісному кредитору стало відомо про порушення його прав, а отже, почав свій перебіг строк позовної давності.

При зміні кредитора перебіг позовної давності продовжується. Отже, для нового кредитора строк для пред'явлення позову зменшується на час, що минув до передачі права.

Арбітражний процесуальний кодекс України не надає арбітражному суду права заміни позивача. Тож, якщо уступка вимоги здійснена з порушенням законодавства, в позові іншій особі до боржника слід відмовити.

Принципи відносин банку з новими кредиторами щодо погашення простроченої заборгованості банку за наданими кредитами

У ряді банків при погашенні простроченої заборгованості за кредитами шляхом уступки права вимоги новий кредитор подає банку клопотання, в якому повинні бути визначені бажані для но-

вого кредитора характеристики простроченої заборгованості за наданими кредитами, яка становить комерційний інтерес для нього, а саме:

- галузь або сукупність галузей залежно від регіону;
- планований обсяг заборгованості за простроченими кредитами, за якими новий кредитор згоден укласти з банком угоду про уступку права вимоги;
- граничні розміри строків виникнення простроченої заборгованості;
- наявність застави (з її розшифруванням) або іншого забезпечення для погашення заборгованості позичальника;
- інші характеристики, які новий кредитор вважає за доцільне зазначити.

У клопотанні обов'язково має бути вказано планований розмір дисконту* при укладанні з банком угоди про уступку права вимоги.

Обсяг заборгованості за простроченими кредитами, щодо якої укладається угода між банком та новим кредитором про уступку права вимоги, як правило, не може перевищувати двократного розміру власних коштів нового кредитора.

Працівники кредитних підрозділів розглядають клопотання потенційного нового кредитора і роблять висновок, в якому визначається перелік простроченої заборгованості, яка відповідає характеристикам, зазначеним у клопотанні, та доцільність подальшої співпраці з потенційним новим кредитором. Зазначений висновок та пропозиції щодо можливості уступки вимоги саме цьому кредиторові розглядаються кредитним комітетом банку.

У разі відсутності простроченої заборгованості, яка відповідає зазначеним вимогам, кредитний підрозділ надає відповідь потенційному новому кредиторові без будь-яких пояснень.

Між потенційним новим кредитором і банком укладається угода про співробітництво. Після її підписання потенційному новому кредиторові надається перелік бажаної простроченої заборгованості. Угода про співробітництво повинна містити обов'язкову умову про відкриття новим кредитором безвідзивного покритого

* Визначення рівня дисконту, з яким банк може уступати право вимоги за простроченими кредитами, проводиться кредитними підрозділами, службою безпеки та юридичною службою з урахуванням надійності нового кредитора, його платоспроможності, а також особливостей боргу і затверджується кредитними комітетами дирекцій банку. При цьому слід мати на увазі, що заборгованість за наданим кредитом має погашатися в повному обсязі, заборгованість за нарахованими процентами — не менше 50%. Рівень дисконту обчислюється в кожному конкретному випадку виходячи з ймовірності погашення відповідної заборгованості за наданим кредитом.

акредитиву* на користь банку у визначеній кредитним комітетом частині від загальної суми простроченої заборгованості та зменшену на рівень пропонованого дисконту. Акредитив відкривається на строк 15 днів. Оплата за акредитивом здійснюється при наданні банком укладеної угоди про уступку права вимоги.

Угода про уступку права вимоги оформляється для кожної кредитної угоди окремо.

Після підписання угоди про уступку вимоги боргу банк під розписку видає всі документи, що свідчать про право вимоги новому кредиторі.

В угоді про уступку права вимоги банком новому кредиторі в обов'язковому порядку мають бути такі умови:

- оплата новим кредитором на користь банку визначеної частини від суми укладеної угоди за відкритим акредитивом до передачі банком документів, які свідчать про право вимоги;

- визначення терміну сплати новим кредитором банку повної суми за угодою;

- визначення штрафних санкцій за порушення умов угоди, аналогічне встановленню штрафних санкцій за кредитними угодами.

Про уступку вимоги боргу банком новому кредиторі банк повідомляє позичальника у тижневий строк з моменту підписання угоди.

Залишок заборгованості за процентами та суми штрафних санкцій, які не були погашені відповідно до угоди про уступку вимоги внаслідок застосування дисконту, списуються відповідно до локальних нормативних актів банку та чинних нормативних актів Національного банку України.

Правова природа переводу боргу.

Перевід боргу — це перехід обов'язку від одного боржника до іншого. Перевід боргу проводиться згідно з угодою між первісним боржником, новим боржником і кредитором, який погоджується на заміну боржника. Тобто для укладення вказаного договору необхідною умовою має бути та обставина, що між кредитором та первісним боржником існують договірні зобов'язання. Чинне законодавство не надає кредиторі права давати згоду на перевід боргу, який підлягає стягненню за рішенням суду на іншу особу**.

Якщо кредитор не виконав чи виконав неналежним чином свої зобов'язання перед первісним боржником, новий боржник вправі

* Безвідзивний покритий акредитив — тверде зобов'язання банка-емітента здійснити платіж на користь визначеної особи при наданні банку комерційних документів, зазначених в акредитиві, за рахунок спеціально заброньованих для цього грошових коштів. Визначення суми відкриття покритого безвідзивного акредитиву проводиться кредитними підрозділами, службою безпеки та юридичною службою з урахуванням надійності нового кредитора, його платоспроможності, а також особливостей боргу і затверджується кредитними комітетами дирекції банку.

** Див.: Постанову арбітражного суду м. Києва від 30 листопада 1998 р. № 1/280.

висувати проти вимоги кредитора заперечення, тобто вимоги виконати зобов'язання належним чином і у встановлений строк (ч. 2 ст. 201 Цивільного кодексу УРСР).

Якщо кредитор надав первісному боржнику відстрочку в оплаті боргу, новий боржник вправі заперечувати проти вимоги кредитора про погашення боргу в обумовлений первісною угодою строк.

У разі, якщо зобов'язання забезпечувалось поручительством чи наданою третьою особою заставою, такі форми забезпечення зобов'язання припиняються з переводом боргу. Однак слід зазначити, що поручитель чи заставодавець може дати згоду на забезпечення виконання зобов'язань новим боржником (ч. 3 ст. 201 Цивільного кодексу УРСР).

Перевід боргу, заснований на угоді, що укладена у письмовій формі, має бути вчинений у простій письмовій формі.

У тих випадках, коли за згодою кредитора мав місце перевід боргу, а позов пред'явлено лише до первісного боржника, арбітражний суд має право згідно зі ст. 24 Арбітражного процесуального кодексу України притягти до участі у справі нового боржника*.

Перевід боргу необхідно відрізнити від зобов'язань, що виконуються третіми особами. Відмінність полягає в тому, що:

- по-перше, виконання зобов'язання третьою особою проводиться на підставі двосторонніх угод між боржником і третьою особою, воно не стосується інтересів кредитора, і він зобов'язаний прийняти виконання зобов'язання, яке не має особистого характеру, від третьої особи, а перевід боргу здійснюється на підставі тристоронньої угоди і допускається тільки зі згоди кредитора;

- по-друге, при виконанні зобов'язання третьою особою жоден з учасників правовідносин не вибуває із зобов'язання, а при переводі боргу первісний боржник вибуває із зобов'язання і всі обов'язки покладаються на нового боржника.

Оформлення уступки вимоги й переводу боргу за допомогою векселів.

Боргові зобов'язання можуть бути оформлені у вигляді векселів (простих і переказних).

Вексель — це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Вексельний обіг на території України регулюється Уніфікованим Законом про переказні векселі і прості векселі, запровадженим Конвенцією в Женеві у 1930 р. і введеним у дію на території України постановою Верховної Ради України “Про застосування векселів у господарському обороті України” від 17 червня 1992 р., а та-

* Див.: П. 6 роз'яснення Президії Вишого арбітражного суду України від 14 грудня 1993 р. “Про деякі питання уступки вимоги та переводу боргу”.

кож чинним на сьогодні Положенням про переказний і простий вексель, затвердженим постановою ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1937 р. № 104/1341 (далі — Положення).

Почнемо з уступки вимоги, якщо таке право вимоги оформлене векселем.

Векселедержатель за векселем — це особа, яка на законних підставах володіє векселем і має право як отримати платіж за цим векселем, так і передати право вимоги за ним іншій особі — новому векселедержателю. У вексельній схемі уступки вимоги права кредитора має векселедержатель, набувача — новий векселедержатель, боржника — векседавець (якщо вексель простий) або платник чи акцептант (якщо вексель переказний).

Уступка вимоги здійснюється шляхом виконання передавального напису (індосаменту) на зворотному боці векселя або, якщо таких написів багато, на додатковому аркуші (алонжі). При цьому індосамент має таку форму: “Замість мене сплатить...” чи іншу подібну їй.

Відмінність уступки вимоги за векселем (далі — вексельної уступки) від уступки вимоги (цесії), передбаченої ст. 197 Цивільного кодексу УРСР:

- якщо для здійснення загальноцивільної уступки права вимоги за цивільно-правовим договором необхідно скласти окремий двосторонній договір, то для передачі векселя достатньо здійснити односторонній правочин — індосамент;

- вексельне законодавство допускає здійснення бланкового індосаменту, який не містить імені нового набувача; цесія не може бути здійснена шляхом бланкового напису, вона може бути тільки іменною;

- кредитор, який передає своє право в порядку цесії, не несе відповідальності за виконання боржником зобов'язання перед набувачем; в разі вексельної уступки будь-хто з попередніх векселедержателів несе солідарну відповідальність перед останнім векселедержателем за виконання боржником зобов'язання за векселем (п. 47 Положення);

- кредитор при цесії несе відповідальність тільки за недійсність переданого набувачу зобов'язання; при вексельній уступці відповідно до п. 7 Положення у разі недійсності векселя всі векселедержателі також несуть відповідальність перед останнім (однак слід відзначити, що будь-хто з векселедержателів може обмежити свою відповідальність за індосованим ним векселем шляхом включення в текст індосаменту застереження “Без звороту на мене” чи іншого рівнозначного йому, навіть у разі недійсності векселя);

- у разі вексельної уступки не потрібно повідомляти про неї боржника, оскільки особливістю вексельного зобов'язання є те, що векселедержатель повинен сам з'явитися за оплатою до платника за

переказним векселем чи до векселедавця за простим векселем, а виконання боржником свого зобов'язання достроково здійснюється на страх і ризик боржника, оскільки вексель на момент платежу може бути не у тієї особи, якій заплатив боржник;

- при цесії передача права вимоги може бути здійснена під умовою або частково; при індосаменті здійснюється повна й безумовна передача прав по векселю.

Перевід боргу у вексельному обороті здійснюється із застосуванням переказного векселя (тратти). У цьому випадку кредитор, який є векселедавцем (трасантом), передає векселедержателю (ремітенту) переказний вексель із пропозицією звернутись до боржника векселедавця — платника (трасата) і отримати оплату.

Вексельний перевід боргу має також ряд відмінностей від переводу боргу, передбаченого ст. 201 Цивільного кодексу УРСР (д.д.л. — звичайний перевід боргу). Ці відмінності полягають у такому:

- звичайний перевід боргу здійснюється тільки за згодою кредитора, така угода укладається між первісним боржником та новим боржником; при вексельному переводі боргу спочатку домовляються між собою первісний боржник (векселедавець) і кредитор (векселедержатель), і лише потім кредитор звертається до нового боржника (платника) із пропозицією погодитись заплатити визначену суму у визначений строк (векселедержатель пропонує платнику здійснити акцепт переказного векселя);

- новий боржник при звичайному переводі боргу вправі висувати проти вимоги кредитора всі заперечення, що ґрунтуються на відносинах між кредитором та первісним боржником; у разі вексельного переводу боргу в силу безумовності вексельного зобов'язання платник, який акцептував переказний вексель, вже не вправі відмовитись від його оплати з будь-яких причин.

Уступку права вимоги й перевід боргу слід відрізнити від овердрафта. **Овердрафт** — це надходження на поточний рахунок у вигляді дебетового сальдо, за рахунок якого банком надається короткостроковий кредит.

Поряд із цим у світовій практиці існують такі способи переміни сторін у зобов'язаннях, як факторинг і форфейтинг.

Під **факторингом** розуміється купівля банком строкових вимог платежу, які виникають із поставок товарів і надання послуг, інших договорів. Можливе укладення договорів факторингу, за яким передається право вимоги повернення наданого кредиту.

У результаті угоди банк не просто рефінансує вимоги свого клієнта, але приймає на себе ризик можливого неплатежу. В колишньому СРСР ці відносини регулювалися листом Держбанку СРСР від 12 грудня 1989 р. № 252 "Про порядок здійснення операцій з поступки постачальниками банку права отримання платежу за пла-

тіжними вимогами за поставлені товари, виконані роботи й надані послуги”.

З правової точки зору факторинг є уступкою права вимоги, що оформляється відповідним договором.

За допомогою факторингу рефінансуються вимоги, строк платежу за якими не перевищує 360 днів.

Форфейтинг — операція, яка схожа з факторингом і означає уступку права вимоги платежу продавцем від покупця за поставлені йому товари або надані послуги. Особливістю форфейтинга є те, що для нього є прийнятною будь-яка форма розрахунків, але переважною є вексельна, яка здійснюється у формі продажу векселів. Оформляється ця угода відповідним індосаментом.

Експортер, продаючи товар, отримує вексель, у якому покупець зобов'язується оплатити його у вказаний строк для того, щоб прискорити перетворення векселя у гроші, виключаючи тим самим ризик неплатежу і звільняючи свій баланс від цієї частини дебіторської заборгованості. Покупцем векселя чи форфейтером є банк чи спеціалізована форфейтингова компанія, яка купує вексель з певним дисконтом (знижкою). Рівень дисконту залежить від ризику неплатежу за векселем. Форфейтер приймає вексель і несе за ним певну фінансову відповідальність.

Уступка вимоги не допускається, а угоди є недійсними, якщо:

а) така уступка суперечить закону чи укладеній між сторонами угоді;

б) права вимоги тісно пов'язані з особою кредитора;

в) уступається право вимоги про відшкодування шкоди, викликаной ушкодженням здоров'я чи заподіянням смерті.

Від облікової операції форфейтинг відрізняється тим, що на форфейтера (банк) переходить ризик неплатежу за борговим документом, а строк платежу досить тривалий — до 7 років.

Аналізуючи уступку вимоги й перевід боргу, слід відзначити ряд позитивних моментів, пов'язаних з їх здійсненням.

Рівень розвитку боргових зобов'язань характеризує ступінь розвитку ринкових відносин у країні. Крім того, високий ступінь розвитку ринку боргових зобов'язань характеризує участь у цьому ринку платоспроможних і порядних боржників, кількість яких також може характеризувати ступінь розвитку ринкових відносин. Щодо власне учасників ринку боргових зобов'язань, то вони набувають певних переваг від роботи на цьому ринку. Так, товаровиробник може здійснити продаж товару за боргові зобов'язання надійних партнерів, якщо він впевнений, що в будь-який час ці зобов'язання він може продати в силу високої їх ліквідності. У цьому випадку товаровиробник заощаджує на витратах, пов'язаних із зберіганням продукції, збільшує обсяг реаліза-

ції і, відповідно, збільшує свій прибуток. Покупець також отримує ряд переваг, оскільки, отримуючи товар у борг, він позбавляється необхідності займатися накопиченням коштів для купівлі товарів; він також може заощаджувати на транспортних витратах, оскільки у зв'язку з великим завантаженням транспорту він може використати його більш ефективно. Крім того, йому не потрібно звертатися до банку за отриманням кредиту, а отже, і нести додаткові витрати на його отримання й оплату. Маючи позитивний імідж на ринку боргових зобов'язань, покупець може планувати свою діяльність незалежно від наявності фінансових ресурсів.

Є й інші учасники ринку боргових зобов'язань, прямо зацікавлені у його розвитку. До них належать фінансові структури, які збирають на розміщенні своїх ресурсів шляхом набуття боргових зобов'язань.

Банки, здійснюючи купівлю боргових зобов'язань (дебіторської заборгованості), здійснюють тим самим факторингові й форфейтингові операції. Їхній прибуток у цьому випадку складається з дисконту (знижок), з яким вони купують ці зобов'язання. Крім того, боргові зобов'язання можуть бути предметом застави як при укладенні кредитного договору, так і при укладенні будь-якої іншої угоди.

Особливою перевагою застосування уступки вимоги й переводу боргу є те, що підприємства, які мають бюджетну й іншу заборгованість, можуть проводити свою фінансову діяльність, здійснюючи платежі один за одного.

У зв'язку з тим, що суб'єкти підприємницької діяльності України стали використовувати уступку вимоги й перевід боргу, з'явилася можливість здійснення розрахунків, обминаючи картотеку. Органи виконавчої влади зробили спробу призупинити таку практику. Так, згідно з п. 5 Указу Президента України "Про заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни в народному господарстві України" від 16 березня 1995 р. № 227/95 вилучення від реалізації товарів (робіт, послуг), кошти, повернуті з депозитів, а також суми заборгованості, які надійшли від інших підприємств, в тому числі від гарантів і поручителів, підприємства повинні направляти на єдиний розрахунковий (поточний) рахунок.

Національний банк України дещо конкретизував цю позицію. Відповідно до ч. 7 п. 3 Інструкції № 7 про безготівкові розрахунки в господарському обороті України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 2 серпня 1996 р. № 204, встановлено, що "платежі клієнта банку можуть здійснюватись в інтересах третіх осіб у випадках, передбачених чинним законодавством".

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що, незважаючи на закритість переліку способів забезпечення виконання зобов'язань, банки під впливом сучасних тенденцій удосконалення комерційних правовідносин вишукують альтернативні шляхи захисту своїх інтересів у процесі здійснення кредитної діяльності.

Уступка вимоги й перевід боргу, як способи повернення кредиту, широко застосовуються комерційними банками України.

На наш погляд, це є позитивним прикладом впливу реалій сьогодення на практичний розвиток забезпечувальних відносин.

Разом з тим і в умовах сьогоденних реалій існують певні законодавчі перепони для широкого застосування вказаних правових інструментів.

Відповідно до п. 14 Указу Президента України “Про заходи щодо підвищення відповідальності за розрахунки з бюджетами та державними цільовими фондами” від 4 березня 1998 р. № 167/98 не допускається уступка вимоги й переведення боргу під час проведення розрахунків. Таким чином, одночасно існують цілий розділ у Цивільному кодексі УРСР — “Уступка вимоги і перевід боргу” і Указ Президента України, який припиняє дію цього розділу.

У нашій державі є три гілки влади: законодавча — Верховна Рада України, виконавча — Кабінет Міністрів України і судова. Глава держави — Президент — за Конституцією України не належить до жодної з них і згідно з “Перехідними положеннями” Конституції протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України мав право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами. Але питання уступки права вимоги й переведення боргу регулюється законом, і парламент, що представляє законодавчу владу, не скасував його.

Крім того, ані власне Указ, ані Кабінет Міністрів України, який був уповноважений Указом офіційно його роз'яснювати, не визначають, коли настає час розрахунків, протягом якого не можна уступати права вимоги і переводити борг, і що слід розуміти під розрахунками. Зробимо спробу визначити це поняття і встановити час настання розрахунків, оскільки Указ Президента не може діяти відокремлено від законів та інших нормативних актів.

Указ не визначає, що слід розуміти під поняттям “розрахунки”. Згідно зі ст. 380 Цивільного кодексу УРСР платежі за зобов'язаннями між організаціями проводяться у формі безготівкових розрахунків. Розрахунки готівкою допускаються у випадках і межах, встановлених законодавством.

Слід наголосити, що юридичний словник визначає розрахунки як виконання грошових зобов'язань*.

Згідно зі ст. 161 Цивільного кодексу УРСР зобов'язання мають виконуватися належним чином і у встановлений строк у відповідності з вказівками закону, акта планування, договору, а за відсутності таких вказівок — відповідно до вимог, що звичайно висуваються. Закон допускає (ст. 165 Цивільного кодексу УРСР), що строк виконання зобов'язання може бути не встановлений чи визначений моментом витребування. В такому випадку кредитор вправі потребувати виконання в будь-який час, а боржник зобов'язаний виконати зобов'язання в семиденний строк з дня пред'явлення вимоги кредитором, якщо обов'язок негайного виконання не випливає із закону, договору або зі змісту зобов'язання.

Таким чином, аналізуючи вищенаведене, під “розрахунками” в Указі Президента слід розуміти платежі у формі безготівкових розрахунків і готівкою, а початком строку, за якого не допускається уступка права вимоги й перевід боргу, слід вважати дату, встановлену договором, актом планування, законом, із настанням якої боржник зобов'язаний здійснити платіж кредиту.

Указом Президента встановлено, що обмеження щодо уступки права вимоги й переводу боргу при проведенні розрахунків стосуються також експортних та імпорتنих операцій незалежно від домовленостей і фінансових зобов'язань між резидентами й нерезидентами.

Тут слід відзначити, що Указ Президента України не є правовою нормою міжнародного приватного права, і тому нерезиденти у відносинах між собою вправі ним не керуватися. Крім того, відповідно до ст. 6 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. права та обов'язки сторін зовнішньоекономічної угоди визначаються правом місця її укладення, якщо сторони не погодили інше. Означеним Законом також встановлено, що за відсутності погодження між сторонами щодо права, яке має застосовуватися до зовнішньоекономічних договорів, застосовується право країни, де заснована, має своє місце проживання чи основне місце діяльності сторона, яка є продавцем. Таким чином, продавець-нерезидент, який передав продукцію, має повне право уступити іншому нерезиденту право вимоги на отримання коштів у покупця — резидента України, і боржник не може впливати на свободу такого рішення, а навпаки, зобов'язаний його виконати.

Таким чином, обмеження уступки права вимоги й переводу боргу, на наш погляд, є економічно недоцільним і спрямовано на обмеження свободи підприємницької діяльності**.

* Див.: Большой юридический словарь. — М., 1998.

** Більш детально див.: *Донийчук К.* Уступка требования и перевод денег: запрет или ограничение // *Юридическая практика.* — 2000. — № 15; *Запрещена ли уступка требования // Бизнес.* — 1999. — № 41.

6.2. Договір купівлі-продажу із зобов'язанням зворотного викупу

У сучасній зарубіжній банківській практиці широко застосовується такий спосіб забезпечення повернення кредитів, як укладення угод купівлі-продажу майна із зобов'язанням його зворотного викупу за раніше узгодженою ціною й у встановлені попередньою угодою строки*. За цією угодою банк купує у продавця (фактичного позичальника) майно й одночасно зобов'язується продати це майно через певний час за визначену ціну.

Юридично ця угода є сукупністю двох договорів купівлі-продажу, які, як правило, оформляються у вигляді єдиного документа. Відрізняються ці договори тільки ціною (ціна договору зворотного продажу вища) і строками виконання (перший договір виконується безпосередньо після укладення, а другий — через визначений строк).

Таким чином, сплата купівельної ціни за першим договором є економічно рівнозначною наданню кредиту, різниця між ціною другого й першого договорів є платою за користування банківським кредитом, а інтервал у часі між строками платежу за першим і другим договорами фактично є строком кредитування. Майно — предмет договору купівлі-продажу — виконує функцію забезпечення повернення кредиту, аналогічну функції застави. Договором також може бути встановлено, що в разі несплати купівельної ціни (фактично — неповернення кредиту в строк) банк може розпорядитися майном на власний розсуд.

Оскільки закон прямо не відносить таку угоду до спеціального виду банківських операцій, при її застосуванні в українській банківській практиці можуть виникнути певні правові проблеми, пов'язані, з одного боку, із можливим звинуваченням в удаваності угоди, а з другого — з кваліфікацією її як торговельної угоди, прямо забороненої для банків законом.

Дійсно, метою кредитної організації в угоді є не набуття права власності на майно, а повернення з “відсотками” виданих (у вигляді оплати за купівлю) грошових коштів. Так само метою продавця є не відчуження свого майна, а отримання на визначений строк певної грошової суми. І тільки невиконання позичальником своїх зобов'язань може призвести до остаточного привласнення банком майна.

За цими твердженнями можна відкинути звинувачення банку в “торговельній діяльності”, але виникають сумніви в дійсності угоди, оскільки вона може розцінюватися як удавана. Стаття 58 Цивільного кодексу УРСР встановлює, що удавана угода — угода, яка укладена з метою приховати іншу угоду, — є недійсною. До

* Такі угоди часто називають угодами РЕПО (від англійського REPO — sale and repurchase operation).

цієї угоди застосовуються правила, що регулюють угоду, яку сторони дійсно мали на увазі. Це означає, що угода має розглядатися як видача банківського кредиту під заставу майна. Отже, у кредитора виникає не право власності на майно, а лише заставне право.

Однак можна навести аргументи, що обґрунтовують протилежну точку зору щодо дійсності угоди.

На захист дійсності угоди стає принцип свободи договору, закріплений в ст. 4 Цивільного кодексу УРСР, відповідно до якого сторони можуть укладати договори як передбачені, так і не передбачені законом, а також такі договори, що містять елементи різних договорів. Із цієї позиції зміст положення ст. 58 Цивільного кодексу УРСР про угоду “яку сторони дійсно мали на увазі” можна тлумачити іншим чином. Якщо виходити з обмеженого переліку можливих та перелічених у законі угод, то, звичайно, сторони “мали на увазі” договір банківського кредиту. Однак якщо керуватись принципом свободи договору, можна стверджувати, що сторони мали на увазі саме ту угоду, яку здійснили, хоча вона є економічно рівнозначною кредитуванню, але власне не є кредитною й заставною.

Найчастіше майном, що використовується в угоді РЕПО, є цінні папери: казначейські зобов'язання, облігації державного внутрішнього валютного облігаційного займу, акції підприємств. Це пояснюється, перш за все, абсолютною простотою здійснення угоди у випадку з цінними паперами на пред'явника, а також відносно високою ліквідністю цінних паперів. У разі прогнозованої нестійкості курсу паперів “заставна вартість” для вказаної угоди може встановлюватися нижче ринкової.

Для угод, що розглядаються, можливе використання іншого рухомого майна. Це породжує певні труднощі, пов'язані з необхідністю сплати ПДВ. Однак ці ускладнення легко усуваються при покладенні ризику додаткових витрат на фактичного позичальника.

Серйозні юридичні проблеми виникають лише в тому випадку, коли для угоди купівлі-продажу відповідного майна встановлена обов'язкова нотаріальна форма (наприклад, договори купівлі-продажу нерухомого майна). Укладення договору зворотного продажу у належній формі неможливо, оскільки на цей момент майно ще не належить майбутньому продавцю (банку). Різниця в часі між укладенням прямого й зворотного договорів (один або кілька днів) означає порушення рівних правових гарантій для обох сторін на вказаний проміжок часу, тобто перевід їх взаємовідносин у судо довірчі.

Єдиний можливий вихід із цієї ситуації — це укласти зворотний договір купівлі-продажу у простій письмовій формі, а в разі відмо-

ви банку повернути майно сумлінному позичальнику — вимагати в судовому порядку визнання вказаного договору дійсним на підставі ч. 2 ст. 47 Цивільного кодексу УРСР.

В силу вказаної норми визнання дійсною нотаріально не посвідченої угоди можливе за наявності двох обставин:

1) одна із сторін повністю або частково виконала угоду (у цьому випадку фактичний позичальник має сплатити купівельну вартість — повернути кредит із відсотками);

2) інша сторона ухиляється від нотаріального посвідчення угоди.

Але той факт, що на момент підписання договору банк не ухилився від нотаріального посвідчення угоди, більше того, сторони свідомо йшли на порушення форми угоди, навряд чи буде тлумачитись судом на користь позичальника.

Щоб уникнути неприємностей, пов'язаних із можливим звинуваченням угод РЕПО в їх удаваності, практика діяльності зарубіжних банків винайшла правову конструкцію, яка досягає мети угоди, що розглядається, але не має вказаних недоліків.

6.3. Договір “зворотного” продажу майна з відкладальною умовою

Вказана правова конструкція передбачає одночасне укладення таких договорів:

1) кредитного договору;

2) договору купівлі-продажу майна;

3) договору “зворотного” продажу майна (попереднього договору) з відкладальною умовою, якою є факт повернення позичальником банківського кредиту з відсотками у встановлений строк.

Слід відзначити, що і прямий і “зворотний” договори купівлі-продажу укладаються за однією ціною. Отже, при застосуванні цього способу забезпечення в Україні звинувачення в удаваності угоди спростовуються твердженням, що цей договір (точніше, сукупність договорів) не маскує фактичну заставу, а є самостійним способом забезпечення виконання зобов'язань. При своєчасному поверненні кредиту і сплаті відсотків за користування ним, сторони зобов'язані виконати договір “зворотного” продажу, в результаті якого майно передається “позичальнику”, інакше відкладальна умова не настає, обов'язків за угодою “зворотного” продажу не виникає, а майно залишається у власності кредитора.

Аналогічним чином як забезпечення виконання зобов'язання можна використовувати договір купівлі-продажу майна позичальника під скасувальною умовою.

Відповідно до п. 2 ст. 61 Цивільного кодексу УРСР угода визнається укладеною під скасувальною умовою, якщо сторони поста-

вили припинення прав і обов'язків у залежність від обставини, щодо якої невідомо, станеться вона чи не станеться. У цьому випадку сторони укладають 2 договори: кредитний і купівлі-продажу майна (наприклад, квартири) під скасувальною умовою. У випадку належного виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитною угодою настає та обставина, згідно з якою припиняються права банку на отриману квартиру, а у випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань — майно залишається у власності банку.

6.4. Довірча передача позичальником права власності на своє майно кредитору

Така передача ґрунтується на договорі купівлі-продажу, інколи — дарування. Механізм дії цього способу подібний до розглянутих. У разі належного виконання позичальником своїх зобов'язань сторони розривають укладені договори, а в разі невиконання майно залишається у власності банку на невизначений строк. Банк ні в якому випадку не може бути примушений до повернення майна, оскільки це зобов'язання не закріплено в письмовій формі.

На відміну від звичайних способів забезпечення, подібна угода допускає можливість настання негативних наслідків для позичальника не лише в разі його недобросовісності, але й при повному і своєчасному поверненні ним кредиту (при недобросовісності кредитора). Незважаючи на це, така угода широко застосовується в банківській практиці розвинутих країн за наявності довірчих відносин між позичальником та кредитором (а точніше, впевненості позичальника в добросовісності банку). Напевно це пов'язано з тим, що між банком та клієнтом довірчий характер відносин має велике значення — для банку важлива репутація і сумлінне виконання навіть усних обіцянок.

Єдиний правовий спосіб захисту, до якого може звернутися добросовісний позичальник в разі недобросовісності кредитора — вимагати визнання угод купівлі-продажу чи дарування удаваними, а отже — недійсними із відповідними наслідками.

6.5. Утримання майна позичальника

Цивільний кодекс Російської Федерації визнає утримання майна позичальника засобом забезпечення виконання зобов'язань. На перший погляд цей спосіб забезпечення схожий на заставу. Так, вимоги кредитора, що утримує річ, задовольняються із її вартості в обсязі і в порядку, передбаченому для задоволення вимог, забезпечених заставою. Однак не слід ототожнювати ці два правових інститути.

На відміну від договору застави, що спеціально укладається на забезпечення основного зобов'язання, утримання проводиться без

укладання окремого договору: банк-кредитор, у якого знаходиться річ, яку належить передати позичальнику, вправі в разі невиконання боржником в строк зобов'язань утримувати її, доки відповідне зобов'язання не буде виконано.

Вимоги банку-кредитора, що утримує річ, задовольняються з її вартості за правилами про заставу майна (ст. 360 Цивільного кодексу Російської Федерації).

Оскільки утримання — порівняно новий інститут російського права, на практиці він застосовується доволі рідко. Справа, однак, ще й в тому, що не всі правильно розуміють зміст цього інституту. Так, комерційний банк утримав для погашення заборгованості за кредитним договором грошові кошти позичальника, що знаходились на його валютному рахунку. В цьому випадку позичальник не оскаржив дії банку, які насправді були повністю неправомірними. І ось чому: за загальним правилом відносини між банком, який обслуговує рахунок клієнта, і клієнтом, який зберігає кошти на цьому рахунку, можна віднести до складних правовідносин, які включають в себе окремі елементи договорів позики, доручення, комісії та ін. Розміщення коштів на рахунок в банку створює відносини позики, оскільки клієнт зберігає лише право витребувати розміщену суму, а не право власності. Таким чином, банк здійснив утримання не речі, а права, що законодавством не передбачено. Можливо, поява судової практики з цього питання, а також докладний аналіз нових норм російського законодавства дозволять у подальшому застосовувати їх правильно.

Українське законодавство поки що не знає такого способу забезпечення виконання зобов'язань, як утримання майна, але в проекті нового Цивільного кодексу України його передбачено.

Розглянуті в третій частині цієї роботи способи передачі права власності на майно боржника кредитору, на наш погляд, ще не адаптовані до умов нашої країни. Однак від таких форм не слід відмовлятися. Адже ще з давніх часів в правових системах різних країн передбачався перехід права власності на майно позичальника до кредитора на забезпечення виконання зобов'язання. Такою була первісна форма застави за Римським правом (*fiducia cum creditore*), за якої боржник передавав на забезпечення боргу річ на праві власності із застереженням, що в разі виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставлена річ повертається у власність боржника. В сучасних правових системах аналогічним є інститут забезпечувального привласнення (*Sicherungsübertragung*) в праві ФРН, вироблений судовою практикою, інститут *mortgage* в англо-американському праві, інститут довірчого відчуження майна у Франції.

Отже, ці способи забезпечення існують у світовій практиці. Для нашої країни потрібно вирішити проблему їх застосування, пов'язану, перш за все, з вдосконаленням чинного законодавства шляхом введення відкритого переліку способів забезпечення зобов'язань і вирішення питання стосовно допустимості з точки зору закону вказаних вище квазізаставних конструкцій.

Сподіваємось, що ця невизначеність правового регулювання буде з часом вирішена на законодавчому рівні.

Додатки

Примірні форми договорів, які забезпечують виконання кредитних зобов'язань

Додаток 1

Договір застави

М. _____ "_____" _____ 20__ р.

Банк "_____" (далі — Заставодержатель) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи, філії банку)
який діє на підставі Статуту банку та доручення від "_____"
20__ р. №_____, з однієї сторони, і

(назва підприємства)

(далі — Заставадавець) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір
про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Цей Договір забезпечує виконання Заставадавцем зобов'язань перед Заставодержателем, що випливають з кредитного договору № _____ від "_____" _____ 20__ р. по поверненню суми кредиту у розмірі _____ гривень; до "_____" _____ 20__ р. сплатити відсотки за користування ним, а також відшкодувати можливі втрати і збитки згідно з Договором.

1.2. Предметом застави є таке майно (далі — Майно):

— оцінюється сторонами у _____ гривень;

— оцінюється сторонами у _____ гривень.

1.3. Загальна кількість Майна, вказана в цьому пункті Договору, оцінюється сторонами у _____ гривень.

Заставлене майно зберігається у _____, який зобов'язується забезпечити належні умови його зберігання, в т. ч.

(вказати конкретно місце та умови зберігання, охорона, інші умови)

1.4. Заставаодавець засвідчує, що:

1.4.1. На підставах, передбачених законодавством України, він має право відчужувати Майно.

1.4.2. На підставах, передбачених цим Договором та законодавчими актами України, на Майно може бути звернене стягнення.

1.4.3. Майно не підлягає вилученню і вільне від зобов'язань, крім тих, що передбачені цим Договором.

1.4.4. До Заставаодавця не пред'явлені і не будуть пред'явлені майнові позови, пов'язані з вилученням Майна.

1.4.5. Майно не знаходиться у спільній частковій власності, не є часткою, паєм.

1.4.6. Майно не є заставним забезпеченням інших зобов'язань Заставаодавця.

1.5. На строк дії Договору Майно залишається у володінні (користуванні) Заставаодавця.

2. Умови Договору

2.1. Право застави виникає з моменту укладання Договору, а у разі, якщо Договір підлягатиме нотаріальному посвідченню, — з моменту нотаріального посвідчення цього Договору.

2.2. Наступні застави вже заставленого Майна не допускаються.

2.3. Зобов'язання, забезпечене заставою, вважається виконаним, якщо повернуто основну суму заборгованості за кредитом, сплачені відсотки та витрати, пов'язані з виконанням зобов'язань за кредитним договором № _____ від “___” _____ 20__ р.

2.4. Заставодержатель набуває права звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано частково (наприклад, в разі несвоечасної сплати відсотків) або повністю.

2.5. При частковому виконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання, застава зберігається в початковому обсязі.

2.6. У разі, якщо предмет застави, який не передано Заставодержателю, було знищено, пошкоджено або зіпсовано, Заставаодавець повинен надати його заміну. При відсутності заміни Заставодержатель задовольняє свої вимоги за рахунок сум страхового відшкодування згідно з договором страхування (страхового поліса) від “___” _____ 20__ р., а в разі його нестачі — з іншого майна Заставаодавця.

2.7. У разі, якщо предмет застави, який передано Заставодержателю, було знищено або пошкоджено, він повертає Заставаодавцю за умови виконання кредитної угоди відповідну суму страхового відшкодування.

2.8. У разі реорганізації Заставаодавця (Заставодержателя) зобов'язання за цим Договором поширюються на його правонаступників.

2.9. Заставадавець не має права розпоряджатись заставленим Майном без згоди Заставодержателя.

2.10. Зміна предмета застави допускається лише за згодою Заставодержателя.

2.11. Порядок продажу предмета застави для погашення боргу за кредит та/або за відсотками визначається Заставодержателем та може здійснюватися як із залученням Заставадавця, так і без нього, всіма можливими шляхами, у тому числі через аукціони, біржі, комісійні магазини тощо.

Якщо суми, вирученої від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог Заставодержателя, він має право одержати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги, з іншого майна Заставадавця.

2.12. Ризик випадкової загибелі предмета застави несе власник майна.

2.13. За рахунок заставленого майна задовольняються вимоги у повному обсязі, включаючи кредит, відсотки, відшкодування штрафних санкцій, збитків, завданих несвоєчасним виконанням зобов'язання, необхідні витрати, пов'язані із зверненням стягнення на заставу.

2.14. До третьої особи, яка виконала у повному обсязі вимоги Заставодержателя, переходить разом з правом вимоги забезпечена нею застава.

2.15. Застава, надана Заставадавцем, є його власністю, зберігає силу при переведенні Заставадавцем боргу, забезпеченого цією заставою.

3. Права та обов'язки сторін

3.1. Права та обов'язки Заставадавця

3.1.1. Заставадавець протягом _____ днів здійснює страхування предмета застави у повній сумі на випадок його втрати або загибелі на користь Заставодержателя за власний рахунок.

3.1.2. Заставадавець гарантує, що передане ним у заставу Майно згідно з описом належить йому на праві _____ і не є об'єктом застави по інших зобов'язаннях, у т. ч. договорах оренди, лізингу тощо, а також об'єктом судового спору.

3.1.3. Заставадавець зобов'язується надати вільний доступ представникам Заставодержателя для здійснення перевірок стану та умов зберігання заставленого Майна, а також у разі письмового звернення останнього надати йому не пізніше трьох робочих днів необхідні документи, що підтверджують виконання умов цього Договору.

3.1.4. При погіршенні фінансового стану Заставадавця та перенесенні наданого йому кредиту до нижчої групи ризику, пролонгації дії кредитної угоди, знецінення або зниження ліквідності наданої заста-

ви Заставаодавець на першу вимогу Заставодержателя повинен замінити або поповнити протягом ____ днів Майно, передане у заставу.

3.1.5. Заставаодавець має право в будь-який момент до реалізації заставленого Майна припинити стягнення виконанням забезпеченого заставою зобов'язання.

3.1.6. Заставаодавець несе відповідальність за своєчасність і достовірність внесення відомостей про заставу (заміни предмета застави) до Державного реєстру застав рухомого майна та надає Заставодержателю копію витягу із цього реєстру. Всі витрати по проведенню записів до реєстру та отримання витягу про вчинення цих дій проводяться за рахунок Заставаодавця.

3.1.7. На вимогу Заставодержателя (при реалізації, знищенні, пошкодженні, зіпсуванні заставленого Майна) Заставаодавець зобов'язується замінити предмет застави на рівноцінний та рівнозначний товар _____ (з чітко вираженими ознаками його призначення) із обов'язковим поновленням опису заставленого Майна.

3.2. Права та обов'язки Заставодержателя

3.2.1. Заставодержатель має право перевіряти цільове використання виданої під заставу позики, стан та умови зберігання заставленого Майна.

3.2.2. При реалізації заставленого Майна (товарів у обороті) з дозволу Заставодержателя вимагати від Заставаодавця заміни предмета застави на рівноцінне та рівнозначне майно з обов'язковим поновленням опису застави та внесенням до Державного реєстру застав рухомого майна. При цьому перевірка умов зберігання здійснюється щомісячно.

3.2.3. При погіршенні фінансового стану Заставаодавця та перенесенні кредиту до нижчої групи ризику Заставодержатель здійснює аналіз реальної ринкової вартості заставленого Майна та його ліквідності, вимагає від Заставаодавця його переоцінки або заміни на більш ліквідне.

3.2.4. Заставодержатель має право звернути стягнення на заставлене Майно до настання строку погашення позики у разі:

- порушення Заставаодавцем відповідних умов зберігання та експлуатації предмета застави;
- використання отриманої під заставу позики не за призначенням або порушення інших пунктів Договору;
- ухилення від заміни застави відповідно до п. 3.1.4 Договору;
- відмови у проведенні перевірок стану зберігання заставленого Майна та порушенні строків внесення застави до Державного реєстру застав рухомого майна;
- припинення (реорганізації, ліквідації) юридичної особи Заставаодавця.

Про своє рішення здійснити згідно з встановленим законом та цим Договором порядком відчуження предмета застави Заставодержатель має повідомити Заставадавця у десятиденний строк у письмовій формі.

3.2.5. Заставодержатель при настанні страхового випадку отримує переважне право при задоволенні своїх вимог із сум страхового відшкодування.

4. Відповідальність сторін

4.1. У разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, передбачених цим Договором, винна сторона відшкодує іншій стороні усі завдані у зв'язку із цим збитки.

5. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

5.1. Договір набуває чинності з моменту його підписання сторонами (а у випадках нотаріального посвідчення — з моменту посвідчення) і діє до повного виконання Заставадавцем зобов'язань за кредитним договором № _____ від “_____” _____ 20__ р., або до настання одного з випадків, передбачених ст.ст. 28, 29 Закону України “Про заставу”.

5.2. Спори, що виникають у процесі виконання цього Договору і не врегульовані ним, вирішуються у встановленому законом порядку.

6. Особливі умови Договору

6.1. Одностороння відмова від виконання умов Договору не дозволяється.

6.2. Доповнення до Договору та зміна окремих його положень здійснюються за письмово оформленою згодою сторін.

6.3. Усі повідомлення між сторонами здійснюються у письмовій формі шляхом надіслання рекомендованих листів або телеграм.

6.4. У питаннях, що не врегульовані Договором, сторони мають керуватись чинним законодавством.

6.5. Цей Договір укладено в _____ примірниках, один з яких знаходиться у нотаріальній конторі і по _____ — для кожної із сторін. Усі вони мають однакову юридичну силу після нотаріального посвідчення.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави нерухомого майна (іпотека)

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Банк “ _____ ” (далі — Заставодержатель) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)
який діє на підставі Статуту банку і доручення від “ _____ ” _____
20__ р., з однієї сторони, та _____

(назва підприємства)
(далі — Заставадавець) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника)
який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір
про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Цей Договір забезпечує виконання Заставадавцем зобов'язань перед Заставодержателем, що випливають з кредитного договору № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р. по поверненню суми кредиту в розмірі _____ гривень до “ _____ ” _____ 20__ р., сплаті відсотків за ним, а також відшкодування можливих збитків згідно з Договором.

1.2. Предметом іпотеки є: _____,
(далі — Майно), яке оцінюється сторонами у _____ гривень.

1.3. Майно є власністю Заставадавця згідно з _____.

1.4. Заставадавець засвідчує, що:

1.4.1. На підставах, передбачених законодавством України, він має право відчужувати Майно.

1.4.2. На підставах, передбачених цим Договором та законодавчими актами України, на Майно може бути звернене стягнення.

1.4.3. Майно не підлягає вилученню і вільне від зобов'язань, крім тих, що передбачені цим Договором.

1.4.4. До Заставадавця не пред'явлені і не будуть пред'явлені майнові позови, пов'язані з вилученням Майна.

1.4.5. Майно не знаходиться у спільній частковій власності, не є часткою, паєм.

1.4.6. Майно не занесене і не підлягає занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання.

1.4.7. Майно не є заставним забезпеченням інших зобов'язань Заставаодавця.

1.5. На строк дії Договору Майно залишається у володінні (користуванні) Заставаодавця.

2. Умови Договору

2.1. Право застави виникає з моменту укладення Договору, а у разі, коли Договір підлягає нотаріальному посвідченню, — з моменту нотаріального посвідчення цього Договору.

2.2. Наступні застави вже заставленого Майна не допускаються.

2.3. Зобов'язання, забезпечене заставою, вважається виконаним, якщо погашена позика, сплачені відсотки та витрати, пов'язані з виконанням зобов'язань за кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р.

2.4. Заставодержатель набуває права звернення стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано частково (наприклад, у разі несвоєчасної сплати відсотків) або повністю.

2.5. При частковому виконанні боржником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі.

2.6. У разі, якщо предмет застави, який не передано Заставодержателю, було знищено, пошкоджено або зіпсовано, Заставаодавець повинен надати його заміну. При відсутності заміни Заставодержатель задовольняє свої вимоги за рахунок сум страхового відшкодування згідно з договором страхування (страхового поліса) від "____" _____ 20__ р., а в разі його нестачі — з іншого майна Заставаодавця.

2.7. У разі, якщо предмет застави, який передано Заставодержателю, було знищено або пошкоджено, він повертає Заставаодавцю за умови виконання кредитної угоди відповідну суму страхового відшкодування.

2.8. У разі реорганізації Заставаодавця (Заставодержателя) зобов'язання за цим Договором поширюються на його правонаступників.

2.9. Заставаодавець не має права розпоряджатись заставленим Майном без згоди Заставодержателя.

2.10. Зміна предмета застави допускається лише зі згоди Заставодержателя.

2.11. Порядок продажу предмета застави для погашення боргу за кредит або відсотків визначається банком та може здійснюватися як із залученням Заставаодавця, так і без нього, всіма можливими способами, у тому числі через аукціони, біржі, комісійні магазини тощо.

У разі, коли суми, вирученої від продажу предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог Заставодержателя, він має право одержати суму, якої не вистачає для повного задоволення вимоги, з іншого майна Заставодавця.

2.12. Ризик випадкової загибелі предмета застави несе власник Майна.

2.13. За рахунок заставленого Майна задовольняються вимоги у повному обсязі, включаючи кредит, відсотки, відшкодування штрафних санкцій, збитків, завданих несвоєчасним виконанням зобов'язання, необхідні витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги.

2.14. До третьої особи, яка виконала у повному обсязі вимоги Заставодержателя, переходить разом з правом вимоги забезпечена нею застава.

2.15. Застава, надана Заставодавцем, є його власністю, зберігає силу при переведенні Заставодавцем боргу, забезпеченого цією заставою.

3. Права та обов'язки сторін

3.1. Заставодержатель має право:

3.1.1. Без будь-яких обмежень зі сторони Заставодавця (або третьої особи, у якої знаходиться Майно) перевіряти документально та фактично наявність, розмір, стан та умови зберігання Майна.

3.1.2. Вимагати проведення поточного та капітального ремонту у встановлені законодавством строки.

3.1.3. Вимагати від Заставодавця вжиття заходів, необхідних для збереження Майна.

3.1.4. Вимагати від Заставодавця надання без будь-яких обмежень довідки про державну реєстрацію застави нерухомого майна.

3.1.5. У разі втрати Майна вимагати від Заставодавця відновлення Майна або заміни іншим майном не меншої вартості, а якщо це не зроблено — достроково вимагати виконання забезпеченого заставою зобов'язання.

3.1.6. Заставодержатель може самостійно вживати заходів щодо збереження вартості Майна, в тому числі, стосовно проведення ремонтних робіт. У такому разі витрати Заставодержателя підлягають відшкодуванню Заставодавцем, в тому числі, в разі необхідності за рахунок заставленого Майна.

3.2. Заставодавець має право:

3.2.1. Лише за наявності письмової згоди Заставодержателя відчужувати Майно з переведенням на набувача боргу, передбаченого договором _____, укладеним "___" _____ 20__ р. між Заставодержателем та _____.

3.2.2. Лише за наявності письмової згоди Заставодержателя передавати Майно в лізинг/оренду.

3.3. Заставадавець зобов'язаний:

3.3.1. Вживати заходів, необхідних для збереження Майна;

включаючи проведення в разі необхідності поточного ремонту, а також капітального ремонту у такий термін _____

3.3.2. На період фактичної дії Договору іпотеки плюс 6 місяців страхувати за свій рахунок предмет іпотеки у повному обсязі на користь Заставодержателя.

3.3.3. У разі загибелі або пошкодження предмета іпотеки передати в заставу Заставодержателю протягом трьох днів з моменту загибелі або пошкодження предмета іпотеки аналогічне за вартістю, якістю та ліквідністю нерухоме майно або незалежно від настання строку, виконати зобов'язання у повному обсязі чи у відповідній частині.

3.3.4. Для укладання Договору як його невід'ємну частину передати Заставодержателю документи:

що підтверджують право власності на Майно;

установчі документи, свідоцтво про реєстрацію та нотаріально посвідчені картки із зразками підписів керівних осіб;

договір страхування та страхове свідоцтво (сертифікат);

що підтверджують згоду органу, який управляє Майном, на укладання Договору, а також повідомлення органів приватизації та трудового колективу.

4. Відповідальність сторін

4.1. У разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань, передбачених цим Договором, винна сторона відшкодує іншій стороні усі завдані у зв'язку із цим збитки.

4.2. За невиконання або неналежне виконання п. 3.3.1 Договору Заставадавець сплачує на користь Заставодержателя штраф у розмірі _____. Сплата штрафу не звільняє від виконання договірних зобов'язань.

4.3. Ризик випадкової загибелі Майна або його випадкового зіпсування несе Заставадавець.

5. Реалізація заставленого майна

5.1. Реалізація Майна, на яке звернено стягнення, проводиться _____ самостійно протягом _____ днів.

6. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

6.1. Договір набуває чинності з моменту його нотаріального посвідчення і діє до повного виконання зобов'язань сторонами за кредитним договором № ____ від "_____" _____ 20__ р.

6.2. У всіх питаннях, що не врегульовані Договором, сторони мають керуватись чинним законодавством.

7. Особливі умови Договору

7.1. При нотаріальному посвідченні цього Договору накладається заборона на відчуження Майна. Витрати по оформленню відносин застави несе Заставадавець.

7.2. Доповнення до Договору та зміна окремих його положень оформляються додатковою угодою, яка є невід'ємною частиною цього Договору.

7.3. Усі повідомлення між сторонами здійснюються у письмовій формі шляхом надіслання рекомендованих листів або телеграм.

7.4. Цей Договір укладено у трьох примірниках: по одному — для кожної із сторін та один — для нотаріальної контори, кожен з яких має однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)

М.П.

(підпис)

М.П.

Договір застави квартири

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Банк “_____” (далі — Заставодержатель (кредитор) в особі

(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи, філії банку)
який діє на підставі Статуту банку та доручення від “_____”
_____ 20__ р. № _____, з однієї сторони,(назва організації)
(далі — Позичальник), в особі _____(посада, прізвище, ім'я, по батькові)
який діє на підставі Статуту (положення),
і громадяни _____

(далі — Заставадавці), з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Згідно із цим Договором Заставодержатель приймає, а Заставадавці передають у забезпечення повернення кредиту, отриманого _____

(прізвище, ім'я, по батькові)
згідно з кредитним договором № _____ від “_____” _____ 20__ р.,
укладеного між банком _____ і Позичальником на суму(прописом)
гривень, належну їм на праві власності квартиру вартістю _____
_____ гривень.

(сума прописом)

Квартира знаходиться за адресою: _____

1.2. Квартира (адреса: _____) знаходиться в
спільній сумісній власності Заставадавців на підставі свідоцтва на
право власності, договору купівлі-продажу тощо).

1.3. Квартира, вказана у п. 1.1 Договору, залишається в Заставадавців на весь строк дії цього Договору.

2. Права і обов'язки сторін**2.1. Заставадавці зобов'язані:**

— вживати відповідних заходів до збереження квартири, проводити поточний і капітальний ремонт;

- здійснювати необхідні комунальні платежі;
- на вимогу Заставодержателя передати йому нотаріально засвідчені копії документів, які підтверджують право власності Заставодавців на заставлену квартиру;
- гарантувати, що на день укладення цього Договору квартира, вказана в Договорі, належить їм на праві спільної сумісної власності, а також не є предметом застави за іншими договорами і не може бути відчужена з інших підстав третім особам, під заборону (арештом) не перебуває;
- негайно повідомити Заставодержателя про намір здати предмет застави в оренду чи в заставу на виконання зобов'язання, не передбаченого цим Договором.

2.2. Заставодавці мають право:

- володіти і користуватися заставленою квартирою відповідно до її призначення;
- з письмової згоди Заставодержателя розпоряджатися предметом застави шляхом його відчуження з переведенням на нового власника боргу по зобов'язанню, забезпеченому заставою, чи шляхом здачі в оренду.

2.3. Заставодержатель зобов'язаний:

- разом із Заставодавцями зареєструвати цей Договір у порядку, передбаченому чинним законодавством України;
- оплатити всі витрати по реєстрації цього Договору.

2.4. Заставодержатель має право:

- перевіряти по документах і фактично наявність, стан і умови утримання заставленої квартири;
- вимагати від Заставодавців вжиття заходів, необхідних для збереження предмета застави у належному стані;
- вимагати від будь-якої особи припинення посягань на заставлену квартиру, що загрожують її втратою чи пошкодженням;

2.5. Заставодержатель без додаткового погодження набуває права звернення стягнення на предмет застави (п. 1.1 цього Договору), якщо на час настання строку виконання зобов'язання воно не буде виконано, чи коли в силу закону Заставодержатель має право здійснити звернення раніше зазначеного строку.

3. Особливі умови

3.1. Предмет застави за цим Договором (квартира) може бути за погодженням сторін замінений іншим майном. Угода сторін про заміну заставленого майна укладається в письмовій формі і є невід'ємною частиною цього Договору.

3.2. Взаємовідносини сторін, прямо не врегульовані цим Договором, регулюються чинним законодавством України.

3.3. Застава забезпечує вимоги Заставодержателя в тому обсязі, в якому вони існують на час їх фактичного задоволення з ураху-

ванням відсотків, збитків, завданих прострочкою виконання, неустойки тощо.

3.4. При частковому виконанні Позичальником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі до повного виконання забезпеченого ним зобов'язання.

3.5. Застава зберігає силу і тоді, коли право власності на заставлену квартиру переходить до третьої особи.

3.6. Усі витрати по реєстрації цього Договору несе Заставодержатель.

4. Порядок вирішення спорів і претензій

4.1. Спори і претензії, які випливають із цього Договору, вирішуються сторонами шляхом переговорів.

4.2. У разі недосягнення згоди шляхом переговорів спори і претензії підлягають вирішенню в судовому порядку.

5. Зміна умов, розірвання і припинення Договору

5.1. Зміна умов і розірвання цього Договору проводяться за взаємною домовленістю сторін.

5.2. Цей Договір припиняє свою дію:

- при припиненні забезпеченого заставою зобов'язання;
- при переході права власності на предмет застави до Заставодержателя;
- при досягненні письмової згоди сторін про розірвання цього Договору.

6. Строк дії Договору

6.1. Цей Договір набуває чинності з часу його нотаріального посвідчення і діє до повного виконання його умов.

6.2. Строк дії Договору може бути продовжено за погодженням сторін.

6.3. Договір складено в трьох примірниках: один — для Заставодержателя, по одному — для кожного із Заставадавців. Усі примірники мають однакову юридичну силу.

6.4. Додаток до Договору

1. Акт оцінки вартості квартири.

2. Документи, які підтверджують право власності громадян на цю квартиру.

7. Адреси, реквізити та підписи сторін

Заставодержатель _____

Заставаодавці: _____

1. _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

паспорт: серія _____ № _____, виданий _____

“ _____ ” _____ р., проживає за адресою: _____

2. _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

паспорт: серія _____ № _____, виданий _____

“ _____ ” _____ р. проживає за адресою: _____

Заставодержатель

Заставаодавці:

(підпис)

М.П.

(підписи)

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Договір застави майна (квартири)

М. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Банк “ _____ ” (далі — Заставодержатель) в особі

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку і доручення від “ _____ ”
20__ р., з однієї сторони, та _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

(далі — Позичальник-Заставаодавець), з другої сторони, уклали цей
Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Відповідно до цього Договору Заставодержатель приймає, а
Позичальник-Заставаодавець передає на забезпечення повернення
кредиту за кредитним договором № _____ від “ _____ ”
20__ р., укладеного між банком _____ і
_____ на суму _____ гривень на тер-
мін _____, квартиру, що знаходиться за адресою:

і належить Позичальнику-Заставаодавцеві на праві приватної влас-
ності.

Вартість квартири сторони визначили в розмірі _____
_____ гривень.

(сума прописом)

1.2. Квартира (адреса: _____) знаходиться у
власності Позичальника-Заставаодавця на підставі _____

(свідоцтва на право власності, договору купівлі-продажу квартири тощо)

1.3. Квартира, вказана в п. 1.1 Договору, залишається в Пози-
чальника-Заставаодавця на весь термін дії цього Договору.

2. Права і обов'язки сторін

2.1. Позичальник-Заставаодавець зобов'язаний:

— разом із Заставодержателем зареєструвати цей Договір у по-
рядку, передбаченому чинним законодавством України;

— вживати відповідних заходів до збереження квартири, вклю-
чаючи поточний і капітальний ремонт;

- здійснювати необхідні комунальні платежі;
- на вимогу Заставодержателя передати йому нотаріально засвідчені копії документів, що підтверджують право власності Позичальника-Заставадавця на заставлену квартиру;
- гарантувати, що на день підписання цього Договору квартира, вказана в договорі, належить йому на праві приватної власності, а також не є предметом застави за іншими договорами і не може бути відчужена на інших підставах третіми особами, в спорі і під арештом не знаходиться;
- негайно повідомити Заставодержателя про намір здати предмет застави в оренду або в заставу на виконання зобов'язання, не передбаченого цим Договором.

2.2. Позичальник-Заставадавець має право:

- володіти і користуватися заставленою квартирою у відповідності з її призначенням;
- з письмової згоди Заставодержателя розпоряджатися предметом застави шляхом його відчуження з переведенням на набувача боргу по зобов'язанню, забезпеченому заставою, або шляхом здачі в оренду.

2.3. Заставодержатель зобов'язаний:

- разом із Позичальником-Заставадавцем зареєструвати цей Договір у порядку, передбаченому чинним законодавством України;
- оплатити усі витрати з реєстрації цього Договору.

2.4. Заставодержатель має право:

- перевіряти за документами і фактично наявність, стан і умови утримання заставленої квартири;
- вимагати від Позичальника-Заставадавця вжиття заходів, необхідних для зберігання предмета застави в належному стані;
- вимагати від будь-якої особи припинення посягань на заставлену квартиру, що загрожують її втратою або пошкодженням.

2.5. Заставодержатель без додаткового узгодження набуває права звернути стягнення на предмет застави (п. 1.1 Договору), якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано, або якщо в силу закону Заставодержатель вправі здійснити стягнення раніше встановленого строку.

3. Особливі умови

3.1. Предмет застави за цим Договором (квартира) може бути за згодою сторін замінений на інше майно. Угода сторін про заміну заставленого майна складається в письмовій формі у відповідності з чинним законодавством України і є невід'ємною частиною цього Договору.

3.2. Взаємовідносини сторін, прямо не врегульовані цим Договором, регламентуються чинним законодавством України.

3.3. Застава забезпечує вимоги Заставодержателя в тому обсязі, в якому вони існують до моменту їхнього фактичного задоволення, включаючи відсотки, збитки, заподіяні простроченням виконання, неустойку тощо.

3.4. При частковому виконанні Позичальником-Заставодавцем забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається в початковому обсязі до повного виконання забезпеченого нею зобов'язання.

3.5. Застава зберігає силу у разі, якщо право власності на заставлену квартиру переходить до третьої особи.

3.6. Усі витрати по реєстрації цього Договору несе Заставодержатель.

4. Порядок розгляду спору і претензій

4.1. Спори і претензії, що впливають із цього Договору, вирішуються сторонами шляхом переговорів.

4.2. При недосягненні згоди шляхом переговорів спори і розбіжності підлягають вирішенню в судовому порядку у відповідності із законодавством України.

5. Зміна умов, розірвання і припинення Договору

5.1. Зміна умов і розірвання цього Договору провадяться за взаємною згодою сторін.

5.2. Цей Договір припиняє свою дію:

- при припиненні забезпеченого заставою зобов'язання;
- при переході права власності на предмет застави до Заставодержателя;
- при досягненні письмової згоди сторін на розірвання цього Договору.

6. Термін дії Договору

6.1. Цей Договір набуває чинності з моменту нотаріального посвідчення і діє до повного виконання його умов.

6.2. Термін дії Договору може бути продовжений за згодою сторін.

6.3. Договір складений у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу — по одному примірнику для кожної зі сторін.

6.4. Додатки до Договору:

1. Акт оцінки вартості квартири.

2. Документи, що засвідчують право власності Позичальника-Заставодавця на квартиру.

7. Адреси, реквізити та підписи сторін

Заставодержатель _____

Позичальник-Заставодавець _____

паспорт: серія _____ № _____, виданий _____
" _____ " _____ р., проживає за адресою: _____

Заставодержатель

Позичальник-Заставодавець

(підпис)

М.П.

(підпис)

Договір застави права власності на квартиру у будинку, що будується

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Комерційний банк _____
(найменування банку)

(далі — Заставодержатель) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)
який діє на підставі Статуту (положення) і _____

(повне найменування юридичної
або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)

(далі — Заставадавець) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)
який діє на підставі Статуту (положення), уклали Договір про таке.

1. Цей Договір є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р., за яким Заставодержатель надав Заставадавцю кредит у сумі _____

(прописом)
гривень строком погашення до “ _____ ” _____ 20__ р.

2. Заставадавець на забезпечення зобов'язання вказаного у п. 1 кредитного договору передає Заставодержателю в заставу належне йому право власності на квартиру в будинку, що будується, у відповідності з п.п. 3—5 цього Договору.

3. Боржником стосовно Заставадавця є _____

(найменування будівельної організації)

яка за договором № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р. зобов'язується передати Заставадавцю в рахунок пайової участі в будівництві житлового будинку у власність квартиру, що знаходиться за адресою: _____, загальною площею _____ кв.м, що складається із _____ кімнат, житловою площею _____ кв.м.

4. Заставадавець набув право власності на вказану квартиру “ _____ ” _____ 20__ р.

5. Право власності на вказану квартиру підтверджується Свідомством про право власності на житло № _____ від “ _____ ” _____

_____ 20__ р., посвідченим нотаріальною конторою “_____”
_____ 20__ р. у реєстрі за № _____.

6. Балансова вартість квартири станом на “_____” _____ 20__ р.
становить _____ гривень.
(прописом)

7. За згодою сторін право власності на вказану квартиру оці-
нюється в _____ гривень.

8. Заставадавець зобов'язаний:

8.1. Здійснювати дії, необхідні для забезпечення дійсності зас-
тавленого права.

8.2. Не здійснювати уступку заставленого права.

8.3. Не вчиняти дій, наслідком яких є припинення заставлено-
го права або зменшення його вартості.

8.4. Вживати заходів, необхідних для захисту заставленого пра-
ва від посягань з боку третіх осіб.

8.5. Своєчасно доводити до відома Заставодержателя про змі-
ни, що сталися в заставленому праві, про його порушення треті-
ми особами і про їхні домагання на це право.

8.6. Письмово повідомити _____

(найменування організації, що будує житловий будинок)
про те, що відбулася застава прав і довести це до відома Заста-
водержателя.

8.7. Своєчасно повідомити Заставодержателя, якщо _____

(організація, які будує житловий будинок)
до виконання Заставадавцем зобов'язання, забезпеченого заста-
вою, виконає своє зобов'язання.

8.8. У місячний термін після виникнення застави внести до
Книги запису застав запис про заставу права власності.

9. Заставадавець вправі:

9.1. Вимагати від Заставодержателя видачі документів, які під-
тверджують повне (часткове) виконання зобов'язань за кредитним
договором.

9.2. У будь-який час до моменту реалізації заставленого права
припинити звернення стягнення шляхом виконання зобов'язання
за кредитним договором.

9.3. Припинити звернення стягнення на заставлене право у
разі виконання простроченої частини зобов'язання за кредитним
договором, якщо зобов'язання, забезпечене заставою, дозволяє
виконання його частинами.

10. Заставодержатель вправі:

10.1. Вступати як третя особа в справу, в якій розглядається
позов про заставлене право.

10.2. У разі невиконання Заставаодавцем обов'язку, передбаченого п. 8.4 Договору, самостійно вживати заходів, необхідних для захисту заставленого права від посягань із боку третіх осіб.

10.3. Незалежно від того, настав чи ні термін виконання забезпеченого заставою зобов'язання, порушити в (арбітражному) суді питання про переведення на себе заставленого права, якщо Заставаодавець не виконав обов'язків, передбачених у п.п. 8.1—8.5 Договору.

10.4. Вимагати дострокового виконання зобов'язання за кредитним договором, якщо заставлене право втрачене і Заставаодавець не відновив його або за згодою Заставодержателя не замінив на інше, рівнозначне за вартістю.

10.5. Задовольнити за рахунок заставленого права свої вимоги за кредитним договором у повному обсязі, з урахуванням відсотків, збитків, завданих простроченням виконання, а у випадках, передбачених законом або кредитним договором, — неустойки і витрат по здійсненню забезпеченої заставою вимоги.

11. Особливі умови

11.1. При одержанні від _____

(організації, яка буде житловий будинок)

в рахунок виконання зобов'язання грошових сум за вимогою Заставодержателя перерахувати відповідні суми в рахунок виконання зобов'язання, забезпеченого заставою.

12. Цей Договір набуває чинності з моменту його реєстрації у територіальному БТІ за місцем виникнення права власності на квартиру у будинку, що будується.

13. Застава права власності на квартиру у будинку, що будується, діє до “___” _____ 20__ р. і припиняється при:

- припиненні забезпеченого заставою зобов'язання за кредитним договором;
- переході прав на заставлене право до Заставодержателя;
- в інших випадках, передбачених законом.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставаодавець

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави приватизованої квартири

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Комерційний банк _____
(назва банку)

(далі — Заставодержатель) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)
який діє на підставі Статуту, і _____

(повна назва юридичної або фізичної особи —

суб'єкта підприємницької діяльності)

(далі — Заставадавець), в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)
який діє на підставі Статуту, уклали Договір про таке.

1. Цей Договір є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

2. Заставадавець передає Заставодержателю в заставу на забезпечення зобов'язання за кредитним договором № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р. приватизовану (три)кімнатну квартиру загальною площею _____ кв.м, у тому числі жилою площею _____ кв.м за адресою: _____

3. Квартира розташована в (шести)поверховому будинку на _____ поверсі цегельного будинку (блокового, панельного) і складається з трьох кімнат: жила запрохідна з балконом _____ кв. м, жила прохідна _____ кв. м, жила ізольована _____ кв.м, кухня _____ кв. м. Санвузол роздільний. Будинок побудований у 19__ р. Капітальний ремонт проводився у _____ р. (не) проводився.

Балансова вартість _____ гривень.

Фактична вартість _____ гривень.

(Якщо будинок кооперативний, то зазначити “пай у розмірі _____ виплачений

повністю”).

4. Квартира приватизована (zareєстрована в _____

(орган приватизації)

“ _____ ” _____ 20__ р. за № _____).

5. У квартирі, що заставляється, за адресою _____ прописаних осіб немає (осіб прописаних і проживаючих немає).

Якщо є прописані і проживаючі, необхідно перерахувати всіх осіб із зазначенням повних паспортних даних; з якого часу прописані; ступінь кровності (варіант — п. 11.2).

6. За згодою сторін заставлена квартира оцінена в _____ гривень.

(цифрами і прописом)

7. За згодою сторін заставлена квартира страхуванню не підлягає (варіант — п. 12.5).

8. За згодою сторін наступна застава квартири не допускається (варіант — п. 11.2).

9. За згодою сторін здача решти заставленої квартири в суборенду не допускається (варіант — п. 11.2).

10. Заставаодавець вправі:

10.1. Володіти і користуватися заставленою квартирою відповідно до її призначення.

10.2. Розпоряджатися заставленою квартирою шляхом її відчуження (продажу, дарування) з переведенням на набувача боргового зобов'язання, забезпеченого заставою, або шляхом здачі в оренду, або шляхом здачі в заставу (варіант — п. 12.10, п. 10, п. 9).

10.3. У будь-який час до моменту реалізації заставленої квартири припинити звернення стягнення на заставлену квартиру шляхом виконання забезпеченого заставою зобов'язання.

11. Заставаодавець зобов'язаний:

11.1. Нотаріально посвідчити цей Договір.

11.2. Подати на реєстрацію Договір до територіального Бюро технічної інвентаризації (БТІ).

11.3. Пред'являти Заставодержателю необхідні фінансові документи про результати виробничо-господарської діяльності.

11.4. Вживати заходів, необхідних для зберігання заставленої квартири (варіант — включаючи поточний і капітальний ремонт).

11.5. Застрахувати за свій рахунок квартиру на її повну вартість (варіант — п. 7).

11.6. Повідомити Заставодержателя про здачу заставленої квартири в оренду (варіант — п. 11.2).

11.7. Не перешкоджати Заставодержателю контролювати виконання умов договору Заставаодавцем.

11.8. Вести Книгу запису застав і за вимогою Заставодержателя подавати її йому для ознайомлення.

11.9. Довести до відома Заставодержателя, що передана йому у заставу квартира ним раніше не заставлялася (варіант — і не буде перезаставлена до моменту виконання забезпеченого заставою зобов'язання в повному обсязі).

11.10. Не відчужувати заставлену квартиру (продавати, дарувати) третім особам без згоди Заставодержателя (варіант п. 11.2).

11.11. Виписати всіх прописаних (прописаних і проживаючих) осіб із заставленої квартири до (дата) (варіант — не прописувати жодних осіб у заставлену квартиру).

12. Заставодержатель вправі:

12.1. Перевіряти за документами і фактично наявність і умови утримання заставленої квартири.

12.2. Вимагати від Заставодавця вжиття заходів, необхідних для збереження заставленої квартири.

12.3. Вимагати від будь-якої особи припинення посягання на заставлену квартиру, якщо це загрожує її втратою, пошкодженням або втратою товарного виду.

12.4. Вимагати дострокового виконання забезпеченого заставою зобов'язання, якщо квартира буде втрачена не з вини Заставодержателя і Заставодавця за згодою Заставодержателя не замінить її іншою (такої ж вартості, у тому ж районі, на такому ж поверсі і т.п.).

12.5. Звернути стягнення на заставлену квартиру до настання терміну виконання забезпеченого заставою зобов'язання у разі порушення Заставодавцем таких обов'язків:

— застрахувати за свій рахунок заставлену квартиру на повну вартість;

— вживати заходів, необхідних для зберігання заставленої квартири, включаючи капітальний і поточний ремонт.

13. Заставодержатель зобов'язаний:

— за вимогою Заставодавця надати йому (варіант — у 10-денний термін) документ про повне (часткове) виконання зобов'язання.

14. Звернення стягнення на заставлену квартиру провадиться за рішенням суду.

15. Реалізація заставленої квартири, якщо на неї не буде звернене стягнення, здійснюється згідно із додатковою угодою, підписаною сторонами.

16. Перехід права власності на заставлену квартиру від Заставодавця до Заставодержателя реєструється територіальним БТІ в реєстрі застав на підставі рішення суду про звернення стягнення на заставлену квартиру.

17. Договір вважається укладеним з моменту його державної реєстрації в територіальному БТІ за місцем перебування квартири.

18. Застава приватизованої квартири забезпечує вимоги Заставодержателя за кредитним договором в тому обсязі, в якому він діє до моменту задоволення, включаючи відсотки, відшкодування збитків, заподіяних простроченням виконання, неустойку (штраф, пеня).

19. Договір складено у чотирьох примірниках — по одному для Заставодавця, Заставодержателя, територіального БТІ, нотаріальної контори. Усі примірники мають однакову юридичну силу.

20. Право застави за Договором припиняється:

20.1. При припиненні забезпеченого заставою зобов'язання за кредитним договором.

20.2. При переході прав на заставлену квартиру до Заставодержателя.

20.3. У разі загибелі заставленої квартири не з вини Заставодержателя.

20.4. В інших випадках, передбачених законом.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)

(підпис)

М.П.

М.П.

Договір застави із залишенням предмета застави у Заставадавця

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

(повна назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові особи,
що передає предмет застави)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
(Статуту або іншого установчого документа)
(далі — Заставадавець), і _____

(прізвище, ім'я, по батькові або повна назва юридичної особи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту (іншого документа) (далі — Заставо-
держатель), уклали цей Договір про таке.

1. Загальні положення

1.1. Заставадавець передає Заставодержателю _____

(найменування, індивідуальні ознаки, кількість і вартість товарів і
транспортних засобів, іншого майна, переданих як предмет застави, якщо
є додаток, то зазначити про це)

як предмет застави.

1.2. Предметом застави забезпечуються зобов'язання Заставо-
давця _____

(зазначити зобов'язання, а також зазначити цифрами і прописом суму
вимоги, забезпеченої заставою)

1.3. Предмет застави знаходиться _____

(зазначити місцезнаходження предмета застави)

1.4. Термін виконання забезпеченого заставою зобов'язання
закінчується “ _____ ” _____ 20__ р.

1.5. Відповідальність за правомірність передачі предмета заста-
ви несе Заставадавець.

2. Права і обов'язки сторін

2.1. Заставадавець зобов'язаний:

а) страхувати за власний кошт предмет застави на його повну вартість на випадок втрати, нестачі або пошкодження предмета застави внаслідок аварії або дії непереборної сили, вчинення державними органами дій і прийняття ними актів, що припиняють господарську діяльність Заставадавця, або таких, що їй перешкоджають, а також ліквідації або визнання неплатоспроможним або оголошення про свою неплатоспроможність;

б) не пізніш як у триденний термін із дня підписання цього Договору забезпечити за свій рахунок державну реєстрацію Договору про заставу (якщо предметом застави є транспортні засоби, інше майно, що підлягає реєстрації) і надати Заставодержателю витяг з реєстру, що підтверджує реєстрацію;

в) не розпоряджатися предметом застави без згоди Заставодержателя;

г) не продавати, не відчужувати іншим способом і не передавати предмет застави у володіння і користування третій особі, включаючи оренду;

д) не обтяжувати предмет застави наступною заставою;

е) вживати заходів, необхідних для зберігання предмета застави;

є) відновити предмет застави або за згодою Заставодержателя замінити його іншим предметом рівної вартості, якщо предмет застави втрачений не з вини Заставодержателя.

2.2. Заставадавець вправі:

а) достроково виконати зобов'язання, забезпечене предметом застави;

б) припинити звернення стягнення на предмет застави за рішенням суду, арбітражного суду, третейського суду або на підставі виконавчого напису нотаріуса в будь-який час до його реалізації, виконавши забезпечене заставою зобов'язання.

2.3. Заставодержатель зобов'язаний:

— у разі, якщо сума, виручена від реалізації предмета застави, перевищує розмір забезпечених заставою вимог, повернути різницю Заставадавцю.

2.4. Заставодержатель вправі:

а) звернути стягнення на предмет застави, якщо на час настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконане;

б) звернути стягнення на предмет застави достроково у випадках, якщо Заставадавець не виконає обов'язків, передбачених підпунктами "а" і "є" пункту 2.1 Договору;

в) задовольнити свої вимоги за рахунок предмета застави у повному обсязі;

г) зберігати заставу в початковому обсязі до повного виконання Заставодавцем усіх забезпечених заставою зобов'язань;

д) реалізувати предмет застави, на який звертається стягнення, відповідно до вимог чинного цивільного законодавства;

е) якщо суми, вирученої від реалізації предмета застави, недостатньо для повного задоволення його вимог, стягнути решту суми згідно з чинним законодавством;

є) перевіряти по документах і фактично наявність, розмір, стан і умови зберігання предмета застави;

ж) вимагати від Заставодавця вжиття заходів, необхідних для зберігання предмета застави;

з) вимагати від будь-якої особи припинення посягань на предмет застави, що загрожує його втратою або пошкодженням;

и) вимагати дострокового виконання забезпеченого заставою зобов'язання, якщо предмет застави втрачено не з вини Заставодержателя і Заставодавець не відновив його або за погодженням із Заставодержателем не замінив іншим предметом рівної вартості.

3. В усьому іншому сторони керуються нормами чинного цивільного законодавства.

4. Цей Договір складений у _____ примірниках, які мають однакову юридичну силу.

5. Цей Договір зареєстрований у _____

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставодавець

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави майнових прав банку

м. _____ 20__ р.

(назва установи, філії банку)
в особі _____, який діє
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

на підставі _____
(Статуту, положення, доручення)
(далі — Заставодержатель), і _____

(назва позичальника)
в особі _____, який діє
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

на підставі _____
(Статуту, доручення: №, дата видачі)
(далі — Заставадавець), уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. На забезпечення зобов'язання з погашення кредиту в розмірі _____ гривень, наданого згідно з кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р., укладеним між банком (Заставодержателем) і позичальником (Заставадавцем), останній передає банку в заставу належні йому майнові права.

1.2. Вартість предмета застави складає _____
(сума прописом)
_____ гривень.

1.3. Боржником щодо позичальника (Заставадавця) є _____
(зазначити повну назву й адресу юридичної або фізичної особи)

1.4. Якщо боржник позичальника (Заставадавця) до виконання Заставадавцем кредитного зобов'язання, забезпеченого заставою, виконає своє зобов'язання, все отримане при цьому Заставадавцем стає предметом застави, про що Заставадавець зобов'язаний негайно повідомити банк (Заставодержателя).

1.5. При одержанні від свого боржника в рахунок виконання зобов'язання грошових сум позичальник (Заставадавець) зобов'язаний перерахувати відповідні суми в рахунок виконання забезпеченого заставою зобов'язання за кредитним договором.

2. Обов'язки позичальника (Заставаодавця)

Заставаодавець зобов'язаний:

- 2.1. Повідомити свого боржника про заставу майнових прав банку.
- 2.2. Вчиняти дії, необхідні для забезпечення дійсності заставленого права.
- 2.3. Не здійснювати уступки заставленого права.
- 2.4. Не вчиняти дій, наслідком яких є припинення заставленого права або зменшення його вартості.
- 2.5. Вживати заходів, необхідних для захисту заставленого права від посягань з боку третіх осіб.
- 2.6. Інформувати Заставодержателя про зміни, які виникли в заставленому праві, про його порушення третіми особами і про посягання третіх осіб на це право.

3. Права банку (Заставодержателя)

3.1. Якщо позичальник (Заставаодавець) не виконав обов'язків, передбачених п. 2.1 цього Договору, банк (Заставодержатель) вправі незалежно від настання терміну виконання забезпеченого заставою кредитного зобов'язання, вимагати в арбітражному суді переводу на себе заставленого права.

3.2. Вступати як третя особа в справу, в якій розглядається позов про заставлене право.

3.3. У разі невиконання Заставаодавцем обов'язків, передбачених п. 2.2 Договору, самостійно вживати заходів, необхідних для захисту заставленого права від посягань з боку третіх осіб.

3.4. За рахунок заставленого майнового права банк вправі задовольнити свої вимоги за кредитним договором у повному обсязі, з урахуванням відсотків, збитків, завданих простроченням виконання, а також неустойки, якщо це передбачено кредитним договором.

3.5. Банк вправі звернути стягнення на заставлене право у випадку неповернення кредиту Заставаодавцем після закінчення _____ днів з дня настання терміну виконання зобов'язання, вказаного в кредитному договорі.

3.6. Звернення стягнення на предмет застави провадиться за рішенням арбітражного суду, а у випадках, передбачених законодавством України, — на підставі виконавчого напису нотаріуса.

3.7. Якщо суми, вирученої від продажу заставленого майна, недостатньо для повного задоволення вимог банку (Заставодержателя), він вправі одержати її за рахунок іншого майна позичальника (Заставаодавця), користуючись при цьому перевагою, що надається правом застави.

Цей договір є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від "_____" _____ 20__ р.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Відомості про
внесення
до реєстру

Договір

Договір

(підпис)

£

Відомості про внесення до реєстру
Договір
Договір

Договір
Договір

Договір застави валютних коштів

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Заставадавець _____
(повна назва юридичної особи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і Заставодержатель _____
(назва банківської установи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

Згідно із цим Договором Заставодержатель має право у разі невиконання Заставадавцем своїх зобов'язань за договором, зазначеним у п. 2.1 цього Договору (далі — Основний договір) задовольнити свої вимоги за рахунок майна, заставленого на таких умовах.

2. Зобов'язання, забезпечене заставою

2.1. За цим Договором заставою забезпечується Основний договір № _____ від “_____” _____ 20__ р.

2.2. Заставадавцем за Основним договором виступає _____
Заставодержателем за Основним договором виступає _____

2.3. Предметом Основного договору є _____

2.4. Термін виконання зобов'язання, забезпеченого цим Договором _____

3. Розмір забезпеченої заставою вимоги

Розмір забезпеченої заставою вимоги становить:

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

Усього: _____

4. Предмет застави

4.1. Предметом застави є такі валютні цінності:

4.1.1. Найменування валюти, що заставляється _____

4.1.2. Кількість валюти, що заставляється _____

4.1.3. Узгоджений за цим Договором курс (ціна) валюти, що заставляється _____

4.2. Предметом застави не є валютні кошти, отримані Заставодержателем від використання валютних цінностей, вказаних у п. 4.1 цього Договору.

4.3. Валюта належить Заставодавцю на праві _____ та відноситься до валютних коштів останнього, що залишилися після обов'язкового продажу валютної виручки згідно з чинним законодавством.

4.4. Заставлене майно передається у володіння Заставодержателя в такому порядку:

4.4.1. Валютні кошти перераховуються Заставодавцем на валютний рахунок Заставодержателя.

4.4.2. Термін перерахування: _____ з моменту _____

5. Права та обов'язки сторін

5.1. Заставодавець має такі права з розпорядження заставленим майном: _____

5.2. Наступна застава заставленого майна _____

(допускається, допускається за згодою Заставодержателя, не допускається)

5.3. Заставодержатель повинен у строк _____ після виконання зобов'язань Заставодавцем за Основним договором повернути заставлені валютні кошти останнього.

6. Порядок реалізації предмета застави

6.1. Якщо Основний договір не буде виконаний належним чином, Заставодержатель має право використати заставлену валюту з метою погашення боргу Заставодавця за Основним договором.

6.2. Обмін валютних коштів здійснюється за курсом, не нижчим від існуючого на момент обміну.

6.3. Валютні кошти, що залишились, повертаються шляхом їх перерахування на валютний рахунок Заставодавця.

7. Інші умови

7.1. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

7.2. Цей Договір укладено у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставадавець

Заставодержатель

(назва
юридичної особи)

(назва
установи банку)

Адреса: _____

Адреса: _____

р/рахунок _____

р/рахунок _____

**Керівник
або уповноважена особа**

**Керівник
або уповноважена особа**

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави депозитного вкладу

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Заставадавець _____
(повна назва юридичної особи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і Заставодержатель _____

(назва банківської установи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

Згідно із цим Договором Заставодержатель має право у разі невиконання Заставадавцем своїх зобов'язань за договором, зазначеним у п. 2.1 цього Договору (далі — Основний договір), задовольнити свої вимоги за рахунок майна, заставленого на таких умовах.

2. Зобов'язання, забезпечене заставою

2.1. За цим Договором заставою забезпечується Основний договір № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

2.2. Заставадавцем за Основним договором виступає _____

Заставодержателем за Основним договором виступає _____

2.3. Предметом Основного договору є _____

2.4. Термін виконання зобов'язання, забезпеченого цим Договором _____

3. Розмір забезпеченої заставою вимоги

Розмір забезпеченої заставою вимоги становить:

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

Усього: _____

4. Предмет застави

4.1. Предметом застави є депозитний вклад Заставадавця у _____

(найменування банківської установи)

4.2. Підстава депозитного вкладу: договір № _____ депозитно-го вкладу від " _____ " _____ 20__ р.

4.3. Розмір депозитного вкладу _____.

4.4. Термін повернення депозитного вкладу: _____.

4.5. Право застави поширюється і на відсотки за вищевказаним депозитним вкладом.

4.6. З моменту підписання цього Договору Заставодавець у термін _____ днів зобов'язаний сповістити _____

(назва банківської установи)

про укладення цього Договору.

5. Права Заставодержателя

5.1. У разі невиконання Заставодавцем своїх зобов'язань, вказаних у п. 2.1 цього Договору, Заставодержатель має право задовольнити свої вимоги за рахунок заставленого депозитного вкладу.

5.2. Згідно з п. 5.1 цього Договору Заставодержатель отримує право вимоги повернення депозитного вкладу та відсотків за ним у порядку, передбаченому чинним законодавством та інші цивільні права, передбачені чинним законодавством.

6. Інші умови

6.1. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

6.2. Цей Договір укладено у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодавець

Заставодержатель

(назва
юридичної особи)

(назва
установи банку)

Адреса: _____

Адреса: _____

р/рахунок _____

р/рахунок _____

**Керівник
або уповноважена особа**

**Керівник
або уповноважена особа**

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави майна з передачею майна Заставодержателю

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Заставадавець _____
(повна назва юридичної особи)

в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і Заставодержатель _____
(назва банківської установи)

в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

Згідно із цим Договором Заставодержатель має право у разі невиконання Заставадавцем своїх зобов'язань за договором, вказаним у п. 2.1 цього Договору (далі — Основний договір), задовольнити свої вимоги за рахунок майна, заставленого на нижченаведених умовах.

2. Зобов'язання, забезпечене заставою

2.1. За цим Договором заставою забезпечується Основний договір № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

2.2. Заставадавцем за Основним договором виступає _____

Заставодержателем за Основним договором виступає _____

2.3. Предметом Основного договору є _____

2.4. Термін виконання зобов'язання, забезпеченого цим Договором _____

3. Розмір забезпеченої заставою вимоги

Розмір забезпеченої заставою вимоги становить:

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

Усього: _____

4. Предмет застави

4.1. Предметом застави є таке майно:

4.1.1. Найменування _____

4.1.2. Кількість _____

4.1.3. Якість _____

4.2. Узгоджена за цим Договором вартість заставленого майна становить _____

4.3. Вищевказане майно належить Заставодавцю на праві _____

4.4. Заставлене майно передається у володіння Заставодержателю у такому порядку:

Термін передачі _____

Місце передачі _____

5. Права Заставодавця щодо розпоряджання заставленим майном

5.1. Заставодавець має такі права щодо розпоряджання заставленим майном: _____

5.2. Наступна застава заставленого майна _____

(допускається, допускається за згодою Заставодержателя,
не допускається)

6. Обов'язки Заставодержателя

Заставодержатель зобов'язаний:

6.1. Застрахувати предмет застави на його повну вартість за рахунок і в інтересах Заставодавця.

6.2. Вжити всіх необхідних заходів щодо збереження предмета застави.

6.3. негайно повідомити Заставодавця про виникнення загрози втрати або пошкодження предмета застави.

6.4. У строк _____ повернути предмет застави після виконання Заставодавцем або третьою особою забезпеченого заставою зобов'язання.

7. Інші умови

7.1. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

7.2. Цей Договір укладено у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставадавець

Заставодержатель

(назва
юридичної особи)

(назва
установи банку)

Адреса: _____

Адреса: _____

р/рахунок _____

р/рахунок _____

**Керівник
або уповноважена особа**

**Керівник
або уповноважена особа**

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави прав на промислову власність

м. _____ "_____" _____ 20__ р.

Заставадавець _____
(повна назва юридичної особи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і Заставодержатель _____
(назва банківської установи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

Згідно із цим Договором Заставодержатель має право у разі невиконання Заставадавцем своїх зобов'язань за договором, вказаним у п. 2.1 цього Договору (далі — Основний договір), задовольнити свої вимоги за рахунок майна, заставленого на нижченаведених умовах.

2. Зобов'язання, забезпечене заставою

2.1. За цим Договором заставою забезпечується Основний договір № _____ від "_____" _____ 20__ р.

2.2. Заставадавцем за Основним договором виступає _____

Заставодержателем за Основним договором виступає _____

2.3. Предметом Основного договору є _____

2.4. Термін виконання зобов'язання, забезпеченого цим Договором _____

3. Розмір забезпеченої заставою вимоги

Розмір забезпеченої заставою вимоги становить:

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

Усього: _____

4. Предмет застави

4.1. Предметом застави є така промислова власність:

4.1.1. Найменування: _____,
(ноу-хау, товарний знак, ліцензія, патент та ін.)

4.1.2. Характеристика: _____

4.1.3. Зміст _____

4.2. Узгоджена за цим Договором вартість заставленої промислової власності _____

4.3. Зазначена промислова власність належить Заставодавцю на праві _____

відповідно до _____
(договору, авторства та ін.)

5. Права Заставодавця

5.1. Заставодавець має такі права з використання та розпорядження заставленою промисловою власністю: _____

5.2. Наступна застава заставленого майна _____

(допускається, допускається за згодою Заставодержателя,
не допускається)

6. Права Заставодержателя

6.1. У разі невиконання Заставодавцем своїх зобов'язань за п. 2.1 цього Договору Заставодержатель має право задовольнити свої вимоги за рахунок заставленої промислової власності.

6.2. При невиконанні умов п. 6.1 цього Договору Заставодержатель отримує такі права щодо використання промислової власності: _____

6.3. Порядок використання промислової власності після звернення стягнення на предмет застави Заставодержатель визначає самостійно.

7. Інші умови

7.1. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

7.2. Цей Договір укладено у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставаодавець

Заставодержатель

(назва
юридичної особи)

(назва
установи банку)

Адреса: _____

Адреса: _____

р/рахунок _____

р/рахунок _____

**Керівник
або уповноважена особа**

**Керівник
або уповноважена особа**

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави товарів у переробці

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Заставадавець _____
(повна назва юридичної особи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і Заставодержатель

_____ (назва банківської установи)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові керівника установи банку)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

Згідно із цим Договором Заставодержатель має право у разі невиконання Заставадавцем своїх зобов'язань за договором, вказаним у п. 2.1 цього Договору (далі — Основний договір), задовольнити свої вимоги за рахунок майна, заставленого на таких умовах.

2. Зобов'язання, забезпечене заставою

2.1. За цим Договором заставою забезпечується Основний договір № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

2.2. Заставадавцем за Основним договором виступає _____

Заставодержателем за Основним договором виступає _____

2.3. Предметом Основного договору є _____

2.4. Термін виконання зобов'язання, забезпеченого цим Договором: _____

3. Розмір забезпеченої заставою вимоги

Розмір забезпеченої заставою вимоги становить:

3.1. _____

3.2. _____

3.3. _____

Усього _____

4. Предмет застави

- 4.1. Предметом застави є таке майно:
- 4.1.1. Вид: _____
- 4.1.2. Кількість: _____
- 4.1.3. Якість: _____
- 4.1.4. Можливі зміни товару: _____
- 4.2. Переробка заставленого товару не повинна зменшувати його вартості.
- 4.3. Узгоджена за цим Договором вартість заставленого майна становить: _____
- 4.4. Вищевказане майно належить Заставодавцю на праві _____
- 4.5. Заставлене майно залишається у володінні Заставодавця із місцезнаходженням за адресою: _____

5. Права і обов'язки Заставодавця

5.1. Заставодавець має право використовувати у своєму виробництві заставлені товари, оскільки право Заставодержателя поширюється лише на вироблені й перероблені товари та готову продукцію.

5.2. Наступна застава заставленого майна _____

(допускається, допускається за згодою Заставодержателя, не допускається)

5.3. Заставодавець зобов'язаний (не зобов'язаний) застрахувати заставлене майно на таких умовах: _____

5.4. Заставодавець зобов'язаний у повному обсязі відшкодувати Заставодержателю збитки, завдані втратою, нестачею або пошкодженням заставленого майна.

6. Інші умови

6.1. У випадках, не передбачених цим Договором, сторони керуються чинним цивільним законодавством України.

7.2. Цей Договір укладено у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставаодавець

Заставодержатель

(назва
юридичної особи)

(назва
установи банку)

Адреса: _____

Адреса: _____

р/рахунок _____

р/рахунок _____

**Керівник
або уповноважена особа**

**Керівник
або уповноважена особа**

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави товарів на складі

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Банк “_____” (далі — Заставодержатель) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі доручення № _____ від “_____” _____

20__ р., з однієї сторони, і _____

(назва організації)

(далі — Заставадавець) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я по батькові)

який діє на підставі _____

(Статуту, положення)

і доручення № _____ від “_____” _____ 20__ р., з другої сто-

рони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Заставадавець передає в заставу Заставодержателю на забезпечення зобов'язань за кредитним договором від “_____” _____ 20__ р. № _____ товари на складі згідно зі специфікацією, що є невід'ємною частиною цього Договору.

1.2. Предмет застави не обтяжений зобов'язаннями за іншими угодами, з іншими особами і не може бути заставлений третім особам у майбутньому.

1.3. Оцінка предмета застави провадиться на основі контрактної ціни товару з застосуванням коефіцієнта _____

1.4. Вартість товарів, що знаходяться в заставі, визначена відповідно до п. 1.3 цього Договору. Вона не може бути меншою

(сума цифрами і прописом)

і не підлягає зменшенню Заставадавцем протягом терміну дії цього Договору.

1.5. Цей Договір є невід'ємною частиною кредитного договору від “_____” _____ 20__ р. № _____.

1.6. Сума кредиту складає _____ доларів США.

(цифрами і прописом)

Термін остаточного погашення кредиту — “_____” _____ 20__ р.

2. Термін дії Договору

2.1. Договір набирає чинності з моменту підписання його сторонами і діє до моменту повного виконання зобов'язань, взятих Заставодавцем за кредитним договором від "___" _____ 20___ р. №_____.

3. Обов'язки Заставодавця

3.1. Заставодавець зобов'язаний мати в наявності товари на складі згідно зі специфікацією відповідно до п. 1.1 цього Договору заставною вартістю не меншою _____ гривень.

3.2. Заставодавець зобов'язаний безперешкодно пред'являти предмет застави Заставодержателю з метою здійснення контролю з боку останнього, а також надавати в розпорядження Заставодержателя необхідні документи та інформацію, що стосується його вимоги, не пізніше _____ робочих днів з моменту одержання запиту.

3.3. Предмет застави знаходиться у Заставодавця, який зобов'язаний зберігати його за адресою: _____.

3.4. Заставодавець зобов'язаний вести Книгу запису застав і на першу вимогу зацікавленої особи пред'являти її для ознайомлення.

3.5. Заставодавець зобов'язаний письмово повідомити Заставодержателя про зміну юридичної адреси або банківських реквізитів не пізніше _____ робочих днів з моменту зміни.

3.6. При невиконанні обов'язків Заставодавцем, передбачених чинним законодавством і кредитним договором від "___" _____ 20___ р. №_____, Заставодавець зобов'язаний протягом _____ днів після одержання повідомлення Заставодержателя передати йому предмет застави для звернення на нього стягнення.

3.7. При невиконанні обов'язків, зазначених в п.п. 3.1—3.6 цього Договору, Заставодавець сплачує штраф Заставодержателю в розмірі _____ гривень.

всього _____ слів

4. Права Заставодержателя

4.1. Заставодержатель вправі здійснювати перевірки предмета застави і вимагати для цього необхідні документи.

4.2. Заставодержатель вправі знайомитися з Книгою запису застав.

4.3. При невиконанні обов'язків Заставодавцем, передбачених чинним законодавством і кредитним договором від "___" _____ 20___ р. №_____, Заставодержатель вправі звернути стягнення на предмет застави до закінчення терміну дії цього Договору.

4.4. Заставодержатель вправі звернути стягнення на предмет застави до закінчення терміну дії цього Договору і у випадку, якщо при перевірці предмета застави з'ясується, що заставлене майно відсутнє за місцем, вказаним у п. 3.3 цього Договору, або є в меншій кількості, або меншою вартістю.

6. Додаткові умови

6.1. Умови цього Договору носять конфіденційний характер і не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

6.2. Кошти, отримані від реалізації предмета застави, в першу чергу спрямовуються на відшкодування витрат Заставодержателя, пов'язаних із вказаною реалізацією, а потім — на погашення зобов'язань за кредитним договором відповідно до умов погашення заборгованості, визначених кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р.

6.3. Спори вирішуються в порядку, встановленому кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р.

У разі вирішення спору арбітражним судом всі витрати, пов'язані з пред'явленням і розглядом позову, а також з виконанням рішення, несе Заставадавець.

Договір складений у трьох примірниках, що мають однакову юридичну силу. 1-й і 3-й примірники зберігаються у Заставодержателя, 2-й — у Заставадавця.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)

М.П.

(підпис)

М.П.

Договір на реалізацію заставленого майна

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Приватне підприємство _____
(далі — Боржник) в особі директора _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, підприємство _____
(далі — Торговельна організація) в особі Генерального директора _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з другої сторони, і Комерційний банк _____
(далі — Кредитор) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я по батькові)

який діє на підставі Статуту банку, з третьої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1 Боржник передає на реалізацію, а Торговельна організація бере на себе зобов'язання реалізувати заставлене майно згідно із актом приймання-передачі.

1.2. Майно передається Торговельній організації з метою реалізації його і внесення виручених коштів в рахунок погашення боргу за кредитним договором № _____ від “_____” _____ 20__ р., укладеним між Кредитором та Боржником.

2. Обов'язки сторін

2.1. Боржник зобов'язується:

— передати майно Торговельній організації за Переліком (додаток 1 до цього Договору). Передача майна здійснюється за актом приймання-передачі, підписаним Боржником і Торговельною організацією;

— надати Торговельній організації необхідну документацію для реалізації майна;

— відшкодувати в обумовлений строк Торговельній організації понесені нею витрати у зв'язку з реалізацією майна;

— виплатити Торговельній організації винагороду за проведену роботу з реалізації майна.

2.2. Торговельна організація зобов'язується:

— реалізувати передане їй майно за ціною не нижчою обумовленої сторонами в Протоколі про узгодження ціни (додаток 2 до цього Договору), підписаного трьома сторонами;

— суму, виручену від реалізації переданого заставленого майна, перерахувати на рахунок Кредитора _____ протягом трьох діб з дня реалізації майна;

— на вимогу Боржника надавати дані про хід реалізації переданого майна.

2.3. Кредитор зобов'язується:

— прийняти кошти від Торговельної організації після реалізації майна Боржника і зарахувати їх в рахунок погашення боргу за кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р., укладеним між Кредитором та Боржником.

3. Особливі умови Договору

3.1. Нарахування відсотків і штрафних санкцій за кредитним договором № _____ від "____" _____ 20__ р., укладеним між Кредитором та Боржником, припиняється з часу передачі майна для реалізації за актом приймання-передачі.

3.2. Зобов'язання за кредитною угодою вважаються повністю виконаними Боржником з часу надходження коштів на рахунок Кредитора (п. 2.2 Договору) згідно з Протоколом про узгодження ціни.

4. Договір набирає чинності з моменту підписання його сторонами і діє до _____.

5. Якщо Торговельна організація своїми неправомірними чи некомпетентними діями завдала Боржнику і Кредитору збитків, вона зобов'язана відшкодувати їх в повному обсязі сторонам протягом 10 днів з дня отримання претензії.

Юридичні адреси та банківські реквізити сторін

Боржник _____

Кредитор _____

Торговельна організація _____

Підписи сторін

Боржник

Кредитор

Торговельна організація

(підпис) _____

(підпис) _____

(підпис) _____

М. П. _____

М. П. _____

М. П. _____

Договір застави цінних паперів

М. _____ " _____ " _____ 20__ р.

(назва установи, філії банку)

(далі — Банк) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____, з однієї сторони, і

(Статуту, положення)

(прізвище, ім'я, по батькові позичальника)

який проживає за адресою: _____ (далі — Заставаода-
вець), з другої сторони, уклали цей Договір про таке:

1. За кредитним договором № _____ від " _____ " _____ 20__ р.

Банк надав _____

(прізвище, ім'я, по батькові Заставаодавця)

кредит у сумі _____ гривень

(прописом)

терміном до " _____ " _____ 20__ р.

2. На забезпечення своєчасного виконання кредитного догово-
ру _____

(прізвище, ім'я, по батькові Заставаодавця)

передав Банку у заставу _____

(зазначається вид цінних паперів, їх номери, серії, кількість)

3. Заставлені цінні папери оцінюються в сумі _____

гривень.

(прописом)

4. Заставлені цінні папери повністю передаються на зберіган-
ня Банку.

5. Банк бере із Заставаодавця за зберігання і управління застав-
леними цінними паперами плату в розмірі _____ гривень.

6. У разі невиконання Заставаодавцем своїх зобов'язань з повер-
нення кредиту Банк вправі задовольнити свої вимоги з вартості
заставлених цінних паперів у встановленому законом порядку.

7. Договір складений у двох примірниках (один — для Банку,
другий — для Заставаодавця), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Банк

Заставаодавець

(підпис)

М.П.

(підпис)

М.П.

Акт прийому-передачі майна в заставу (із застави)

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Представник Заставадавця _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____,
(Статуту, доручення: №, дата видачі)

і представник Заставодержателя _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____,
(Статуту, доручення: №, дата видачі)

склали цей акт про те, що відповідно до договору застави (№, дата) Заставадавець передає (приймає), а Заставодержатель приймає (передає) таке майно:

№ п/п	Найменування майна	Кількість	Вартість

Вказане майно прийняте (передане) Заставодержателем (Заставадавцем) у справному стані.

Заставадавець

Заставодержатель

(підпис)

М.П.

(підпис)

М.П.

Договір застави права на одержання покупної ціни за продане майно

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

(назва підприємства)

(далі — Заставадавець) в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
(Статуту, доручення: №, дата видачі)

з однієї сторони, і _____
(назва підприємства)

(далі — Заставодержатель) в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
(Статуту, доручення: №, дата видачі)

з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. За договором підряду № _____ на капітальне будівництво, укладеним між сторонами “ _____ ” _____ 20__ р., Заставодержатель зобов'язався зі своїх матеріалів побудувати і здати не пізніше “ _____ ” _____ 20__ р. _____,

(найменування об'єкта)

а Заставадавець зобов'язався прийняти вказаний об'єкт і виплатити Заставодержателю в термін до “ _____ ” _____ 20__ р. винагороду в розмірі _____ гривень.

(сума прописом)

2. Зобов'язання, вказані в пункті 1 цього Договору, забезпечуються заставою належного Заставадавцю права одержання покупної ціни за продану їм _____

(назва третьої сторони — покупець)

продукцію виробничо-технічного призначення.

За вказаним договором купівлі-продажу покупець зобов'язався сплатити продавцю (за цим Договором — Заставадавцю) _____ гривень в термін до _____

Копія договору купівлі-продажу додається.

3. Відносини, не врегульовані цим Договором, регулюються Законом України “Про заставу”.

4. Договір складений в двох примірниках — по одному кожній сторін, які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)

М.П.

(підпис)

М.П.

Договір застави товарів в обороті і переробці

м. _____ 20__ р.

(назва установи, філії банку)

в особі _____, який діє

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

на підставі _____

(Статуту, положення)

(далі — Заставодержатель), і _____

(назва позичальника)

в особі _____, який діє

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

на підставі _____,

(Статуту, доручення: №, дата видачі)

(далі — Заставаодавець), уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. На забезпечення зобов'язання з погашення кредиту в розмірі _____ гривень, наданого відповідно до кредитного договору № _____ від "____" _____ 20__ р., укладеного між Заставодержателем і Заставаодавцем, останній передає Заставоде-ржателю в заставу належне йому на праві власності (повного гос-подарського відання) таке майно: _____

(вид заставленого майна, його родові ознаки,

загальна вартість предмета застави, місце, в якому воно знаходиться)

2. Права і обов'язки сторін

2.1. Заставаодавець зберігає право володіти, користуватися і розпоряджатися заставленим майном.

Заставаодавець вправі змінювати склад і натуральну форму предмета застави (товарних запасів, сировини, матеріалів, напів-фабрикатів, готової продукції і т. ін.) за умов, що їхня загальна вартість не буде меншою від вартості, зазначеної в цьому Договорі.

2.2. Заставаодавець вправі реалізувати (відвантажити) заставле-ні товарно-матеріальні цінності за умови погашення відповідної частини забезпеченої заставою заборгованості або заміни відван-тажених товарно-матеріальних цінностей іншими товарами (із зазначенням видів товарів, якими може бути замінено предмет застави).

Заставадавець вправі використовувати у своєму виробництві заставлену сировину, матеріали і напівфабрикати (незавершене виробництво) і готові вироби.

2.3. Реалізовані Заставадавцем товари перестають бути предметом застави з моменту переходу у власність, повне господарське відання або оперативне управління набувача, а придбані Заставадавцем товари, передбачені в договорі застави, стають предметом застави з моменту виникнення на них у Заставадавця права власності або повного господарського відання.

2.4. Заставодержатель вправі:

1) перевіряти по документах і фактично наявність, розмір, стан і умови зберігання заставленого майна;

2) вимагати від Заставадавця вжиття заходів, необхідних для його зберігання;

3) вимагати від будь-якої особи припинення посягання на заставлене майно, що загрожує його втратою або пошкодженням.

2.5. Якщо майно, що є предметом застави, або його частину буде втрачено, а Заставадавець його не відновить або за згодою Заставодержателя не замінить іншим майном, рівним за вартістю, Заставодержатель вправі вимагати дострокового повернення кредиту.

У разі порушення Заставадавцем своїх обов'язків Заставодержатель вправі звернути стягнення на заставлене майно до настання строку виконання забезпеченого заставою кредитного зобов'язання.

3. Звернення стягнення на заставлене майно

3.1. За рахунок заставленого майна Заставодержатель вправі задовольнити свої вимоги за кредитним договором в повному обсязі з урахуванням відсотків, збитків, завданих простроченням виконання, а також неустойки, якщо вона передбачена кредитним договором.

3.2. Заставодержатель набуває права звернути стягнення на заставлене майно у разі неповернення кредиту Заставадавцем через 10 днів після настання терміну виконання зобов'язання, зазначеного в кредитному договорі.

3.3. Звернення стягнення на заставлене майно провадиться за рішенням суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса, а також у випадках, передбачених угодою сторін.

3.4. У разі, коли суми, одержаної від продажу заставленого майна, недостатньо для повного задоволення вимог Заставодержателя, він вправі одержати решту суми з іншого майна боржника, користуючись при цьому перевагами права застави.

Цей договір є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від "_____" _____ 20__ р.

Типовий договір твердої застави

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

(повна назва підприємства або прізвище, ім'я, по батькові особи,
що передає предмет застави)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
(Статуту, доручення: №, дата видачі)

(далі — Заставадавець), і _____
(назва установи, філії банку)

в особі _____,
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
(Статуту, іншого установчого документа)

(далі — Заставодержатель), уклали цей Договір про таке.

Загальні положення

1. Заставадавець передає Заставодержателю _____

(найменування матеріалів, сировини, напівфабрикатів, готової продукції,
товарних запасів і т. ін.)

як предмет застави.

2. Предметом застави забезпечуються зобов'язання Заставадавця _____

(зазначити зобов'язання)

в сумі _____ гривень.

(цифрами і прописом)

3. Термін виконання забезпеченого твердою заставою зобов'язання закінчується “ _____ ” _____ 20__ р.

4. Предмет застави знаходиться _____

(зазначити місце, де Заставадавець зберігає предмет застави)

5. Сторони, укладаючи договір твердої застави, керуються нормами чинного законодавства України. Відповідальність за правомірність передачі вищезазначеного предмета застави несе Заставадавець.

Права і обов'язки сторін

6. Заставадавець зобов'язаний:

а) застрахувати за свій рахунок предмет застави на його повну вартість на випадок втрати, недостачі або пошкодження внаслідок

док аварії чи дії непереборної сили, вчинення державними органами дій і прийняття ними актів, що припиняють господарську діяльність Заставаодавця або перешкоджають їй, а також ліквідації або визнання неплатоспроможним чи оголошення про свою неплатоспроможність;

б) не пізніше триденного строку з дня підписання цього Договору забезпечити за свій рахунок державну реєстрацію Договору твердої застави (якщо предметом застави є товари, які підлягають реєстрації, наприклад, транспортні засоби) і надати Заставодержателю витяг з реєстру, що підтверджує реєстрацію;

в) не розпоряджатися предметом застави без згоди Заставодержателя з моменту накладення ним пломб;

г) не продавати, не відчужувати іншим способом і не передавати предмет застави у володіння і користування третім особам, в тому числі в оренду;

д) не обтяжувати предмет застави наступною заставою;

е) вживати заходів, необхідних для зберігання предмета застави;

є) вживати заходів, необхідних для зберігання замка, пломби Заставодержателя;

ж) негайно повідомити Заставодержателя про виникнення загрози втрати або пошкодження предмета застави, замка, пломби Заставодержателя;

з) замінити предмет застави на вимогу Заставодержателя, якщо виникне реальна загроза втрати, нестачі або пошкодження предмета застави не з вини Заставодержателя;

и) відновити предмет застави або за згодою Заставодержателя замінити його на інший предмет однакової вартості, якщо предмет втрачений не з вини Заставодержателя;

і) не користуватися предметом застави.

7. Заставаодавець вправі:

а) достроково виконати зобов'язання, забезпечене предметом застави;

б) припинити звернення стягнення на предмет застави за рішенням суду, арбітражного суду, третейського суду або на підставі виконавчого напису нотаріуса в будь-який час до його реалізації, виконавши забезпечене твердою заставою зобов'язання.

8. Заставодержатель зобов'язаний:

а) негайно повідомити Заставаодавця про виникнення загрози втрати або пошкодження предмета застави;

б) не пізніше наступного робочого дня після виконання Заставаодавцем зобов'язань або встановлення необґрунтованості твердої застави, що забезпечує основне зобов'язання, вказане в п. 2 цього Договору, зняти замок, пломбу;

в) якщо сума, виручена від реалізації предмета застави, перевищує розмір забезпечених твердою заставою вимог, повернути різницю Заставодавцю;

г) у разі втрати або нестачі предмета застави з вини Заставодержателя — відповідати в розмірі вартості втраченого (відсутнього) майна, а при пошкодженні — у розмірі суми, на яку знизилась вартість предмета застави.

9. Заставодержатель вправі:

а) звернути стягнення на предмет застави, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого твердою заставою, воно не буде виконане;

б) звернути стягнення на предмет застави достроково у разі, якщо Заставодавець не виконає обов'язків, передбачених підпунктами "а" і "е" пункту 6 цього Договору;

в) задовольнити свої вимоги за рахунок предмета застави в повному обсязі на момент фактичного задоволення;

г) зберігати тверду заставу в початковому обсязі до повного виконання Заставодавцем всіх забезпечених твердою заставою зобов'язань;

д) реалізувати предмет застави, на який звертається стягнення, відповідно до вимог чинного законодавства;

е) перевіряти по документах і фактично наявність, розмір, стан і умови зберігання предмета застави, а також наявність і стан замка, пломби Заставодержателя;

є) вимагати від Заставодавця вжиття заходів, необхідних для зберігання предмета застави, а також замка, пломби Заставодержателя;

ж) вимагати від будь-якої особи припинення посягання на предмет застави, що загрожує його втратою або пошкодженням;

з) звернути стягнення на предмет застави до настання терміну виконання забезпеченого твердою заставою зобов'язання у випадку невиконання Заставодавцем обов'язків, передбачених підпунктом "з" пункту 6 цього Договору, протягом трьох днів з дня одержання письмової вимоги Заставодержателя замінити предмет застави;

и) вимагати дострокового виконання забезпеченого твердою заставою зобов'язання, якщо предмет застави втрачений не з вини Заставодержателя і Заставодавець не відновив його або за згодою Заставодержателя не змінив іншим предметом такої ж вартості;

і) якщо суми, отриманої від реалізації предмета застави, недостатньо для повного задоволення його вимог, стягнути решту суми відповідно до вимог чинного законодавства України.

Додаткові умови і положення

10. _____

11. Будь-які зміни і додатки до цього Договору оформляються в письмовій формі.

12. Інші питання, не обумовлені цим Договором, вирішуються згідно з чинним законодавством.

Цей договір складено у _____ примірниках. Всі примірники мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір застави права на авторську винагороду

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Банк _____
(назва банку)

(далі — Заставодержатель) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____,

(Статуту, доручення: №, дата видачі)

з однієї сторони, і громадянин _____,

(прізвище, ім'я, по батькові)

який мешкає за адресою: _____

(далі — Заставадавець), з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Заставодержатель за договором № _____ від “ _____ ”
_____ 20__ р. надає Заставадавцю кредит у розмірі

_____ (прописом)

гривень на термін _____ під відсотки (копія кредитного договору — додаток № 1).

2. На забезпечення своєчасного повернення кредиту Заставодержатель приймає в заставу належне Заставадавцю право на одержання авторської винагороди (гонорару) у розмірі _____ за авторським договором

№ _____ від “ _____ ” _____ 20__ р., укладеним з

_____ (назва організації)

Термін і порядок виплати авторської винагороди визначається авторським договором (копія авторського договору — додаток № 2).

3. Інші питання, не передбачені цим Договором, регулюються Законом України “Про заставу”.

Договір складено у двох примірниках — по одному кожній із сторін, які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Заставодержатель

Заставадавець

(прізвище, ім'я, по батькові)
паспорт: серія _____
№ _____, виданий

(підпис)
М.П.

“ ” _____ р.

(підпис)

Договір поруки № _____

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

(назва поручителя)

(далі — Поручитель) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, банк “ _____ ”,
(далі — Кредитор) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку і доручення № _____ від “ _____ ”
_____ 20__ р., з другої сторони, і

(назва підприємства)

(далі — Позичальник) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____,

(Статуту, іншого установчого документа)

уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Поручитель зобов'язується перед Кредитором відповідати за виконання зобов'язань Позичальником за кредитним договором № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р. у повному обсязі.

1.2. З умовами кредитного договору № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р. Поручитель ознайомлений.

2. Права і обов'язки сторін

2.1. Поручитель зобов'язується у разі невиконання Позичальником своїх зобов'язань перед Кредитором погасити протягом _____ днів із дня одержання повідомлення Кредитора заборгованість за кредитним договором № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.: кредит у сумі _____ грн., нараховані відсотки за кредитом, відсотки за прострочення платежу, штраф, пеню та виконати інші зобов'язання, передбачені кредитним договором.

3. Інші умови Договору

3.1. При невиконанні зобов'язань за кредитним договором і договором поручительства Позичальник і Поручитель відповідають перед Кредитором як солідарні боржники.

3.2. За порушення строків повернення сум, зазначених у п. 2.1 цього Договору, а також за несвоєчасне перерахування коштів Поручитель зобов'язується сплатити Кредитору пеню в розмірі ____% від несвоєчасно перерахованих сум за кожний день прострочки.

3.3. Кредитор зобов'язується у разі задоволення своїх вимог у повному обсязі за рахунок коштів Поручителя, передати йому всі документи, в яких визначаються права Кредитора щодо Позичальника.

4. Термін дії Договору і порядок вирішення спорів

4.1. Договір набирає чинності з моменту його підписання і діє до повного погашення заборгованості перед Кредитором. При пролонгації дії кредитного договору підлягає пролонгації також договір поруки, що оформляється додатковою угодою до цього Договору поруки.

4.2. Спори, що виникають при виконанні цього Договору, вирішуються в установленому законодавством порядку.

Цей Договір складено у трьох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

(Число сторінок: _____)

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Поручитель	Кредитор	Позичальник
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
(підпис) М. П.	(підпис) М. П.	(підпис) М. П.

Додаткова угода до договору поруки

від “_____” _____ 20__ р. № _____

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

(назва поручителя) _____

(далі — Поручитель) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту, з однієї сторони, і банк “_____”

(далі — Кредитор) в особі _____,

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку і доручення №__ від “__”

_____ 20__ р., з другої сторони, уклали додаткову угоду про таке.

1. Продовжити термін дії Договору поруки від “__” _____ 20__ р. №_____ на термін _____

2. Викласти пункт 1 Договору від “__” _____ 20__ р. №_____ у такій редакції:

“Поручитель зобов'язується солідарно з Позичальником відповідати перед Кредитором за виконання зобов'язань Позичальника за кредитним договором від “__” _____ 20__ р. №_____, що укладений між Кредитором і _____

(назва позичальника)

в сумі _____ гривень до “__” _____ 20__ р., з урахуванням відсотків за користування кредитом”.

3. Додаткова угода набуває чинності з моменту підписання її сторонами. Дія додаткової угоди припиняється після виконання Позичальником або Поручителем зобов'язань перед Кредитором, забезпечених Договором поруки.

4. При вирішенні всіх інших питань сторони керуються умовами Договору поруки від “__” _____ 20__ р. №_____.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Поручитель

Кредитор

Позичальник

(підпис)

М. П.

(підпис)

М. П.

(підпис)

М. П.

Договір поруки

до договору позики № _____ від _____

м. _____ " _____ " _____ 20__ р.

(назва акціонерного товариства)

(далі — Позикодавець) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____, з однієї сторони,
і _____

(далі — Поручителі), з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. За цим Договором Поручителі зобов'язуються відповідати перед Позикодавцем за виконання _____ (далі за текстом — Позичальником) усіх зобов'язань за договором позики № _____ від " _____ " _____ 20__ р., укладеним між

(назва позичальника)

і _____

2. Обов'язки сторін

2.1. Поручителі зобов'язуються нести солідарну відповідальність із Позичальником перед Позикодавцем за договором позики, вказаним у п. 1.1 цього Договору, в тому ж обсязі як і Позичальник: у разі невиконання Позичальником зобов'язань за договором позики (п. 1.1) повернути основну суму боргу або її частину, сплатити штрафні санкції, відшкодувати судові витрати зі стягнення боргу й інші збитки Позикодавця.

2.2. Підставою відповідальності Поручителів, зокрема, є:

- неповернення суми позики або її частини в обумовлений договором (вказаним у п. 1.1 цього Договору) строк;
- нецільове використання позики.

2.3. Позичальник зобов'язується негайно повідомити Поручителів про порушення ним строку виконання договору позики, зазначеного в п. 1.1 цього Договору, в тому числі про прострочення виплати основної суми боргу і про будь-які інші порушення, а також про всі інші обставини, що впливають на виконання Позичальником своїх зобов'язань перед Позикодавцем.

2.4. Позичальник зобов'язаний письмово повідомити Поручителів про повне або часткове виконання зобов'язань за договором позики, у тому числі про сплату штрафних санкцій і повернення суми позики з наданням відповідних документів.

2.5. У разі прострочення виконання Позичальником зобов'язань перед Позикодавцем, Позикодавець вправі за своїм вибором вимагати виконання зобов'язань Позичальником чи Поручителями або здійснити у встановленому законом порядку примусове стягнення боргу з Поручителів або Позичальника.

2.6. Якщо Поручителі відшкодують всі збитки Позикодавця, вказані в п. 1.1 договору позики, до них переходять права Позикодавця в обсязі фактично задоволених вимог. При цьому, крім повернення фактично виплачених Позикодавцем сум, Поручителі будуть вправі вимагати від Позичальника сплати штрафу в розмірі _____% від виплачених ними Позикодавцю сум, а також відшкодування інших збитків, завданих у зв'язку з відповідальністю за Позичальника.

2.7. До Поручителів, що виконали зобов'язання, переходять права Позикодавця за цим зобов'язанням і права, що належать Позикодавцю, у тому обсязі, у якому Поручителі задовольнили вимоги Позикодавця.

2.8. Протягом трьох днів після виконання Поручителями зобов'язань Позичальника з відшкодування збитків Позикодавцю, Позикодавець зобов'язаний надати Поручителям документи, що підтверджують вимоги Позикодавця до Позичальника, і передати права, що забезпечують цю вимогу.

2.9. Усі доповнення і зміни до цього Договору, наслідком яких є збільшення відповідальності або інші несприятливі наслідки для Поручителів, повинні вноситися тільки з письмової згоди Поручителів.

3. Строки поручительства

3.1. Поручительство припиняється:

— якщо зобов'язання за договором позики, вказаним у п. 1.1 цього Договору, змінилися (додатковими угодами до договору) і спричинили збільшення відповідальності або інші несприятливі наслідки для Поручителів без їхньої письмової згоди;

— якщо Позикодавець відмовився прийняти належне виконання за договором, запропоноване Позичальником або Поручителями;

— у разі виконання Позичальником зобов'язань за договором позики;

— при переводі боргу на іншу особу, якщо Поручителі не дали Позикодавцю згоди відповідати за нового боржника;

— в інших передбачених законом випадках.

3.2. Плата за надання поручительства цим Договором не передбачається.

4. Порядок розгляду спорів і претензій

4.1. Спори і претензії, що випливають із цього Договору, вирішуються сторонами шляхом переговорів.

4.2. При недосягненні згоди шляхом переговорів спори і претензії підлягають розгляду в судовому порядку у відповідності із законодавством України.

5. Заключні положення

5.1. Договір поруки діє протягом всього терміну дії договору позики, вказаного в п. 1.1 цього Договору, в тому числі і на термін його пролонгації.

5.2. Цей договір складено у _____ примірниках (по одному для кожної зі сторін), які мають однакову юридичну силу.

5.3. Позикодавець зобов'язаний надати по одному примірнику договору позики (п. 1.1) для кожного Поручителя.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Позикодавець

(підпис)

М.П.

Поручителі:

1. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
паспорт: серія _____ № _____,
виданий _____
" " _____ р., проживає
за адресою _____

(підпис)

Позичальник

(підпис)

М.П.

2. _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
паспорт: серія _____ № _____,
виданий _____
" " _____ р., проживає
за адресою _____

(підпис)

Договір поруки до договору про спільну діяльність

№ _____ від " ____ " _____ 20__ р.

м. _____ " _____ " _____ 20__ р.

(повна назва організації)

(далі — Кредитор) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____

(Статуту, положення)

з однієї сторони, і _____

(повна назва організації)

(далі — Поручитель) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

з другої сторони, а також _____

(повна назва організації)

(далі — Боржник) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____

(Статуту, положення, доручення: №, дата видачі)

з третьої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. За цим Договором Поручитель зобов'язується відповідати перед Кредитором Боржника за виконання Боржником зобов'язань за Договором про спільну діяльність № _____ від " ____ " _____ 20__ р. в обсязі і у порядку, встановленому цим Договором.

2. Обов'язки сторін

2.1. Поручитель зобов'язується відповідати перед Кредитором солідарно з Боржником за виконання зобов'язань Боржником з передачі у власність Кредитора жилих приміщень за Договором про спільну діяльність № _____ за умови виконання Кредитором своїх зобов'язань з перерахування коштів для здійснення будівництва жилого будинку, вказаного в Договорі про спільну діяльність, за адресою: _____

2.2. Відповідальність Поручителя настає при невиконанні Боржником вказаних у п. 2.1 цього Договору зобов'язань з будь-яких причин, за винятком невиконання зобов'язань внаслідок дії непереборної сили.

2.3. Відповідальність Поручителя визначається в розмірі фактично перерахованих Кредитором Боржнику коштів для здійснення спільного з інвестором проекту, передбаченого Договором про спільну діяльність № _____. Поручитель, крім того, зобов'язується відшкодувати збитки Кредитора, що визначаються в розмірі облікової ставки, встановленої Національним банком України за весь період користування Боржником коштами Кредитора, починаючи з дати перерахування відповідних сум по день пред'явлення відповідних вимог до Поручителя. Облікова ставка Національного банку України визначається на вибір Кредитора або на день пред'явлення відповідних вимог або на день перерахування відповідної суми.

2.4. Збитки відшкодовуються Поручителем за винятком суми ризику, встановленої п. 4.2 Договору про спільну діяльність, тобто за відрахуванням _____ гривень.

2.5. Боржник зобов'язується одразу повідомляти Поручителя і Кредитора про всі допущені ним порушення, вказані в п. 1.1 Договору про спільну діяльність, а також про всі ризики, що виникають в процесі будівництва вказаного жилого будинку, в тому числі про обставини, що перешкоджають своєчасному завершенню будівництва, про порушення строків надання Кредитору передбачених Договором приміщень та інших подібних обставин.

2.6. Боржник зобов'язаний негайно повідомити Поручителя про повне або часткове виконання своїх зобов'язань перед Кредитором.

2.7. У разі прострочення виконання Боржником зобов'язань перед Кредитором Кредитор вправі за своїм вибором вимагати відшкодування збитків в обсязі, встановленому цим Договором і Договором про спільну діяльність № ___ від "___" _____ 20__ р., від Боржника або Поручителя чи здійснити, за своїм вибором, у встановленому законом порядку примусове стягнення боргу з Поручителя або Боржника.

2.8. При відшкодуванні Поручителем усіх збитків Кредитору до нього переходять права Кредитора в обсязі фактично задоволених вимог. При цьому, крім повернення фактично виплачених Кредитору сум, Поручитель буде вправі вимагати від Боржника сплати штрафу в розмірі _____% від виплачених ним Кредитору сум, а також відшкодування інших збитків, завданих у зв'язку з відповідальністю за Боржника, у тому числі — відшкодування судових витрат.

2.9. Протягом трьох днів після виконання Поручителем зобов'язань Боржника з відшкодування збитків Кредитору, Кредитор

зобов'язаний передати Поручителю документи, що підтверджують вимоги Кредитора до Боржника, і права, що забезпечують ці вимоги.

3. Строки поручительства

3.1. Поручительство надається на весь термін дії Договору про спільну діяльність № _____. При цьому вимоги з відшкодування збитків і сплати штрафних санкцій до Поручителя можуть бути пред'явлені Кредитором не раніше "___" _____ 20__ р. і не пізніше "___" _____ 20__ р.

3.2. Якщо за згодою Кредитора оформлення документів, що підтверджують права Кредитора на жилу площу у вказаному жилу будинку, буде призначено на будь-яку дату після "___" _____ 20__ р., поручительство буде дійсним протягом одного року після настання нового терміну оформлення документів.

3.3. Поручительство припиняється:

— якщо Кредитор протягом термінів, вказаних у п.п. 3.1 і 3.2 цього Договору, не пред'явить до Поручителя вимоги про відшкодування збитків в обсязі, встановленому цим Договором, або в іншому обсязі;

— якщо Кредитор відмовиться прийняти належне виконання за Договором, запропоноване Боржником або Поручителем. Належним виконанням є виконання зобов'язань перед Кредитором за Договором про спільну діяльність № _____ в обсязі й у терміни, встановлені цим Договором;

— у разі виконання Боржником зобов'язань за Договором про спільну діяльність № _____;

— в інших випадках, передбачених законом.

Плата за надання поручительства цим Договором не передбачається.

4. Додаткові умови

4.1. Боржник зобов'язаний надати Поручителю копії документів, які підтверджують виконання ним зобов'язань перед Кредитором.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Кредитор	Поручитель	Боржник
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
(підпис) М. П.	(підпис) М. П.	(підпис) М. П.

Договір поруки до кредитного договору

№ _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

(назва підприємства, що бере кредит)

в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____

(Статуту, положення)

(далі — Боржник), Комерційний банк _____

(назва установи, філії банку)

в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____ (далі — Кредитор),

(Статуту, положення)

і _____

(назва організації-поручителя)

в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____

(Статуту, положення)

(далі — Поручитель), уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. За цим Договором Поручитель зобов'язується відповідати перед Кредитором Боржника за виконання останнім своїх зобов'язань за кредитним договором № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

2. Обов'язки сторін

2.1. Поручитель зобов'язується відповідати перед Кредитором солідарно з Боржником за виконання зобов'язань Боржником за вищезгаданим кредитним договором в тому ж обсязі, що і Боржник, у тому числі за невиконання зобов'язань Боржником з повернення основної суми боргу, відсотків за користування кредитом і сплати штрафних санкцій на день проведення остаточних розрахунків.

2.2. Підставами відповідальності Поручителя, зокрема, є:
— неповернення Боржником кредиту в обумовлений договором строк;

— несплата відсотків за користування кредитом у встановлений строк;

— нецільове використання кредиту.

2.3. Боржник зобов'язується негайно повідомляти Поручителя про допущені ним порушення умов кредитного договору, вказаного в п. 1.1 цього Договору, в тому числі про прострочення сплати відсотків за користування кредитом, повернення суми основного боргу, а також про інші обставини, що впливають на виконання зобов'язань Боржником перед Кредитором.

2.4. Після повного або часткового виконання зобов'язань за вказаним кредитним договором, у тому числі сплати відсотків і штрафних санкцій, Боржник зобов'язаний одразу письмово повідомити про це Поручителя з наданням відповідних документів.

2.5. У разі прострочення виконання Боржником зобов'язань перед Кредитором, Кредитор вправі за своїм вибором вимагати виконання зобов'язань від Боржника або Поручителя, чи здійснити у встановленому законом порядку примусове стягнення боргу з Поручителя або Боржника.

2.6. Якщо Поручитель відшкодує всі збитки Кредитора за вказаним в п. 1.1 цього Договору кредитним договором, до нього переходять права Кредитора в обсязі фактично задоволених вимог. При цьому, крім повернення фактично виплачених Кредитору сум, Поручитель буде вправі вимагати від Боржника сплати штрафу в розмірі ____% від виплачених ним Кредитору сум, а також відшкодування інших збитків, понесених у зв'язку з відповідальністю за Боржника.

2.7. Протягом трьох днів після виконання Поручителем зобов'язань Боржника з відшкодування збитків Кредитора, Кредитор зобов'язаний надати Поручителю документи, що підтверджують вимоги Кредитора до Боржника і передати права, що забезпечують ці вимоги.

3. Строки поручительства

3.1. Поручительство надається на весь термін дії кредитного договору, в тому числі і на термін його пролонгації. При цьому вимоги з відшкодування збитків і сплати штрафних санкцій до Поручителя можуть бути пред'явлені Кредитором протягом трьох місяців після настання терміну виконання зобов'язань за вказаним договором.

3.2. Поручительство припиняється:

— якщо Кредитор протягом трьох місяців з дня настання терміну виконання зобов'язань за кредитним договором не пред'явить до Поручителя вимоги про відшкодування збитків і сплату штрафних санкцій;

- якщо Кредитор відмовився прийняти належне виконання за договором, запропоноване Боржником або Поручителем;
- у разі виконання Боржником зобов'язань за кредитним договором;
- при переводі боргу на іншу особу, якщо Поручитель не дав Кредитору згоди відповідати за нового боржника;
- в інших випадках, передбачених законом.

3.3. Плата за надання поручительства цим Договором не передбачена.

4. Додаткова умова

4.1. Боржник зобов'язаний надати Поручителю один примірник кредитного договору.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Боржник

Кредитор

Поручитель

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

Поручительство за позицію, виданою позичальнику

(місце і дата видачі поручительства прописом)

Я, гр. _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження)

мешкаю за адресою: _____,

паспорт: серія _____ № _____, виданий

зобов'язуюся перед _____

(назва організації або прізвище, ім'я, по батькові особи)

у випадку невиконання або неналежного виконання позичальни-
ком гр. _____,

(прізвище, ім'я, по батькові позичальника, дата народження)

який мешкає за адресою _____

свого зобов'язання за позицію перед _____,

отриманої на невідкладні потреби в сумі _____

гривень

(сума прописом)

строком на _____

(зазначити термін прописом)

взяти на себе в повному обсязі відповідальність за невиконання або неналежне виконання позичальником зобов'язання за цією позицією, в тому числі за сплату відсотків і неустойки. При зміні місця проживання зобов'язуюся в триденний термін повідомити нову адресу місця проживання.

Вказане поручительство складене в трьох примірниках, один із яких зберігається в справах _____

нотаріальної контори, інший видається гр. _____

і гр. _____

(підпис)

(підпис)

(підпис)

Договір поруки

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Комерційний банк _____
 (далі — Кредитор) в особі _____
 (посада, прізвище, ім'я, по батькові)
 який діє на підставі Статуту, і _____

(повна назва юридичної особи)
 (далі — Поручитель) в особі _____
 (посада, прізвище, ім'я, по батькові)
 який діє на підставі Статуту, уклали цей Договір про таке.

1. Цей Договір є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р., за яким Кредитор надав Позичальнику (Боржнику) кредит у сумі _____ гривень.
 (цифрами і прописом)
 до “ _____ ” _____ 20__ р.

2. Поручитель зобов'язується перед Кредитором нести солідарну відповідальність за виконання Позичальником своїх зобов'язань за вищевказаним кредитним договором і відшкодувати Кредитору у разі прострочення виконання Позичальником своїх зобов'язань (варіанти):

- отриману суму кредиту в розмірі _____ гривень;
- відсотки за користування кредитом у сумі _____ гривень або без зазначення суми;
- неустойку (штраф, пеню — за що, скільки відсотків) у сумі _____ гривень;
- збитки Кредитора;
- відповідальність Поручителя обмежується сумою виданого кредиту і відсотків за ним;
- відповідальність Поручителя обмежується граничною сумою у розмірі _____ гривень.

3. Зобов'язання, передбачені п. 2 цього Договору, повинні бути виконані Поручителем протягом _____ днів із дня одержання повідомлення від Кредитора про порушення Позичальником взятих на себе зобов'язань з повернення кредиту.

4. Поручитель, що не виконав у строк вимоги п. 2 Договору, зобов'язаний виплатити Кредитору неустойку в розмірі _____

відсотків за кожний день прострочення від суми, що підлягає відшкодуванню.

5. При зміні умов кредитного договору в частині зменшення плати за кредит відповідно зменшується розмір вимог, запропонованих до виплати Поручителю у разі невиконання Позичальником своїх зобов'язань.

6. Кредитор, який задовольнив свої вимоги в цілому або частково за рахунок Позичальника, зобов'язаний негайно повідомити про це Поручителя.

7. Якщо Позичальник виконає зобов'язання, забезпечені поручительством, і Поручитель незалежно від Позичальника виконає зобов'язання, Поручитель вправі стягнути з Кредитора безпідставно отримане майно (грошові кошти).

8. Якщо Кредитор пред'явить позов до Поручителя, останній зобов'язаний притягнути Позичальника до участі в справі на своїй стороні як третю особу, що не заявляє самостійних вимог.

9. До Поручителя, який виконав зобов'язання за Позичальника, переходять усі права Кредитора. Останній у цьому випадку зобов'язаний передати Поручителю всі документи, що підтверджують вимоги до Позичальника, права, що забезпечують ці вимоги, а також підтвердження, що Позичальник (Боржник) письмово повідомлений про перехід прав, що відбувся, від Кредитора до Поручителя.

10. Спори сторін розглядаються в арбітражному суді.

11. Цей договір набуває чинності з моменту зарахування перерахованих Кредитором коштів на рахунок Позичальника.

12. Дія цього договору припиняється (варіанти):

— з припиненням забезпеченого поручительством кредитного договору;

— у разі зміни умов кредитного договору, що спричиняють збільшення відповідальності або інші несприятливі наслідки для Поручителя, без його згоди;

— якщо Поручитель не дасть згоди Кредитору відповідати за нового Боржника при переводі боргу;

— якщо Кредитор відмовиться прийняти належне виконання, запропоноване Позичальником або Поручителем;

— після закінчення строку поручительства, вказаного в договорі поруки;

— якщо строк не встановлений і Кредитор протягом року з дня настання строку виконання забезпеченого поручительством кредитного договору не пред'явить позову до Поручителя;

— якщо термін виконання основного зобов'язання не вказаний, не може бути визначений моментом виконання, і якщо Кредитор не пред'явить позову до Поручителя.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Кредитор

Поручитель

**(підпис)
М.П.**

**(підпис)
М.П.**

Банківська гарантія

(назва установи, філії банку, код ЗКПО, адреса, МФО)

(№ кор. рахунку, № ліцензії Національного банку України на здійснення банківських операцій, № телефону, телексу, факсу)

(далі — Гарант) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____, зобов'язується сплатити за _____

(назва, адреса, код ЗКПО організації)

(далі — Принципал) суми митних платежів, встановлених згідно з чинним законодавством України, а також пеню за прострочення їхньої сплати і відсотки за надання відстрочки або розстрочки сплати митних платежів у межах суми, еквівалентної _____ доларам США за курсом Національного банку України на день сплати,

(найменування митниці)

(далі — Бенефіціар) протягом п'яти робочих днів з дня одержання письмової вимоги Бенефіціара.

Гарантія видана на прохання Принципала як забезпечення виконання його зобов'язань зі сплати митних платежів відповідно до законодавства України.

Термін дії гарантії _____ з дня її видачі з подальшою пролонгацією.

Гарантія є безвідкличною і набирає чинності з дня видачі Принципалу ліцензії на утворення митного складу.

Керівник банку _____

(підпис)

(прізвище, ім'я,
по батькові)

М. П.

Головний бухгалтер _____

(підпис)

(прізвище, ім'я,
по батькові)

" _____ " _____ 20__ р.

Угода між Гарантом і Принципалом

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

ТОВ “Миккомс” в особі Генерального директора Іванова Д. В., який діє на підставі Статуту товариства (далі — Принципал), і КБ “Укрбізнесбанк” в особі Голови правління Михая Д.В., який діє на підставі Статуту банку (далі — Банк), керуючись чинним законодавством України та іншими нормативними актами, які діють на території України, уклали цю Угоду про таке.

1. Банк на прохання Принципала бере на себе зобов'язання виступити його Гарантом і сплатити ЗАТ “Кипарис” (Бенефіціару) за поставку Принципалу партії комп'ютерів за Договором постачання № _____ від “_____” _____ р., укладеним між ними, грошову суму в розмірі _____ грн. Термін дії Угоди з “_____” _____ р. по “_____” _____ р.

2. Вказана в п. 1 Угоди сума підлягає передачі ЗАТ “Кипарис” у порядку і на умовах Договору банківської гарантії між Банком і ЗАТ “Кипарис”.

3. За видачу банківської гарантії Принципал сплачує Банку винагороду в розмірі _____ грн.

4. Після одержання Банком письмової вимоги від ЗАТ “Кипарис” про сплату грошової суми, вказаної в п. 1 Угоди, Банк одразу інформує про це Принципала і передає йому копії вимоги з усіма необхідними документами.

5. Після сплати Банком ЗАТ “Кипарис” суми, вказаної в п. 1 Угоди, Банк вправі вимагати від Принципала в порядку регресу відшкодування сум, сплачених за банківською гарантією, до “_____” _____ р.

6. Принципал зобов'язаний відшкодувати Банку виплачену ним Бенефіціару суму не пізніше “_____” _____ р. За прострочення строків виплати Банку цієї грошової суми Принципал сплачує Банку пеню в розмірі _____ % за кожен день прострочення і відшкодовує завдані Банку таким невиконанням збитки.

7. Відносини сторін, не врегульовані цією Угодою, регулюються чинним законодавством.

8. Ця угода складена у двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Принципал

Банк

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір на проведення факторингових операцій

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Банк “ _____ ” (далі — Банк) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку та доручення № _____ від
_____ 20__ р., з однієї сторони, і _____

(назва підприємства)

(далі — Постачальник) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____
з другої сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1 Банк придбаває у Постачальника право вимоги боргів за поставки товарів та надані послуги, строки сплати за якими сплинули (прострочена дебіторська заборгованість), та за поточними розрахунками за такими угодами:

Назва платника, його банківські реквізити	№ і дата господарської угоди	Сума платежу згідно з угодою	Строк виконання зобов'язання
на загальну суму			

(сума цифрами і прописом)

2. Умови Договору

2.1. На забезпечення виконання зобов'язань за Договором Банком прийняті: (вказати конкретно: застава матеріальних цінностей, майна, майнових прав з оформленням угоди застави, договору поруки (гарантії), цінні папери, що передані на зберігання в Банк, банківська гарантія, інші документи).

2.2. У разі зміни кредитної політики згідно з актом Верховної Ради України, Національного банку України, а також банку “ _____ ” у Договір за погодженням з Постачальником в десятиденний строк після прийняття цих актів вносяться відповідні зміни.

2.3. Зміни до Договору оформляються додатковою угодою сторін, яка є невід'ємною частиною цього Договору.

3. Права та обов'язки сторін

3.1. Права та обов'язки Банку:

3.1.1. Відкрити позичковий рахунок № _____ для здійснення факторингових операцій.

3.1.2. Здійснювати факторингові операції тільки після підписання та нотаріального посвідчення (за необхідності) договору поруки, договору застави та пред'явлення банку витягу з Державного реєстру застав рухомого майна.

3.1.3. На підставі даних бухгалтерської звітності (місячної, квартальної) аналізувати платоспроможність Постачальника.

3.1.4. Щоквартально проводити перевірку на місці забезпечення повернення боргу за факторингові операції, стану збереження заставленого майна, відповідність його вартості за договором застави ринковим цінам.

3.1.5. У разі знецінення предмета застави на незабезпечену суму вимагати від Постачальника надання додаткової застави або часткового повернення боргу.

3.1.6. При порушенні Постачальником умов цього Договору розірвати Договір і вимагати дострокового повернення боргу, сплати відсотків і штрафу в розмірах, передбачених цим Договором.

3.1.7. При виникненні прострочених відсотків кошти Постачальника в першу чергу спрямовувати на їх погашення.

3.2. Права та обов'язки Постачальника:

3.2.1. Надати Банку всі документи на поставку товарів або надання послуг, у тому числі документи, що підтверджують відвантаження продукції, її якість і кількість.

3.2.2. Забезпечити оплату відсотків та комісійної винагороди зі свого поточного рахунку № _____ в _____.

(установа банку Постачальника)

Відсотки за кредит Постачальник сплачує платіжним дорученням на рахунок Банку № _____ щомісячно до _____, суму комісії — на рахунок № _____ до _____.

3.2.3. За порушення строків сплати відсотків та комісійної винагороди сплачувати Банку пеню в розмірі _____ відсотків за кожен день прострочки платежу.

3.2.4. Протягом 5-ти календарних днів інформувати Банк про зміни і доповнення до договорів поставки в частині строків розрахунків, що може негативно вплинути на виконання зобов'язань за цим Договором.

3.2.5. При зміні реквізитів протягом 3-х днів повідомити Банк про зміну юридичної та фактичної адреси, номера телефону, банківських реквізитів.

3.2.6. Надавати Банку щоквартально до _____
(вказати строк)

числа місяця, наступного за звітним кварталом, бухгалтерський баланс, податкову декларацію про прибуток, планові, звітні документи, розшифровки дебіторської заборгованості.

3.2.7. Викупити рахунки-фактури, за якими покупці відмовилися від сплати боргів за отримані товари та послуги.

3.2.8. Своєчасно і в повному обсязі врегульовувати всі спірні питання з платниками — покупцями продукції.

3.2.9. До погашення зобов'язань за цим Договором без погодження з Банком не укладати нових кредитних договорів, не виступати гарантом, поручителем, акцептантом тощо за зобов'язаннями інших підприємств та організацій, не змінювати умов договорів, які безпосередньо пов'язані з виконанням умов цього Договору, особливо в частині порядку та періодичності розрахунків.

3.2.10. Достроково сплачувати відсотки за послуги факторингу.

3.2.11. Достроково припинити дію Договору, повністю повернувши суму нарахованих відсотків за його користування, повідомивши про це Банк не пізніше, ніж за 3 дні.

3.2.12. При отриманні коштів від контрагентів на свій поточний рахунок наступного дня перерахувати їх Банку на погашення кредиту платіжним дорученням.

3.2.13. Не відкривати інших поточних рахунків до повного погашення зобов'язань за цим Договором, не проводити реорганізації підприємства, в т.ч. шляхом створення нових структур.

4. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

4.1. Строк дії цього Договору встановлюється з дня проведення операцій з факторингу до повного виконання зобов'язань за цим Договором.

4.2. Спірні питання за цим Договором розглядаються в арбітражному суді.

5. Особливі умови Договору

5.1. За відсутності коштів на поточних рахунках Постачальника відшкодування кредитів та несплачених відсотків Банку проводиться шляхом (вказати конкретно: реалізація предмета застави, гарантійного зобов'язання, цінних паперів та ін.).

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Банк

Постачальник

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Кредитна угода за овердрафтом

м. _____ " _____ 20__ р.

Банк — (далі — Банк) в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку та доручення від " _____"
20__ р. № _____, з однієї сторони, та _____
(назва підприємства)

(далі — Позичальник) в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі _____, з другої
сторони, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Банк надає Позичальнику кредит за овердрафтом у сумах, що перевищують залишок коштів на поточному рахунку Позичальника, але не більше встановленого ліміту.

Ліміт кредитування встановлюється на період з _____ до _____ в сумі _____ тис. грн. на день, та не більше _____ тис. грн. за місяць (квартал) з кінцевим терміном погашення " _____" _____ 20__ р.

1.2. Відсоткова ставка за користування кредитом встановлюється в розмірі _____ річних, комісійна винагорода — _____ % від суми кредиту.

1.3. На забезпечення виконання зобов'язань за Договором Банком прийняті _____

(вказати конкретно: застава матеріальних цінностей, майна, майнових прав з оформленням угоди по заставі, договору поруки (гарантії), цінні папери, що здані на зберігання в банк, інші документи)

2. Умови кредитування

2.1. Для надання кредиту Банк відкриває Позичальнику позичковий рахунок.

2.2. Видача кредиту здійснюється шляхом оплати з поточного рахунку Банку протягом операційного дня розрахункових документів Позичальника в межах встановленого ліміту з утворенням при цьому дебетового залишку і перенесенням його в кінці операційного дня на рахунок за овердрафтом.

2.3. Погашення кредиту здійснюється шляхом зарахування коштів, що надходять, на поточний рахунок Позичальника і закриття дебетового залишку. Сплата відсотків за користування кредитом

проводиться на підставі платіжних доручень Позичальника за рахунок пасивного залишку на поточному рахунку _____ (щомісячно, щоквартально, щомісячно).

2.4. При виникненні картотеки до поточного рахунку клієнт погашає позику за рахунок невідкладних потреб.

2.5. Усі зміни до кредитної угоди за овердрафтом оформляються додатковими угодами.

3. Права та обов'язки сторін

3.1. Права та обов'язки Банку

Банк зобов'язується:

3.1.1. Забезпечити Позичальника консультативними послугами з питань виконання Договору.

3.1.2. За клопотанням клієнта і за наявності вільних ресурсів та реальних джерел погашення, Банк, у виняткових випадках, може переглядати встановлені ліміти та строки дії угоди за овердрафтом.

3.1.3. При пролонгації дії угоди за овердрафтом, забезпеченням повернення якого є поручительство, Банк повідомляє поручителя про намір продовжити дію угоди за овердрафтом з метою отримання його згоди на подальшу дію поручительства.

Банк має право:

3.1.4. Щомісячно та при пролонгації проводити перевірку на місці умов збереження застави, відповідності її вартості ринковим цінам.

3.1.5. У разі знецінення предмета застави зменшувати суму ліміту за овердрафтом або вимагати поповнення застави. При прийнятті в заставу товарів в обороті та їх заміні перевірка умов збереження заставленого майна проводиться Банком щомісячно.

3.1.6. Проводити перевірку цільового використання кредиту на місці у Позичальника; у разі виявлення фактів нецільового використання — вимагати від Позичальника сплати штрафу у розмірі _____% від суми нецільового використання та порушувати питання про дострокове повернення боргу в порядку, встановленому чинним законодавством. Подальше кредитування припиняється.

3.1.7. При виникненні картотеки поточного рахунку, несвоєчасній сплаті відсотків за кредит, погіршенні фінансового стану Позичальника припинити подальше кредитування.

3.1.8. У разі недодержання Позичальником умов кредитного договору розірвати договір і достроково стягнути кредит зі сплатою штрафу в розмірі _____ відсотків від суми позички.

3.1.9. Відновлювати кредитування за овердрафтом тільки після повного розрахунку за кредитом та відсотками і за наявності ресурсів.

3.1.10. У разі недостатнього забезпечення кредитними ресурсами обмежити надання кредиту за овердрафтом, повідомивши про це Позичальника за три дні до призупинення кредитування.

3.1.11. Якщо вимоги Банку не будуть задоволені у повному обсязі після реалізації заставленого майна, задовольнити їх за рахунок іншого майна, що належить Позичальнику.

3.2. Права та обов'язки Позичальника

Позичальник зобов'язується:

3.2.1. Використовувати кредит в межах суми овердрафту тільки за цільовим призначенням.

3.2.2. Сплачувати Банку суму кредиту, відсотки та комісійні із щоденних надходжень на його поточний рахунок.

3.2.3. За порушення строків повернення кредиту і сплати відсотків за користування ним — сплатити Банку пеню в розмірі _____ відсотків від суми простроченого платежу за кожний день прострочення.

3.2.4. Надавати Банку необхідну документацію для перевірки цільового використання кредиту. При виявленні нецільового використання кредиту — сплатити Банку штраф у розмірі _____ % від суми нецільового використання кредиту.

3.2.5. Забезпечити відповідні умови збереження заставленого майна, на першу вимогу Банку (при знеціненні, пошкодженні) провести заміну застави, поповнити її.

3.2.6. У 5-денний термін повідомляти Банк про всі зміни і доповнення до угод поставки, реалізації об'єктів, що кредитуються, та інші обставини, що можуть негативно вплинути на виконання зобов'язань за цим Договором.

3.2.7. Щоквартально, до 25 числа першого місяця, наступного за звітним кварталом, надавати Банку на його вимогу бухгалтерську звітність, податкову декларацію про прибуток, а також іншу бухгалтерську та статистичну звітність.

3.2.8. Протягом двох місяців з дати видачі кредиту забезпечити проходження через банк не менше _____ відсотків своїх оборотів.

3.2.9. До повного виконання зобов'язань за цим Договором Позичальник зобов'язується не укладати нових кредитних договорів, не відкривати інших поточних рахунків, не проводити реорганізації підприємства, в т. ч. шляхом створення нових структур.

Позичальник має право:

3.2.10. Достроково погасити кредит та нараховані відсотки.

3.2.11. Достроково припинити дію цього Договору, виконавши свої зобов'язання в повному обсязі.

3.2.12. У разі зменшення обсягів надходження коштів на поточний рахунок, тимчасового погіршення фінансового стану або інших утруднень з причин, що не залежать від Позичальника, стави-

ти перед Банком питання про перенесення строків платежу за цим Договором.

4. Відповідальність сторін

4.1. За порушення строків повернення кредиту і сплати відсотків за користування ним Позичальник сплачує Банку пеню в розмірі _____ відсотків від суми простроченого платежу за кожний день прострочення. Пеня сплачується одночасно з сумою заборгованості, на яку її нараховано.

4.2. У разі порушення умов п. 3.2.8 цього Договору Позичальник сплачує Банку штраф у розмірі _____% від суми кредиту протягом _____ робочих днів з дати отримання претензії Банку.

5. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

5.1. Строк дії цього Договору встановлюється з дня його підписання і до повного виконання зобов'язань за цим Договором.

5.2. Усі спірні питання вирішуються у встановленому чинним законодавством порядку.

6. Особливі умови Договору

6.1. За відсутності коштів на поточному рахунку Позичальника відшкодування боргів Банку проводиться шляхом _____

(вказати конкретно: звернення стягнення на предмет застави, стягнення з гаранта, поручителя тощо у встановленому чинним законодавством порядку)

6.2. У разі зміни кредитної політики за актом Верховної Ради України, Національного банку України, а також Банку до Договору, за погодженням з Позичальником, вносяться в десятиденний строк відповідні зміни з моменту введення нових положень. При недосягненні домовленості з Позичальником про внесення змін до Договору, Банк має право припинити дію кредитного договору з усіма наслідками, що з цього випливають, на наступний день після закінчення десятиденного строку. За відсутності коштів кредит виноситься на рахунок прострочених позичок з нарахуванням пені відповідно до п. 4.1 Договору.

6.3. Усі зміни до Договору оформляються додатковою угодою сторін, яка є невід'ємною частиною Договору.

6.4. Позичальник гарантує, що на момент підписання цього Договору не існує події, про яку він не повідомив Банк, що створює загрозу належному виконанню цього Договору — судові процеси або їх загроза, майнові вимоги третіх осіб тощо.

6.5. Цей Договір укладено в двох примірниках (по одному для кожної із сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Банк

Позичальник

(підпис)
М.П.

(підпис)
М.П.

Договір про уступку права вимоги (цесії)

м. _____ “ _____ ” _____ 20__ р.

Банк “ _____ ” (далі — Первісний кредитор) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку та доручення від “ _____ ”
_____ 20__ р. № _____, з однієї сторони, _____

(назва підприємства)

_____ (далі — Новий креди-
тор) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту (доручення від “ _____ ”
_____ 20__ р. № _____), з другої сторони, і _____

(назва підприємства)

_____ (далі — Боржник) в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту (доручення від “ _____ ” _____ 20__ р.
№ _____), з третьої сторони, керуючись ст. 197 ЦК УРСР, укла-
ли цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Первісний кредитор уступає Новому кредитору на платній основі в повному (частковому) обсязі право вимоги до Боржника, яке впливає із кредитної угоди від “ _____ ” _____ 200__ р. № _____, а також права, які забезпечують її виконання.

1.2. Наявність вказаної вимоги і прав підтверджується кредитною угодою від “ _____ ” _____ 20__ р. № _____.

1.3. Вимога, яка уступається, і права, які забезпечують її виконання, оцінені сторонами в _____ грн.

2. Зобов'язання сторін

2.1. Новий кредитор зобов'язується перевести на рахунок Первісного кредитора 100% ціни вимоги, що уступається, і прав, які забезпечують її виконання, не пізніше _____ банківських днів з моменту підписання цього Договору.

3. Обов'язки сторін

3.1. Первісний кредитор відповідно до ст. 198 ЦК УРСР зобов'язаний передати Новому кредитору всі оригінали документів, яких впливає право вимоги, що уступається, і права, які забезпечують її виконання, в тому числі документи, які перераховані в п. 1.1 та 1.2 цього Договору.

3.2. Передача документів, що свідчать про право вимоги, а також копії повідомлення (п. 3.3 цього Договору) здійснюється за актом або шляхом надіслання їх Новому кредитору рекомендованим листом з описом, не пізніше двох банківських днів після отримання Первісним кредитором від Нового кредитора грошових коштів, які дорівнюють ціні вимоги, що уступається, і прав, які забезпечують її виконання.

3.3. Первісний кредитор зобов'язується протягом 3-х банківських днів після укладення цього Договору надіслати Боржнику повідомлення про уступку вимоги Новому кредитору з зазначенням в повідомленні:

а) реквізитів Нового кредитора (повного найменування, поштової адреси, платіжних реквізитів);

б) відомостей про обсяг виконання зобов'язань за кредитною угодою № _____ від "_____" _____ 20__ р.;

в) відомостей про обсяг уступлених вимог.

4. Відповідальність кредитора

4.1. Первісний кредитор відповідає перед Новим кредитором лише за дійсність переданої йому вимоги (п. 2 ст. 198 ЦК УРСР) і не відповідає за виконання цієї вимоги Боржником.

4.2. Первісний кредитор сплачує Новому кредитору штраф в розмірі _____% від ціни вимоги, що уступається, і прав, які забезпечують її виконання, за порушення строків передачі документів, вказаних в п. 3.1 цього Договору.

5. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

5.1. Цей Договір набирає чинності з моменту надходження на рахунок Первісного кредитора грошових коштів, які складають 100% ціни вимоги, що уступається, і прав, які забезпечують її виконання, і діє до моменту повного виконання сторонами взятих на себе зобов'язань.

5.2. Новий кредитор попереджений про право Боржника виступати проти нього всі заперечення, які він мав проти Первісного кредитора на момент одержання повідомлення про уступку вимоги (ст. 200 ЦК УРСР).

5.3. Усі спори і розбіжності, які виникають з цього Договору або у зв'язку з ним, підлягають вирішенню в порядку двосторонніх переговорів.

5.4. У разі неможливості дійти згоди шляхом переговорів спір передається на розгляд арбітражного суду. При розгляді застосовується право України.

5.5. Цей Договір укладений в трьох примірниках (по одному для кожної зі сторін), які мають однакову юридичну силу.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Первісний кредитор

Новий кредитор

Боржник

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

0000 0

000

000

000

000

000

000

000

000

000

000

Договір про перевід боргу

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Банк “_____” в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту банку та доручення від “_____”
_____ 20__ р. № _____ (далі — Кредитор), з однієї сто-
рони, і _____

(назва підприємства)

в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту та доручення від “_____” _____ 20__
р. № _____ (далі — Новий боржник), з другої сторони, а також

(назва підприємства)

в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

який діє на підставі Статуту та доручення від “_____” _____
20__ р. № _____ (далі — Первісний боржник), з третьої сторони,
керуючись ст.ст. 201, 202 ЦК УРСР, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет Договору

1.1. Первісний боржник переводить на Нового боржника свій борг перед Кредитором за кредитною угодою від “_____” _____ 20__ р. № _____.

1.2. Кредитор, в свою чергу, дає згоду на перевід боргу і заміну боржників.

2. Зобов'язання Нового боржника

2.1. Новий боржник приймає на себе заборгованість за креди-
том в сумі _____ тис. грн. та по відсотках в сумі _____
_____ тис. грн.

Цією сумою обмежується відповідальність Нового боржника пе-
ред Кредитором.

2.2. Новий боржник зобов'язується не пізніше _____ пере-
рахувати Кредитору на рахунок № _____ суму _____, вказа-
ну в п. 2.1 цього Договору.

Зарахуванням вказаної суми на рахунок Кредитора визнається
погашення цієї заборгованості перед Кредитором, що позбавляє йо-
го права на будь-яку вимогу, яка виходить за межі цього Договору.

3. Відповідальність сторін

3.1. У разі відмови від виконання взятих на себе зобов'язань Новий боржник зобов'язаний сплатити Кредитору штраф у розмірі _____ від суми Договору.

3.2. За порушення умов п. 2.2 цього Договору Новий боржник сплачує пеню в розмірі _____% від простроченої суми за кожний день прострочки.

3.3. У разі невиконання взятих на себе зобов'язань Новим боржником Кредитор вправі вимагати як від Нового боржника, так і від Первісного боржника їх виконання (солідарна відповідальність).

3.4. Боржники звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань за цим Договором, якщо воно стало наслідком дії непереборної сили.

4. Строк дії Договору та порядок вирішення спорів

4.1. Цей Договір набирає чинності з моменту його підписання сторонами і діє до повного виконання взятих на себе зобов'язань Боржниками.

4.2. Спори і розбіжності, які виникають із цього Договору або у зв'язку із ним, вирішуються в порядку двосторонніх переговорів.

4.3. При неможливості прийняття рішення шляхом переговорів спір передається на розгляд арбітражного суду і вирішується в порядку встановленому чинним законодавством України.

Юридичні адреси, банківські реквізити та підписи сторін

Первісний кредитор

Новий кредитор

Боржник

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

(підпис)
М. П.

11

Анкета позичальника

Позичальник підтверджує достовірність всіх нижченаведених відомостей та несе відповідальність за їх викривлення або приховування згідно з Договором про надання кредиту, а також у відповідності з законодавством України.

1. Повна назва позичальника.
2. Форма власності.
3. Основні види діяльності.
4. Наявність ліцензій на окремі види діяльності, що підлягають ліцензуванню, номери ліцензій, ким і коли видані.
5. Організаційно-правова форма підприємства (АТ, ВАТ, ЗАТ, ТОВ тощо).
6. Дочірні підприємства Позичальника _____.
7. Засновники підприємства та їх частка у власності:
— юридичні особи _____

(назва, індекс, адреса, частка %, форма внеску до статутного фонду);
— фізичні особи (П.І.Б., адреси, частка %, форма внеску до статутного фонду). _____

8. Юридична адреса, телефон.
9. Фактичне місцезнаходження і телефон.
10. Реєстраційний номер підприємства, дата реєстрації, ким за-реєстровано.
11. Керівник підприємства:
 - фотокартка;
 - прізвище, ім'я, по батькові;
 - паспортні дані (ким виданий, дата, серія, номер, прописка);
 - рік народження;
 - скільки років обіймає посаду;
 - освіта (який заклад і коли закінчив);
 - домашня адреса.
12. Головний бухгалтер:
 - прізвище, ім'я, по батькові;
 - паспортні дані (ким виданий, дата, серія, номер, прописка);
 - рік народження;
 - скільки років обіймає посаду;
 - освіта (який заклад і коли закінчив);
 - домашня адреса.
13. Фінансова інформація:
 - поточний рахунок № (назва, МФО, адреса банку);
 - додатковий рахунок (банк);
 - валютний рахунок (банк);

— телефони керуючих;
— найменування податкового органу, в якому зареєстрований Позичальник, адреса, телефон.

14. Особистий капітал.

15. Участь Позичальника в статутному фонді інших суб'єктів господарської діяльності (сума, найменування).

16. Цілі, на які береться кредит (наявність документального підтвердження).

17. Власні вкладення Позичальника в проект.

18. Строк кредиту.

19. Спосіб повернення кредиту.

20. Запропоноване забезпечення:

— застава (предмет застави, оціночна вартість застави, обсяг, чи застрахована застава);

— гарантія/поручительство (найменування і адреса гаранта/поручителя, телефон, сума гарантії/поручительства, строк дії договору).

21. Яке майно має Позичальник.

22. Наявність замовників на продукцію (послуги), що виробляється (надаються), їх найменування, адреса, контактні телефони (наявність договорів).

23. Чи є заборгованість за кредитом, сума, процентна ставка, термін дії договору.

24. Чи була у Позичальника картотека-2 за останні 12 місяців і як довго її не було сплачено.

25. Найменування кредитора, адреса, телефон.

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Розписка

Я, _____,
(прізвище, ім'я, по батькові, посада, види господарської діяльності)
ознайомлений зі змістом ст. 148⁵ Кримінального кодексу України.

“Стаття 148⁵. Шахрайство з фінансовими ресурсами.

Надання громадянином-підприємцем або засновником чи власником суб'єкта підприємницької діяльності завідомо неправдивої інформації державним органам, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг по податках за відсутності ознак розкрадання —

карається позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Ті ж дії, якщо вони вчинені повторно або завдали великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, —

караються позбавленням волі на строк від трьох до десяти років з позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до п'яти років з конфіскацією майна ”.

Дата _____

Підпис _____

(прізвище, ім'я, по батькові Позичальника, засвідчені печаткою)

(прізвище, посада та підпис службовця банку, який ознайомив
Позичальника з текстом Кодексу)

Бізнес-план з техніко-економічним обґрунтуванням кредиту

1. Характеристика заходу, що кредитується, по* _____

(назва позичальника)

1.1. Сутність заходу, для якого потрібний кредит.

1.2. Чи здійснювалися подібні заходи раніше, економічний результат від їх проведення.

1.3. Постачальники сировини, матеріалів, техніки і технологій у рамках заходу, що кредитується, аргументація співробітництва саме з цими контрагентами (якість, ціна, своєчасне виконання договорів, тривалі ділові стосунки тощо).

1.4. Потенційні споживачі та існуючі шляхи збуту за укладеними угодами.

1.5. Маркетингові дослідження існуючого попиту та конкурентоспроможності продукції, що виробляється (закуповується), діапазон існуючих цін.

1.6. Опис процесу виробництва та реалізації продукції, достатність виробничих потужностей, їх завантаженість, наявність торговельних площ.

1.7. Наявність альтернативних джерел виконання зобов'язань за кредитним договором (інші види господарської діяльності, розрахунок надходжень).

2. Розрахунок окупності заходу, що кредитується.

* Залежно від обсягу кредиту, ділових якостей та кредитної історії позичальника коло питань може змінюватися.

	Всього	В т.ч. щомісячні використання або надходження*
2.1. Сума кредиту.		
2.2. Строк користування кредитом.		
2.3. Процентна ставка.		
2.4. Закупівельна ціна за одиницю.		
2.5. Обсяг закупки (кількість).		
2.6. Загальна сума закупки.		
2.7. Сума наявної сировини та незавершеного виробництва, які будуть брати участь у виробництві всього. В т.ч. несплачені раніше.		
2.8. Ціна реалізації за одиницю готової продукції.		
2.9. Обсяг реалізації (кількість).		
2.10. Виручка від реалізації (2.8x2.9).		
2.11. Валові витрати всього. В тому числі:		
— оплата кредиторської заборгованості постачальникам;		
— оплата праці;		
— сплата ПДВ;		
— відсотки за кредит.		
2.12. Повернення кредиту.		
2.13. Розрахунковий прибуток (2.10–2.11)		

Директор _____

Головний бухгалтер _____

* Залежно від строку кредитування, періодичності надходжень та умов поставок, які передбачені договорами з контрагентами Позичальника, розрахунки можуть здійснюватися поквартально.

Розрахунок потреби в кредиті при кредитуванні за "кредитною лінією"

(назва Позичальника)

	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
I. Фактичні дані за минулий рік.				
1. Обсяг виробництва продукції або закупівлі товарів, в т.ч. за рахунок банківського кредиту (дебетовий оборот).				
2. Обсяг реалізації продукції.				
3. Надходження виручки на поточний рахунок за реалізовану продукцію.				
4. Середній одноденний обсяг реалізації (2:90 днів) в межах кварталу.				
5. Середнє одноденне надходження виручки (3:90 днів) в межах кварталу.				
6. Обіговість оборотних коштів.				
II. Планові показники згідно бізнес-плану на поточний рік (за наявності договорів не менш ніж на 1 півріччя)*.				
1. Обсяг виробництва продукції або закупівлі товарів.				
2. Обсяг реалізації продукції.				
3. Надходження виручки на поточний рахунок за реалізовану продукцію.				
4. Одноденний обсяг реалізації (2:90 днів) в межах кварталу.				
5. Одноденні надходження виручки (3:90 днів) в межах кварталу.				
6. Обіговість оборотних коштів**.				
7. Наявність власних обігових коштів.				
8. Планова потреба в кредиті (5 x 6-7).				

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

Погоджені з банком розрахунки (заповнюється працівником кредитного відділу банку).

III. Фактична сума кредиту, яка береться, підраховується при укладанні кредитного договору (дебетовий оборот).

IV. Періодичність погашення, яка визначається в кредитному договорі (раз на 5 днів, щотижнево, щодакдно тощо).

Підпис начальника кредитного відділу _____

* При зміні покупців або споживачів продукції, цін, які діяли минулого року, Позичальник надає додаткові пояснення та обґрунтування другого розділу.

** Обіговість оборотних коштів визначається за формулою:

$ООК = СЗ / СР \times 90$ днів, де

СЗ — середні залишки готової продукції або товарів (за собівартістю) протягом відповідного періоду минулого року (середньохронологічна).

СР — середній одноденний обсяг реалізації.

Графік погашення кредиту

м. _____ “_____” _____ 20__ р.

Позичальник _____
(назва підприємства)

зобов'язується погасити кредит, одержаний згідно з кредитним договором № _____ “_____” _____ 20__ р., у такі строки:

Дата платежу	Сума платежу

Цей графік є невід'ємною частиною кредитного договору № _____ від “_____” _____ 20__ р.

Керуючий

(підпис)

Головний бухгалтер

(підпис)

М. П.

Графік погашення кредиту з банком погоджено.

Керуючий

(підпис)

Головний бухгалтер

(підпис)

М. П.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
----------------	---

РОЗДІЛ 1

Загальна характеристика способів забезпечення кредитних зобов'язань.....	9
---	---

РОЗДІЛ 2

Забезпечення кредитних зобов'язань неустойкою

2.1. Поняття неустойки, її форми та види.....	18
2.2. Відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань.....	21
2.3. Порядок і особливості стягнення неустойки.....	23

РОЗДІЛ 3

Поручительство і гарантія: законодавче регулювання та практика застосування банками України

3.1. Поняття поручительства.....	29
3.2. Зміст договору поруки.....	31
3.3. Відповідальність поручителя.....	36
3.4. Права поручителя, який виконав зобов'язання за позичальника.....	39
3.5. Припинення поручительства.....	41
3.6. Гарантія: поняття і особливості.....	45
3.7. Види гарантій.....	46
3.8. Форма договору гарантії, порядок його укладення.....	56
3.9. Відповідальність гаранта і припинення дії гарантії.....	61
3.10. Порівняльна характеристика гарантії і поручительства.....	62

РОЗДІЛ 4

Застава як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань

4.1. Поняття застави.....	66
4.2. Предмет застави.....	68
4.3. Сторони і зміст договору застави.....	71
4.4. Форма договору застави.....	75
4.5. Реєстрація застави.....	77
4.6. Момент виникнення права застави.....	79
4.7. Звернення стягнення на заставлене майно.....	80

4.8. Оподаткування об'єктів застави податком на додану вартість	90
4.9. Застава нерухомості (іпотека)	91
4.10. Застава товарів в обороті або у переробці	96
4.11. Застава майнових прав	97
4.12. Заклад	98
4.13. Використання валютних цінностей як застави	100
4.14. Застава цінних паперів	102
4.15. Податкова застава	105

РОЗДІЛ 5

Страховання в сфері кредитних правовідносин

5.1. Загальні положення про страхування ризику неповернення кредитів	113
5.2. Зміст договору страхування кредитного ризику	115
5.3. Страховий випадок і виплата страхового відшкодування	120

РОЗДІЛ 6

Нетрадиційні способи забезпечення кредитних зобов'язань

6.1. Уступка вимоги й перевід боргу у кредитних правовідносинах	125
---	-----

Принципи відносин банку з новими кредиторами щодо погашення простроченої заборгованості банку за наданими кредитами	130
---	-----

6.2. Договір купівлі-продажу із зобов'язанням зворотного викупу	140
6.3. Договір "зворотного" продажу майна з відкладальною умовою	142
6.4. Довірча передача позичальником права власності на своє майно кредиторю	143
6.5. Утримання майна позичальника	143

Додатки

Примірні форми договорів, які забезпечують виконання кредитних зобов'язань

Додаток 1 Договір застави	146
Додаток 2 Договір застави нерухомого майна (іпотека)	151
Додаток 3 Договір застави квартири	156
Додаток 4 Договір застави майна (квартири)	160
Додаток 5 Договір застави права власності на квартиру у будинку, що будується	164

Додаток 6 Договір застави приватизованої квартири	167
Додаток 7 Договір застави із залишенням предмета застави у Заставаодавця.....	171
Додаток 8 Договір застави майнових прав банку.....	174
Додаток 9 Договір застави валютних коштів	177
Додаток 10 Договір застави депозитного вкладу	180
Додаток 11 Договір застави майна з передачею майна Заставодержателю.....	182
Додаток 12 Договір застави прав на промислову власність.....	185
Додаток 13 Договір застави товарів у переробці.....	188
Додаток 14 Договір застави товарів на складі.....	191
Додаток 15 Договір на реалізацію заставленого майна.....	194
Додаток 16 Договір застави цінних паперів	196
Додаток 17 Акт прийому-передачі майна в заставу (із застави)...	197
Додаток 18 Договір застави права на одержання покупної ціни за продане майно.....	198
Додаток 19 Договір застави товарів в обороті і переробці.....	200
Додаток 20 Типовий договір твердої застави.....	203
Додаток 21 Договір застави права на авторську винагороду	207
Додаток 22 Договір поруки № _____	209
Додаток 23 Додаткова угода до договору поруки	211
Додаток 24 Договір поруки	212
Додаток 25 Договір поруки до договору про спільну діяльність.....	215
Додаток 26 Договір поруки до кредитного договору.....	218
Додаток 27 Поручительство за позикою, виданою позичальнику.....	221
Додаток 28 Договір поруки	222
Додаток 29 Банківська гарантія.....	225
Додаток 30 Угода між Гарантом і Принципалом.....	226
Додаток 31 Договір на проведення факторингових операцій	228
Додаток 32 Кредитна угода за овердрафтом	232
Додаток 33 Договір про уступку права вимоги (цесії).....	237
Додаток 34 Договір про перевід боргу.....	240
Додаток 35 Анкета позичальника.....	242
Додаток 36 Бізнес-план з техніко — економічним обґрунтуванням кредиту	245
Додаток 37 Розрахунок потреби в кредиті при кредитуванні за "кредитною лінією".....	247
Додаток 38 Розпорядження операційному відділу про надання кредиту	249
Додаток 39 Графік погашення кредиту	250

ПРОПОНУЄ

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ПРАЦЮ

— систематизований збірник нормативних актів у 3-х книгах загальним обсягом понад 2000 с. Розрахований на керівників, працівників кадрової, юридичної та бухгалтерсько-фінансової служб, профспілкових працівників, науковців, практиків, студентів. Збірник містить нормативні акти з питань соціального партнерства, зайнятості населення, щодо трудових договорів, робочого часу, часу відпочинку, оплати та охорони праці, розгляду трудових спорів, контролю і нагляду за додержанням трудового законодавства, ратифіковані Україною конвенції МОП.

Упорядник — В. М. Вакуленко

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ І ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

— навчально-практичний посібник, присвячений актуальним проблемам механізму правового забезпечення земельної реформи, приватизації земель, реалізації права власності на землю, інші природні ресурси.

У книзі розкрито особливості реформування земельних правовідносин з точки зору додержання екологічних вимог, розв'язання територіальних проблем ефективного природокористування, подано нормативні акти, що регулюють розподіл і перерозподіл земель державного земельного фонду і демонополізації виключної власності держави на землю.

Посібник розрахований на практичних, наукових працівників, студентів і широке коло читачів.

Автор — В. І. Андрейцев

ТРУДОВІ СПОРИ:

ЗАКОНОДАВСТВО, КОМЕНТАР, СУДОВА ПРАКТИКА

— у збірнику подано нормативний матеріал станом на 15 січня 2000 р., коментарі та надану Верховним Судом України судову практику щодо розв'язання індивідуальних трудових спорів, які виникають за умовами трудового договору, щодо нормування та оплати праці, застосування законодавства про відпустки, матеріальної відповідальності та відшкодування шкоди, а також щодо колективних трудових спорів. Розрахований на керівників підприємств, працівників кадрових служб, юрисконсультів, адвокатів, працівників профспілкових комітетів, судових органів, науковців, студентів, пересічних громадян.

ЕКСПОРТ. ІМПОРТ. ТРАНЗИТ МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ

— у збірнику подано нормативний матеріал щодо митного оформлення товарів (вантажів) при їх експорті, імпорті та транзиті через митну територію України, нарахування митних платежів тощо. Розрахований на підприємців — суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митних брокерів, юрисконсультів, студентів, науковців.

Упорядник — О. В. Старцев

ДОВІДНИК НОТАРІУСА. Випуски 1 і 2

— у книзі наводяться зразки документів, що охоплюють більшість стандартних ситуацій, які зустрічаються на практиці в повсякденному житті. Зразки доповнено коментарями та роз'ясненнями, які ґрунтуються на вимогах чинного законодавства, що дозволяє максимально задовольнити інтереси не лише нотаріусів-практиків, а й кожного пересічного громадянина.

Автори — А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков, Н. В. Круковес
Відп. редактор Станік С. Р.

КОМЕРЦІЙНЕ ПРАВО ПРАКТИКУМ

Книга загострює увагу на найбільш актуальних проблемах підприємництва, спрямована на поєднання в процесі навчання теорії і практики. Практикум містить методичні вказівки для підготовки та проведення занять з курсу «Комерційне право», практичні поради, ситуаційні завдання, основою яких є реальні судові прецеденти, бібліографію до кожної з тем, орієнтовну тематику дипломних робіт. Найбільш складні для засвоєння теми доповнені схемами. Розрахована на підприємців, юристів, науковців, викладачів, студентів, а також всіх, хто цікавиться правовою тематикою.

Автори — Л.В. Ніколаєва, П.М. Пальчук, О.В. Старцев

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

— навчальний посібник, у якому розглядаються правові умови організації безпеки банківського бізнесу, досвід банків у створенні власної нормативної бази, висвітлена практика використання норм права у боротьбі з недобросовісною конкуренцією.

Автори — М. І. Зубок, Л.В. Ніколаєва

**Придбати літературу можна безпосередньо у видавництві за адресою
04136, Київ-136, вул. Маршала Гречка, 13
або замовити її за телефонами:
(044) 434-84-06, 442-97-53**